

**Методологія педагогічної діяльності та специфіка викладання  
філософських дисциплін. Конспект лекцій**

---

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ  
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

**МЕТОДОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПЕЦИФІКА  
ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН**

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ**

**для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня  
вищої освіти ОНП Філософія**

**ОДЕСА, 2023 р.**

**УДК: 1+167/168**

*Затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»  
(протокол № 8 від 23 лютого 2023 року)*

**Рецензенти:**

*Доктор фізико-математичних наук, професор кафедри інноваційних технологій та методики викладання природничих дисциплін Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

**Арнольд Ків**

*Доктор філософських наук, професор кафедри філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва і архітектури*  
**Ірина Кадієвська**

**Методологія педагогічної діяльності та специфіка викладання філософських дисциплін (для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти) /** Укладачі Г. Я Вraith, Л. В. Боднар. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023. 50 с.

Розвиток цифрового суспільства впливає на формування нових компетенцій пов'язаних із комунікацією та навчанням. Педагогічні та навчальні технології, методичне забезпечення навчального процесу викладання філософських дисциплін у вищій школі є обов'язковою умовою формування фахової майстерності доктора філософії.

Конспект лекцій призначений для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія. Укладений відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Методологія педагогічної діяльності та специфіка викладання філософських дисциплін» ОНП Філософія.

## **ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I**

### **Особливості методології та викладання філософських дисциплін**

#### **Тема 1. Предмет і об'єкт методики викладання філософських дисциплін у вищій школі.**

##### *План:*

- 1. Мета і завдання методики викладання філософських дисциплін у вищій школі як навчальної дисципліни. Об'єкт і предмет методики викладання.*
- 2. Основні функції та принципи методики викладання.*
- 3. Особливості методики викладання філософських дисциплін.*
- 4. Роль філософії в системі вищої освіти.*

- 1. Мета і завдання методики викладання філософських дисциплін у вищій школі як навчальної дисципліни. Об'єкт і предмет методики викладання.*

Методика (гр. *methodike* – сукупність способів доцільного проведення якоїсь роботи) викладання – це сукупність найефективніших прийомів навчання, способів послідовного і доцільного викладу основних положень певної науки чи її окремих галузей, перевірки і оцінки знань й умінь студентів з відповідної навчальної дисципліни.

Для методики викладання філософських дисциплін головне – це поєднання її специфіки з загальними закономірностями процесу пізнання, принципами педагогіки і дидактики стосовно до вивчення філософської дисципліни.

Об'єктом методики викладання філософських дисциплін є процес організації вивчення студентами філософських дисциплін за допомогою підготовленого, кваліфікованого викладача.

До предмету методики викладання філософських дисциплін відноситься:

- відображення і використання закономірностей педагогіки стосовно до викладання і вивчення філософських дисциплін;
- розробка і застосування методів, форм і засобів, які забезпечують викладання і вивчення філософських дисциплін;
- визначення і застосування найефективніших методів виховного впливу в цілях перетворення філософських знань в особисті переконання, в метод практичної дії.

Методика викладання філософських дисциплін, враховуючи особливості філософії як такої, пропонує використовувати ті методи, які, з одного боку, дозволяють ввести студента в курс традиційних для філософії проблем, концептів і напрямків, а з іншого боку, будуть формувати у нього самостійну оцінку і ставлення до філософської проблематики, спонукати його до активної філософської рефлексії в рамках традиційних концептів.

Завдання викладання філософських дисциплін полягає в тому, щоб, не відходячи від науковості тієї чи іншої проблеми, виходячи з рівня підготовленості студентів, зробити виклад цієї проблеми доступним сприйняттю студентів. Тільки тоді, коли студенти розуміють, про що йде мова, вони проявляють інтерес і намагаються осмислити цю проблему. Приклади з життя, що зачіпають інтереси молоді, суспільства в цілому можуть підтвердити життєву силу філософських категорій, які не будуть здаватися непотрібними, відірваними від життя.

Завдання викладача - навчити студентів філософствувати, міркувати, сперечатися, доводити свою точку зору. Це необхідна умова формування їхнього методологічного філософського мислення, світогляду в цілому і філософського зокрема. А це можна досягти тільки при обговоренні конкретних і злободенних філософських проблем, а також шляхом професійної спрямованості у викладанні філософських дисциплін.

Завдання викладача – навчити студентів застосовувати філософські знання для своєї майбутньої професії. Можна пропонувати конкретні завдання, пов'язані з розглядом тих чи інших філософських проблем фізики, математики, кібернетики, біології та ін. Потрібно показати студенту, навіщо йому потрібна філософія, і познайомити з її інструментарієм.

## ***2. Основні функції та принципи методики викладання.***

Функції методики викладання полягають в тому щоб:

1. Сприяти оволодінню кожним викладачем необхідними методичними знанням, які б забезпечували йому найефективнішу працю.
2. Побуджувати викладача філософії свідомо і цілеспрямовано керуватися тими світоглядними і методологічними положеннями, без яких його праця позбавляється наукової основи, а також методично дисциплінувати викладача.
3. Навчати мистецтву викладання.
4. Впроваджувати методичні знання в практику викладача.

При викладанні філософських дисциплін викладач у навчальному процесі повинен дотримуватися наступних принципів:

1. Принцип забезпечення єдності теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців у різних сферах. Цей принцип передбачає не тільки викладання науково-теоретичних положень, понять, законів, а й розкриття їх місця і значення у навколишньому світі, у реальному житті: для чого це потрібно знати фахівцю, які блага (духовні й матеріальні) дає людству ця наука, як забезпечує умови життєдіяльності і які потреби людини задовольняє.

2. Принцип науковості – це зв'язок між вмістом науки і навчального предмета. Необхідно, щоб зміст предмета наближався до розкриття сучасних досягнень в науці і її перспектив розвитку.

3. Принцип підтримки високого теоретичного рівня і доступності навчання. Виходячи з того, що філософія пізнає найзагальніші проблеми матеріального і соціального буття, людини і її свідомості – знання, які отримує студент повинні базуватися на сучасних досягненнях природничих, суспільно-гуманітарних, технічних наук і разом з тим бути досяжними для їх опанування студентами. Це означає, що слід відштовхуватися від реального рівня знань та вмінь студентів, поступово підвищуючи рівень складності навчального матеріалу; потрібно вчити відкривати істинні знання і забезпечувати можливість процесу відкриття самому студентові; потрібно стимулювати його особисті зусилля, допомагати набувати навички самопізнання.

4. Принцип цілеспрямованості, системності, наукової (де це можливо) логічності, доказовості і аргументованості. Для забезпечення реалізації цього принципу потрібно: по-перше, мати цілісну, логічно взаємозв'язану, продуману з врахуванням напрямку підготовки студентів навчальну програму; по-друге, ретельний відбір найсуттєвішого змісту кожної теми запропонованої до вивчення; по-третє, зосередження уваги студентів на основному при вивченні конкретної теми, на проблемних і не вивчених питаннях, що потребують подальших досліджень; по-четверте, глибоке знання й уміле використання викладачем філософських категорій і понять, але не потрібно переобтяжувати тексти лекцій чи усні виступи ними там, де можна обійтися відомими науковими чи літературними термінами.

5. Принцип доступності вимагає, щоб навчання будувалося на рівні реальних навчальних можливостей студентів. Однак цей принцип не означає, що зміст навчання має бути спрощеним;

6. Принцип наочності і аудіовідеовізуальності забезпечується застосуванням в навчальному процесі різних схем, графіків, ілюстрацій, демонстрацій, креслень, слайдів, навчального кіно і телебачення, інтернету тощо. Це підвищує інтерес, сприйнятливість, розуміння студентами матеріалу, а, отже,

ефективність навчання.

7. Принцип активності і свідомого підходу студента до навчання. Відображає активну роль студента в навчальному процесі. Той, кого навчають є суб'єктом навчання, а не пасивним об'єктом. Свідоме засвоєння знань запобігає формалізму і сприяє отриманню глибоких і стійких знань та переконань. Цей принцип має велике виховне значення, так як сприяє розвитку активної життєвої позиції особистості.

8. Принцип створення необхідних умов для навчання. Він передбачає створення умов для ефективного функціонування навчального процесу. До необхідних умов відносяться, наприклад, якісна навчально-матеріальна база; навчально-гігієнічні умови (чистота, освітлення, температурний режим та ін.); морально-психологічні умови в навчальному процесі (доброзичливість, об'єктивність, повага та ін.) тощо.

9. Принцип гуманізації навчання. Цей принцип означає створення умов під час проведення навчальних занять для формування найкращих людських якостей і духовних сил у студентів.

10. Принцип єдності навчальних і виховних функцій навчання. Останнім часом висловлюються ідеї про виділення групи принципів у вищій школі, які синтезували б всі існуючі принципи: – орієнтованість вищої освіти на розвиток особистості майбутнього фахівця; – відповідність змісту вузівської освіти сучасним і прогнозованим тенденціям розвитку науки (техніки) і виробництва (технологій); – оптимальне поєднання загальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу у ЗВО; – раціональне застосування сучасних методів і засобів навчання на різних етапах підготовки фахівців. Для забезпечення ефективності навчального процесу викладач може використовувати різноманітні системи методів.

### **3. Особливості методики викладання філософських дисциплін.**

Особливості викладання філософських дисциплін зумовлені наступними факторами:

1. Кожна з наукових дисциплін (природничих, технічних, гуманітарних чи суспільних) є стислий зміст, відбиток, образ певної науки. Наукове мислення є предметним, вбудоване у чіткі рамки предмета науки, а філософське мислення здійснюється на основі зіставлень, порівнювань, переходів з однієї предметної області в іншу тощо. Наукове мислення здійснюється у межах норм відповідної науки, строго запрограмоване правилами наукового дослідження, філософське

мислення підпорядковане правилам логіки і здоровому глузду, тобто запрограмоване не настільки суворо, як наукове. Наукове знання є об'єктивним, воно не повинне залежати від переконань та ідеалів вченого, а філософське – пройняте суб'єктивністю. Наукове мислення відвертається від будь-яких виявлень, що характеризують відношення людини до світу, тобто у межах науки дійсність, що пізнається береться у формі об'єкта. Філософське мислення є рефлексивним, воно звернено не тільки на об'єкт, а й на процес його вивчення, тобто відображає певні аспекти відношення суб'єкта до об'єкта. Рефлексуючи, ми сприймаємо дійсність не саму собою, а так як вона виступає відносно нашої свідомості, як представлена у формах мислення.

2. Надзагальний характер філософських категорій і понять, їхня незвідність інколи до фактів, тобто не строгість – становлять сутність філософського мислення. Наукове мислення здійснюється на основі наукових понять, а філософське – виходячи з філософських категорій і понять, які мають інший об'єм, ніж наукові. Ця загальність, широта філософських категорій дозволяє за їхньою допомогою визначити певні шляхи, напрями наукового пошуку навіть тоді, коли наукові поняття не спрацьовують. При цьому потрібно розуміти, що філософські категорії і поняття, будучи засобами асиміляції невідомого, не можуть використовуватися абсолютно свавільно – вони вживаються лише у визначеному полі семантичних значень.

3. Філософське знання за своїм змістом неоднорідне. Наприклад вчення про ідеальне (абсолютне, дух, розум, душу, бога) або про добро і зло, або свободу і свавілля, поки що виходять за межі науки, а ось, вчення про буття матеріального світу, закони його розвитку, вчення про суспільство, людину і її розумові здатності максимально наближені до наукових.

4. Філософське мислення зв'язане з цілепокладанням і формуванням цінностей, наукове реалізує вже поставлену задачу, мету або систему цінностей. Наука відповідає на питання «чому», а філософія – на питання «для чого, з якою метою». Формування світоглядних і методологічних настанов особистості є складним і багатоаспектним процесом, закономірності якого вивчені ще недостатньо, хоча цілком зрозуміло, що вони формуються усім її життям. Однак у всьому світі визнано, що важлива роль належить, в тому числі, і систематизованому вивченню філософії. Вивчення філософії має на меті допомогти перетворити погляди людини, що стихійно склалися, в ретельно продумане, обґрунтоване світорозуміння. Представників різних професій філософія може цікавити, як мінімум, з двох кутів зору. Вона потрібна для кращої орієнтації в обраній спеціальності, а головне – необхідна для розуміння життя у

всій його повноті і складності. Крім професійних навичок, знань, ерудиції, що дуже потрібні для вирішення конкретних задач, кожній людині потрібне і щось більше. Необхідні широкий світогляд, вміння бачити тенденції й перспективи навколишнього соціального і фізичного світу; слід розуміти сенс і цілі наших дій, нашого життя. Все це не приходить само собою і навіть з освоєнням спеціальних дисциплін. Цьому вмінню потрібно вчити майбутніх спеціалістів. Тому філософію потрібно викладати дотримуючись педагогічних правил, але широко використовуючи діалогічність, дискусійність, щоб отримати різноманітність думок, сумнівів, заперечень чи переконань, прагнучи досягти не те що істинності чи неістинності тих чи інших знань про щось найзагальніше, а певного «консенсусу» думок.

#### ***4. Роль філософії в системі вищої освіти.***

Значущість ролі викладання філософії в університеті визначається передусім тим, що філософія надає знання, які не є вузькоспеціалізованими, а є універсальними за своєю природою. Ці знання допомагатимуть представникам різних спеціальностей отримувати відповіді на актуальні питання, які перед ними ставлять їхні науки.

Виклик часу пов'язується передусім з освітою: наскільки вона здатна продукувати культурно і морально розвинену людину, носія передових наукових знань і технологій.

Філософія – концептуальне ядро освіти. У цій якості філософію слід розглядати не як одну із ряду інших систем знань, а як людину центричне вчення про мудре ставлення до світу взагалі, соціального світу зокрема, одним із інститутів якого є освіта. Філософія завжди переймається смисловим зрізом будь-якого явища, що потрапляє в поле її зору, осягненням його світоглядного значення. Через це філософію традиційно визначають як систему знань про мудрість практичного життя. Вона також з необхідністю включає в себе гносеологічний аспект - вчення про процедури і способи успадкування, збереження та примноження мудрості як знання. І в цій функції вона збігається з освітою, постаючи в цій іпостасі філософією освіти. Розвиток університетської освіти сьогодні, його зміст, стратегія та конкретні методики свідчать про те, що модель класичного університету все більше розмивається під тиском технократичного мислення. Соціальний запит на масову підготовку вузьких фахівців за умов жорсткої економії обертається втратою важливих традиційних функцій вищої освіти і насамперед функції культурологічної. Найвиразнішим



виявом цієї тенденції є інститут бакалаврату в рамках Болонського процесу, який успішно розгортається на європейських теренах, уніфікуючи вищу освіту, шляхом позбавлення її останніх національних особливостей, широке використання тестових методик – досить ефективного засобу омертвлення живого, творчого мислення студентства. Тож маємо констатувати те, що філософія багато в чому втратила свій вплив на розвиток вищої освіти та свій авторитет не лише в університетському середовищі, а й у суспільстві загалом. Сьогодні важко уявити ситуацію із життя сучасного університету, коли б була доречною доповідь суто філософського, спеціально фахового змісту перед широким загалом нефілософської професури, що було звичною справою за часів П. Юркевича. Це зайвий раз лише вказує на те, наскільки є глибока криза, в якій опинилась вища (університетська) освіта, від чого застерігав видатний український філософ.

Коріння сучасного кризового стану вищої освіти слід шукати ще на початку новочасної епохи. Спадком її був розклад розуму – відокремлення особливих сфер раціональності, пов'язаних передусім з наукою, позитивним правом і посттрадиційною етикою та автономним мистецтвом, смисловими кодами яких, відповідно, слугували: істина, справедливість та смак. У лекціях, присвячених аналізу філософського дискурсу модерну, сучасний німецький соціальний філософ Юрген Габермас проблематизує питання: “Як може розум зберегти свою єдність?”. Він переконливо говорить про можливість філософії в актуалізації її зв'язку з тотальністю. У цій справі неабиякі сподівання він пов'язує з можливостями прагматизму і герменевтики, зусиллям яких епістема (знання) здобула статус авторитету в комунікативній практиці соціальних спільнот у різноманітних сферах їх життя. На роль універсального механізму улагоджування соціальних конфліктів, реальною альтернативою будь-якому примусу щодо домагань на прийняття загальних чи універсальних безумовностей пропонується практика досягнення порозуміння в комунікативному процесі. Саме в цьому розумінні – як комунікативно-дискурсивна практика легітимації та обґрунтування знання – філософія і сьогодні може претендувати на статус берегині раціональності. Габермас у душі просвітницької (кантівської) традиції наголошує, що філософія здатна зберегти свої раціональні інтенції сьогодні, якщо вона буде репрезентувати себе в формі саморефлексії науки. Німецький філософ переконаний, що роль філософії як берегині розуму навіть у постметафізичну добу реалізується у сферах пізнання, мовлення та дії. Однак у сучасних умовах вона має відмовитись від ролі вищого судді і арбітра з висоти чистого розуму. Вона має скоріше вступити в співпрацю

з гуманітарними науками, обираючи для себе роль генератора ідей, посередника та інтерпретатора із перспективи життєвого світу. У модусі дискурсивної етики філософія здатна успішно виконувати роль організатора публічного застосування розуму щодо обговорення наукових проблем. За цих умов наука постає тріумфом комунікативної рефлексії, а наукове знання отримує своє обґрунтування (легітимацію) в мовних іграх спільноти науковців як знання, що найбільш прийнятне в раціональному відношенні.

Провідна роль і визначне місце філософії в системі вищої освіти сьогодні має тільки зростати. Бо освітня і професійна підготовка фахівця без відповідного духовного озброєння за умов ринково-орієнтованого суспільства здатна виявляти не так добродетності, як порок. Все це ще більше актуалізує місію університету в класичному її розумінні: самовіддано служити істині, прирощуючи наукове знання як таке; утверджувати дух свободи і вільного мислення; здійснювати комплексний (інтелектуальний і духовний) розвиток людини.

## **Тема 2. Неперервна філософська освіта: проблеми, пошуки, перспективи.**

- 1. Гуманітаризація та гуманізація сучасної освіти як умови стійкого функціонування і розвитку сучасної цивілізації.*
- 2. Освіта як цінність і цінності освіти.*
- 3. XXIV Всесвітній філософський конгрес про роль філософії у вихованні людства.*

### *1. Гуманітаризація та гуманізація сучасної освіти як умови стійкого функціонування і розвитку сучасної цивілізації.*

Загальні тенденції розвитку суспільства в глобальному світі визначають нагальну потребу пошуку засобів і стимулів оновлення педагогічної науки та практики, перебудови структурних елементів системи української освіти. Процес гуманізації освіти передбачає відродження духовності, виховання у процесі навчання, прагнення до рівноправної взаємодії в системі «викладач-студент», перетворення студента з об'єкта навчання на активного суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, результатом якої стане творчий саморозвиток кожного учасника освітнього процесу, перехід від репродуктивного навчання до продуктивного, самоствердження особистості за умов педагогічної підтримки, творчу спрямованість навчального процесу тощо. Стаття 6 Закону України «Про

освіту» визначає засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності. В них важливе місце відводиться гуманізму та демократизму.

Гуманізація вищої освіти – це створення умов для самоствердження, самовираження і саморегуляції людини з метою оптимізації відносин між особистістю і соціумом. Вона сприяє формуванню мотивації до навчання протягом усього життя, стимулює у студента потребу в самоосвіті, щоб набути якостей всебічно розвиненої особистості. Особистісний підхід передбачає повагу до гідності студента, розуміння і прийняття його цілей, установок, створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості в її всебічному самовизначенні й саморозвитку. Втілення ідей гуманізації освіти у навчально-виховний процес відбувається за допомогою різних стратегій. Одна з них ґрунтується на традиційному інформаційному підході, що складається з передачі ідей гуманізації через гуманітарні знання. Гуманітарні науки привчають аналізувати світ, з'ясувати власне місце в ньому, відповідати на вічні «філософські питання», дисциплінують мислення людини, дозволяють орієнтуватися у величезному масиві інформації, формувати активну життєву позицію, перетворюють людину на високоінтелектуальний суб'єкт соціуму. Постає потреба збільшення частки гуманітарних дисциплін у процесі надання вищої освіти, оскільки вони сприяють соціалізованості, розвитку і саморозвитку морального та творчого потенціалу особистості студента, виховують почуття національної гідності, патріотизму, толерантності, терпимості. Принципи гуманізації та гуманітаризації освіти дозволяють сформувати компетентності сучасних спеціалістів та соціальновідповідальних громадян, з високим рівнем загальної культури, широким кругозором, критичним мисленням, розвинутою політико-правовою свідомістю, які розуміють і визнають демократичні цінності та свободи, плюральність сучасного мультикультурного світу.

## ***2. Освіта як цінність і цінності освіти.***

Освіта є механізм формування суспільного і духовного життя людини і галузь масового духовного виробництва. Соціальна цінність освіти визначається значимістю освіченої людини в суспільстві. Гуманістична цінність освіти полягає в можливості розвитку пізнавальних і духовних потреб людини. Ціннісні орієнтири, актуальні і перспективні цілі, плановані результати (продукти) освіти у вирішальній мірі визначають зміст і методiku освітнього процесу, а отже, і процесу його інноваційного вдосконалення.

Змістовним наповненням цілей і результатів освіти є насамперед визнані суспільством цінності та ідеали. *Цінність* - це позитивна чи негативна значимість для людини, соціальної групи, суспільства в цілому матеріальних чи духовних феноменів, обумовлена їх залученістю в сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб людини і соціальних співтовариств. Виділяють в чому збігаються загальнолюдські і вітчизняні, духовні та матеріальні, сімейні, професійні, освітні та інші цінності. Вони служать підставою, орієнтирами виховних та освітніх програм і розвитку освітніх систем. Найчастіше в перелік провідних духовних цінностей включають саму людину, її життя, здоров'я, благополуччя, Батьківщину, сім'ю, працю, творчість, турботу про дітей, віру, мир, щастя. Освіта покликана сприяти прийняттю людиною позитивних соціальних цінностей, виробленню стійких *ціннісних орієнтацій* - вибіркового ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, системи її установок, переконань, переваг, життєвих цілей, відображених у свідомості та поведінці.

Поряд з відображенням в освіті цілей, орієнтирів і цінностей суспільства існують і специфічні освітні цінності: мотиви пізнання, духовного, морального і фізичного вдосконалення, процеси сенсоутворення, готовність до особистісної самореалізації, адекватний рівень життєвих домагань та ін.

Вищою цінністю освіти, так само як і культури, і політики, в тому числі і освітньої, стає людина, її благо, її повноцінний розвиток, її життєвий успіх. Найважливішою умовою успішності людиноорієнтованої стратегії і політики є прогресивний розвиток соціуму, суспільних відносин, економіки країни. У зв'язку з цим збіг цілей і результатів, а реалізована мета і є основний результат (продукт) освіти, звичайно, при умовах істинного, націленого на прогрес цілепокладання, - один з провідних ознак ефективності педагогічного процесу. Важливо створювати умови, щоб вихованці вибирали, а точніше, виробляли для себе позитивні цінності та ідеали. У міру швидкої трансформації соціальної ситуації, соціальних практик і власного дорослішання система відносин неминуче повинна змінюватися, але залишатися спрямованою на досягнення головних, стрижневих цінностей і виробляти імунітет до негативних цінностей: користолюбства, екстремізму, нечесності й необов'язковості. До числа стрижневих освітніх пріоритетів відносяться: прагнення до вдосконалення, вміння вчитися і працювати в колективі, здатність до творчості, повага до культурних традицій, до інших людей. Прагнення людини організувати, регулювати, наполегливо прокладати свій життєвий шлях як ціле, підпорядковане його цілям, ідеалам і цінностям, є найважливіша якість

особистості як суб'єкта життєдіяльності, навчання та процесу власного самовиховання. Суб'єкт повинен бути здатний до самостійного пошуку цінностей, відрізнити справжні цінності від сурогатних, формувати у себе стійкість по відношенню до негативних, руйнівних ідей і тенденцій.

### ***3. XXIV Всесвітній філософський конгрес про роль філософії у вихованні людства.***

Всесвітні філософські конгреси організовуються кожні п'ять років Міжнародною федерацією філософських товариств (FISP) у співпраці з одним зі своїх товариств-членів. XXIV Всесвітній філософський конгрес відбувся в Пекіні з 13 серпня по 20 серпня 2018 року під егідою китайського організаційного комітету. Даний конгрес став наймасштабнішим за всю історію проведення Всесвітніх філософських конгресів, починаючи з 1900 року: для участі в ньому зареєструвалися близько 7000 осіб з 120 країн світу. Варто зазначити, що найбільший за чисельністю XX Всесвітній філософський конгрес до цього відбувся в Бостоні в 1998 р, де було близько 3200 учасників. Під час відкриття Конгресу, що відбулося у Великому палаці народних зборів, Лінь Цзяньхуа, голова китайського організаційного комітету, президент Пекінського університету, висловив сподівання, що діалог між китайською філософією та філософією з інших частин світу може сприяти розумінню, досягненню консенсусу та подоланню розриву між Китаєм та іншими країнами. При цьому на таких конгресах в число близько сотні різних тематичних секцій (а їх і на цьому конгресі було приблизно стільки ж), як правило, включається молодіжна секція. Важливо зауважити, що на конгресі в Пекіні молодіжних (студентських) секцій було понад 160. У своїх доповідях на відкритті Конгресу міністр освіти КНР Чен Баошен й голова Пекінського міського робочого комітету з питань освіти Лінь Кекін підкреслили, що країна взялася за такий достатньо витратний соціальний б проект як організація Всесвітнього філософського конгресу саме заради молоді, заради перспектив глибокого осмислення основних тенденцій сучасної цивілізації й оптимального втілення передових соціальних технологій на теренах своєї країни. Цікаво, що вже на XXIII Всесвітньому філософському конгресі в Афінах студентська секція з Китаю була найбільш репрезентативною. Не випадково в перший день конгресу китайська делегація, що була представлена професорами, викладачами та студентами філософського факультету Пекінського університету, увійшла в пленарний зал одягненою у футболки, на яких було написано «New civilization, New ballans. 2013». Ця заявка знайшла своє

завершення у вирішенні оргкомітету про проведення XXIV світового філософського конгресу в 2018 році в Пекіні. Головні цілі Конгресу 2018 року полягали у дослідженні вимірів людини та вивченні викликів, що стоять перед людством. Вони лаконічно зафіксовані у назві конгресу «Вчитися бути людиною». Учасники цієї історичної події обговорювали завдання, як глобалізувати філософські дослідження, щоб охопити різноманітні форми філософування мислителів минулих і сучасних цивілізацій. Особливу увагу було приділено критичним роздумам про саму філософію, про її завдання і функції в сучасному світі. Лінь Цзяньхуа, голова китайського організаційного комітету Всесвітнього філософського конгресу 2018, висловив сподівання, що діалог між китайською філософією та філософією з інших частин світу буде сприяти порозумінню, досягненню консенсусу та подоланню розриву між Китаєм та іншими країнами. Вперше Всесвітній філософський конгрес прийняв традиційну китайську філософію як основу для академічної дискусії, обираючи основні теми з підвалин китайського духовного порядку: «Я», «Спільнота», «Природа», «Духовність» і «Традиції». Все це стало втіленням важливості, яку міжнародне філософське співтовариство приділяє китайській філософії та її культурній цінності. У організації всіх сесій конгресу було виділено китайське традиційне мислення та його сучасні риси. Наприклад, лекція Ван Янгмін зосереджувалася на китайській традиційній філософії. Крім того, китайські вчені представили свої філософські традиції в дискусіях, що охоплювали широке коло областей і тем, тим самим сприяючи втіленню китайських філософських ресурсів у сучасну глобальну філософську дискусію. Професор Чень Зуїнь у своєму виступі на першій сесії конгресу заявив, що традиційна китайська думка, наприклад, ідея «гармонії в різноманітності», «допомагає іншим досягати успіху», «дозволяючи речам здійснювати свій природний шлях без зайвого втручання» (wu wei), відкриє ширший простір для світового філософського розвитку. За його словами, цей конгрес сприяє взаєморозумінню між Китаєм і світом, а також стимулює розвиток китайської філософії та соціальних наук. Разом з тим, XXIV Всесвітній філософський конгрес став важливою віхою розвитку філософської думки не тільки для Китаю. Свої традиційні філософські думки і сучасні гуманістичні цінності, а також важливу можливість побудувати свою власну дискурсну систему академічних гуманітарних і теоретичних методів висловили представники філософської спільноти різних континентів. Кожна подія конгресу підкреслювала особливості минулого і сьогодення. Так, філософи з Південної Америки, Африки та інших районів виступали за різноманітність і глобальність цивілізаційного розвитку, розглядаючи філософську рефлексію як істотну ланку

в культурному спілкуванні, яка сприяє взаємному розумінню між країнами й забезпечує подальший розвиток соціальних наук. Однією з найбільш дискусійних під час Конгресу стала лекція видатного німецького філософа Ганса Ленка (до речі, бронзового призера Олімпійських Ігор 1960р. з академічного веслування), яка називалася «Стародавня і сучасна практична гуманістична етика конкретного гуманізму: від Мен-Цзі до Швейцера». В ній підкреслено крос-історичний та кроскультурний характер моральних цивілізаційних цінностей. Мен-Цзі (372 до н.е. - 289 до н.е.) китайський філософ, другий після Конфуція, творець конфуціанства і предтеча неоконфуціанства, автор однойменного класичного трактату «Мен-цзі». Швейцер (1875-1965) – протестантський теолог і місіонер, який проповідував вихідний, з його точки зору, принцип світогляду — «схиляння перед життям» і вважав цю ідею основою морального оновлення людства. На думку Г. Ленка: «Мен-цзі розширив співчуття та етичне ставлення за межі сфери людей, щоб включити доброзичливість та співчуття до тварин, таким чином відхиляючись від виключно антропоцентричної етики Конфуція». Не заперечуючи загальноприйнятую сферу етичного ставлення до будь-якої людини і насправді до будь-якої живої істоти, Менцзі стверджував в конкретному та практично орієнтованому вигляді формальні обов'язки, такі, як: праведність та справедливість, а також організаційну необхідність у здійсненні практичних етичних намірів. Спираючись на ідеї визнаних філософів різних історичних періодів та цивілізацій, Ганс Ленк зробив висновок-пораду: «Не завжди покладайтеся на абстрактні моральні правила та накази, але здійснюйте більш гуманний індивідуальний та ситуаційно-орієнтований спосіб життя». Зазначений Г. Ленком підхід знайшов відгук у виступі австралійського філософа Пітера Сінгера. Він зробив наголос на спільній красі природи і людини, визначивши її як двоєдиний горизонт «перспектив Людини» і «перспектив природи». Норвезький філософ Ларс Сведсен неординарно і, разом з тим, глибоко та переконливо визначив призначення філософії в епоху сучасних новітніх технологій. Він підкреслив, що людина перш за все є проблемою для самої себе, а тому серед сучасних філософських проблем виокремлюються не лише такі, як філософія любові, філософія успіху, філософія свободи, філософія пост-людини, а й такі, як філософія зла, філософія відповідальності, філософія страху та самотності і таке інше. Отже, основне завдання сучасної філософії – знайти таку дослідницьку область, яка дозволить філософам вирішувати нові глобальні проблеми шляхом плідної взаємодії з іншими дисциплінами в гуманітарних, соціальних і природничих науках, а також у єдності з іншими видами діяльності в економічній, соціальній, політичній і релігійній сферах, а також у єдності з

різними культурами і традиціями. Невипадково на церемонії закриття Конгресу ректор Пекінського університету Лін Цзяньхуа зазначив, що ми вступаємо в епоху діалогової цивілізації. Ніхто не має права монополізувати істину.

### **Тема 3. Педагогічна інтеграція формального, неформального та інформального видів освіти в процесі викладання філософських дисциплін.**

- 1. Навчальний процес у вищій школі: структура, організація, і планування.***
- 2. Сутнісно-змістова характеристика формального, неформального та інформального видів освіти.***

#### ***1. Навчальний процес у вищій школі: структура, організація, і планування.***

Основним завданням навчального процесу (від лат. "processus" - просування вперед) у вищій школі є цілеспрямована і планомірна підготовка майбутніх фахівців різного профілю до творчої життєдіяльності у сучасному суспільстві. Навчальний процес у вищій школі - це система організації навчально-виховної діяльності, в основу якої покладено органічну єдність і взаємозв'язок викладання (діяльність викладача) і учіння (діяльність студента), спрямованих на досягнення цілей навчання, розвитку особистості студента, його підготовки до професійної діяльності. За висловом відомого дидакта, академіка Ю.К. Бабанського: "Процес навчання - це цілеспрямована взаємодія вчителя та учнів, у ході якої розв'язуються завдання освіти, виховання і загального розвитку особистості". У процесі навчання відбувається передача накопиченого попередніми поколіннями соціального досвіду і його трансформація. Навчання таким чином постає окремим, специфічним видом суспільної діяльності, перетворюється у засіб передачі соціального досвіду. Єдність викладання і учіння є об'єктивною характеристикою навчального процесу у вищій школі, адже у процесі навчання у вищій школі беруть участь два діючі суб'єкти: викладач, діяльність якого спрямована на управління навчально - пізнавальною діяльністю студента на основі врахування об'єктивних і суб'єктивних закономірностей, принципів, методів, організаційних форм і засобів навчання, та студенти, які в процесі учіння засвоюють знання, уміння та навички, регламентовані навчальними планами та програмами.

Процес навчання у вищій школі визначається зовнішніми (об'єктивними) і внутрішніми (суб'єктивними) чинниками. До внутрішніх чинників слід віднести



особистісні риси студента: особливості його темпераменту, характеру, мислення, пам'яті, пізнавальних можливостей, здібностей, мотивацію учіння, попередній досвід, рівень знань, стиль навчально - пізнавальної діяльності. До зовнішніх чинників відносять зміст і методи навчання, рівень професійної підготовки викладача, умови навчання у вищому навчальному закладі, соціальне оточення студента.

Отже, за своєю структурою навчальний процес у вищій школі у найбільш загальному вигляді має такі взаємопов'язані компоненти:

- - цільовий - окреслює мету і завдання навчання у вищому навчальному закладі, завдання вивчення конкретної навчальної дисципліни і завдання навчально-пізнавальної діяльності студентів на навчальних заняттях;
- - стимулювально-мотиваційний, який передбачає заохочення студентів до активної навчально - пізнавальної діяльності, свідомого засвоєння знань, формування у них позитивної мотивації до навчання;
- - змістовий, який має за мету оптимальний добір дисциплін до навчального плану, змістовність навчальних програм і навчальних книг, оптимальний добір змісту, методів і засобів проведення кожного заняття;
- - операційно-діяльнісний, що орієнтує на оптимальний добір форм, методів, прийомів і засобів навчання;
- - контрольний - регулюючий, орієнтований на забезпечення дієвого контролю та самоконтролю за рівнем академічних досягнень студентів (рівнем їх знань, умінь і навичок) і добір оптимальних методів їх підвищення;
- - оцінно-результативна компонента полягає у якісній діагностиці та самодіагностиці рівня знань, умінь і навичок студентів і виявленні шляхів їх поліпшення.

Усі компоненти слід розглядати у взаємозв'язку, як етапи, ланки навчального процесу, до яких треба підходити творчо, не допускаючи шаблону. Головним і визначальним джерелом професійної діяльності викладача вищої школи постають потреби суспільства, його вимоги до особистості, яка отримує освіту. Ці вимоги насамперед окреслюються в змісті освіти, який можна визначити як педагогічну модель соціального замовлення (М. Скаткін). Правильним буде твердження, що процесуальна сторона навчання (методи, організаційні форми, дидактичні засоби) визначається змістом освіти, у якому сконцентровані соціальні цілі, що проєктують професійні та особистісні якості "продукту навчання" - випускника ВНЗ.

Окрім того слід урахувати, що не тільки зміст освіти визначає перебіг навчального процесу, але і, навпаки, має місце залежність обсягу, структури, змісту освіти від закономірностей і принципів навчання, від реальних умов, у яких воно відбувається. У той же час форми розгортання діяльності викладача (учителя) і студентів (учнів), за допомогою яких зміст освіти засвоюється молодим поколінням, методи, організаційні форми, засоби навчання визначаються характером цього змісту.

Процес навчання у вищій школі має свої особливі риси (І.Кобилянський, Л.Рувінський):

- - Кожна наукова дисципліна вивчається студентами у її динаміці. Викладачеві слід надавати інформацію про виникнення, становлення і розвиток певної науки, перспективи вирішення її актуальних проблем.
- - Обов'язковою умовою навчального процесу у сучасній вищій школі є його поєднання з науковими дослідженнями. Викладач має поєднувати викладання з активною дослідною роботою в галузі науки, яку він викладає, та власним прикладом стимулювати студентів до дослідницької роботи.
- - Має місце великий об'єм самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на опрацювання різних наукових джерел при підготовці до лекцій, семінарсько-практичних занять, написанні рефератів, курсових і дипломних робіт тощо.
- - Однією з найбільших важливих особливостей навчального процесу у сучасному ВНЗ є його спрямованість на ефективну професійну підготовку майбутніх фахівців. **Ідея професійної спрямованості викладання всіх навчальних дисциплін повинна бути провідною.** У зв'язку з цим викладачі повинні знати специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців, їх провідні професійні функції і концентрувати на них увагу у процесі навчання.

## **2. Сутнісно-змістовна характеристика формального, неформального та інформального видів освіти.**

Для сучасного викладача, який бажає йти в ногу з часом і бути в тренді, ідея безперервної освіти допомагає вирішити цю проблему. І не дивно, що таких викладачів стає дедалі більше, адже сучасна наука розвивається настільки швидко, що часто професійні знання, здобуті людиною, вже за кілька років стають застарілими та потребують оновлення. Відгукуючись на виклики сьогодення та потреби педагогів, держава передбачила можливість безперервного навчання вчителів у новому Законі про освіту, відповідно до якого вчитель має можливість обирати один з видів освіти впродовж життя – формальну, неформальну чи інформальну. Що являють собою ці види підвищення кваліфікації? Який вид обрати педагогу та як поєднати?

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається відповідно до освітніх ліцензованих програм закладів післядипломної освіти і передбачає досягнення здобувачами освіти заздалегідь визначених результатів навчання. Вона розширює й доповнює знання з фаху, методики викладання предмету, психології, які отримав вчитель, здобуваючи вищу освіту.

Форми формальної освіти: очна (курси підвищення кваліфікації, семінари, творчі групи, тренінги тощо), дистанційна (дистанційні курси, онлайнві конференції, вебінари тощо), очно-дистанційна (поєднання очної та дистанційної форм навчання – очно-дистанційні курси).

Де здобути: заклади післядипломної освіти (переважно відповідно до місця проживання).

Вимоги до закладів формальної освіти: наявність ліцензії на здійснення освітніх послуг.

Мінуси формальної освіти: не завжди відповідають запитам слухачів, відсутність вибору тем, форм навчання тощо.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Вона допомагає швидко і вчасно отримати необхідні знання відповідно до потреб тут і зараз.

Форми неформальної освіти: очна (тренінги, майстер-класи, семінари, майстерні тощо), дистанційна (дистанційні курси, вебінари).

Де здобути: неурядові установи, приватні особи, платформи дистанційного навчання.

Вимоги до закладів неформальної освіти: немає, оскільки їхня робота не регламентується державними органами. Такі заклади не повинні мати ліцензію, їхні програми – гриф, сертифікат – реквізити офіційних установ.

Мінуси неформальної освіти: її результати не завжди враховуються при атестації, часто педагоги не поінформовані про те, де можна повчитись.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Така навчальна діяльність не обов'язково цілеспрямована та структурована, не фіксується документально, але сприяє розширенню професійних знань та умінь і є однією з ключових компетентностей особистості.

Форми інформальної освіти: одноразові лекції, відеоуроки, медіа-консультації, спілкування у сім'ї, з колегами, читання спеціалізованих журналів, телебачення, відео, незаплановані випадкові бесіди.

Вимоги до закладів інформальної освіти: немає, оскільки їх не існує.

Мінуси інформальної освіти: її результати не можуть враховуватися при атестації (виключення – складання сертифікаційних тестів).

Як поєднати формальну, неформальну та інформальну освіту?

Сьогодні Закон України про освіту дозволяє вчителю обирати будь-який з цих видів, проте найбільш оптимальним буде поєднання традиційних курсів підвищення кваліфікації в закладі післядипломної освіти (формальна освіта), курсів, семінарів та інших заходів від неурядових установ, що дозволить швидко отримати потрібні знання та навички (неформальна освіта) та самоосвіту (інформальну), яка допоможе підвищити свій професійний рівень.

Як поєднати різні види здобуття освіти та будувати власну траєкторію навчання:

1. Зареєструйтеся на курси підвищення кваліфікації в закладі післядипломної освіти за місцем проживання (в умовах конкуренції вони сьогодні пропонують слухачам цікаві й корисні заходи та навчальні матеріали).
2. Слідкуйте за оголошеннями в соціальних мережах, підпишіться на новини від неурядових організацій, які здійснюють навчання вчителів, відвідайте масові заходи – конференції, майстер-класи (часто на таких заходах вчителі дізнаються про нові можливості навчання). Складіть для себе список (а ще краще – додайте до календаря!) заходів (тренінгів, дистанційних курсів тощо), які дадуть максимум потрібних знань та навичок.
3. Складіть список умінь (компетентностей), якими ви б хотіли оволодіти в майбутньому, аби стати ще більшим професіоналом своєї справи чи просто втілити свою мрію в життя (наприклад, монтувати відео, створювати анімацію, писати есе, вишивати, швидко рахувати, робити шоколадні цукерки чи неймовірну випічку тощо). Завантажте підручники, відеоуроки, придбайте необхідну літературу та розпочинайте навчання.

### **Topic 3. Pedagogical integration of formal, informal and informal types of education in the process of teaching philosophical disciplines.**

- 1. Educational process in higher education: structure, organization, and planning.*
- 2. The essential-meaningful characteristics of formal, informal and informal types of education.*

#### *1. Educational process in higher education: structure, organization, and planning.*

The main task of the educational process (from the Latin "procesus" - advancement) in higher education is the purposeful and systematic training of future specialists of different profile for creative life in modern society. Educational process in higher education is a system of organization of educational activity, which is based on organic unity and interconnection of teaching (teacher activity) and learning (student activity) aimed activity. According to the well-known didactic, Academician Yu.K. Babansky: "The learning process is a purposeful interaction of teachers and students, during which the tasks of education, upbringing and general development of personality are solved." In the process of learning, the transfer of social experience accumulated and transformation accumulated by previous generations. Learning thus becomes a separate, specific type of social activity, is transformed into a means of transmitting social experience. The unity of teaching and learning is an objective characteristic of the educational process in higher education, because in the process of studying in higher education two active subjects are involved: a teacher whose activity

is aimed at managing a student's educational and cognitive activity on the basis of taking into account objective and subsea " are the laws, principles, methods, organizational forms and means of teaching, and students who, in the process of learning, learn knowledge, skills and skills regulated by curricula and programs.

The process of higher education is determined by external (objective) and internal (subjective) factors. Internal factors include the personal traits of the student: features of his temperament, character, thinking, memory, cognitive opportunities, abilities, motivation of learning, previous experience, level of knowledge, style of educational and cognitive activity. External factors include the content and methods of teaching, the level of professional training of the teacher, the conditions of study in higher education, the social environment of the student.

Therefore, in its structure, the educational process in higher education in the most general form has the following interrelated components:

- - targeted - outlines the purpose and objectives of education in a higher education institution, the task of studying a specific discipline and the tasks of students' educational and cognitive activity in educational classes;
- - stimulating and motivational, which involves the encouragement of students to active educational and cognitive activity, conscious assimilation of knowledge, formation of positive motivation for learning;
- - content, which aims to optimally select the disciplines in the curriculum, the content of curricula and educational books, optimal selection of content, methods and means of conducting each lesson;
- - operational -activity, which is focused on the optimal selection of forms, methods, techniques and means of training;
- - control - regulating, focused on ensuring effective control and self -control by the level of academic achievements of students (the level of their knowledge, skills and skills) and the selection of optimal methods of their improvement;
- - the evaluation and results component is the qualitative diagnosis and self -diagnosis of the level of knowledge, skills and skills of students and identifying ways of their improvement.

All components should be considered in relationships, as stages, links of the educational process, which should be approached creatively, preventing the pattern. The main and determining source of professional activity of the teacher of higher education is the needs of society, its requirements for the person who receives education. These requirements are primarily outlined in the content of education, which can be defined as a pedagogical model of social order (M. Skatkin). It is correct to say that the procedural side of training (methods, organizational forms, didactic means) is

determined by the content of education, which concentrate social goals that design professional and personal qualities of "product of training" - a graduate of the university.

In addition, it should be borne in mind that not only the content of education determines the course of the educational process, but also, conversely, there is a dependence of the volume, structure, content of education on the laws and principles of learning, on the real conditions in which it occurs. At the same time, the forms of deployment of the activity of the teacher (teacher) and students (students), through which the content of education is absorbed by the young generations, methods, organizational forms, means of teaching are determined by the nature of this content. The process of teaching in higher education has its own special features (I. Kobylyansky, L. Ruvinsky):

- - every scientific discipline is studied by students in its dynamics. The teacher should provide information on the emergence, formation and development of a certain science, prospects for solving its actual problems.
- - a prerequisite for the educational process in modern higher education is its combination with scientific research. The teacher should combine teaching with active research work in the field of science he teaches and his own example to stimulate students to research.
- - there is a large volume of independent educational and cognitive activity of students, aimed at elaboration of various scientific sources in preparation for lectures, seminar and practical classes, writing abstracts, course and diploma works, etc.
- - One of the greatest important features of the educational process in the modern university is its focus on the effective professional training of future specialists. The idea of professional orientation of teaching all educational disciplines should be leading\* In this regard, teachers should know the specifics of professional activity of future specialists, their leading professional functions and concentrate on them in the learning process.

## ***2. The essential-meaningful characteristics of formal, informal and informal types of education.***

For a modern teacher who wants to keep up with the times and be trendy, the idea of continuous education helps to solve this problem. And it is not surprising that such teachers are becoming more and more, because modern science is developing so quickly that often professional knowledge gained by man becomes outdated and needs renewal in a few years. Responding to the challenges of today and the needs of teachers, the state envisaged the possibility of continuous teaching of teachers in the new law on

education, according to which the teacher has the opportunity to choose one of the types of education throughout life - formal, informal or informal. What are these types of advanced training? What kind of teacher to choose and how to combine?

Formal education is an education that is obtained in accordance with the educational licensed programs of postgraduate education institutions and provides for the achievements of the educational outcomes of education. It expands and complements knowledge of the profession, methods of teaching the subject, psychology that the teacher received, obtaining higher education.

Forms of formal education: eye training courses, seminars, creative groups, trainings, etc.), remote (distance courses, online conferences, webinars, etc.), eye-dialing (combination of eye and remote forms of training-eye-prostation courses).

Where to get: postgraduate education institutions (mainly according to their place of residence).

Requirements for formal education institutions: a license for educational services.

Cons of formal education: do not always meet the needs of the students, lack of choice of topics, forms of study, etc.

Informal education is an education that is generally obtained under educational programs and does not provide for the award of educational qualifications recognized by the state by educational levels, but may be completed by the award of professional and/or award of partial educational qualifications. It helps to get the necessary knowledge quickly and in time to meet the needs here and now.

Forms of non-formal education: eye (trainings, workshops, seminars, workshops, etc.), remote (distance courses, webinars).

Where to get: non -governmental institutions, individuals, distance learning platforms.

Requirements for non -formal education institutions: no, since their work is not regulated by state bodies. Such establishments should not have a license, their programs - stamp, certificate - details of official institutions.

Cons of non-formal education: its results are not always taken into account when certifying, often teachers are not informed about where you can learn.

Informal education (self-education) is an education that involves a self -organized acquisition by a person of certain competences, in particular during daily activities related to professional, social or other activities, family or leisure. Such educational activities are not necessarily purposeful and structured, not documented, but contributes to the expansion of professional knowledge and skills and is one of the key competences of the individual.

Forms of informal education: disposable lectures, video tutorials, media consultations, family communication, colleagues, reading specialized magazines, television, video, unplanned casual conversations.

Requirements for Informal Education Institutions: No, since they do not exist.

Cons of informal education: its results cannot be taken into account when certifying (exclusion - certification tests). How to combine formal, informal and informal education?

Today, the Law of Ukraine on Education allows the teacher to choose any of these types, but the most optimal will be the combination of traditional advanced training courses in postgraduate education (formal education), courses, seminars and other activities from non-governmental institutions, which will quickly acquire the necessary knowledge skills (informal education) and self -education (informal) that will help to increase your professional level.

How to combine different types of education and build your own training trajectory:

1. Register for advanced training courses at the postgraduate education institution at the place of residence (in the context of competition, they today offer students interesting and useful measures and educational materials).

2. Follow the ads on social networks, sign up for news from non-governmental organizations that provide teachers, attend mass events-conferences, workshops (often at such events, teachers learn about new learning opportunities). Make a list (and better - add to the calendar!) Activities (trainings, distance courses, etc.) that will give the maximum of the necessary knowledge and skills.

3. Make a list of skills (competencies) that you would like to master in the future to become an even bigger professional or just bring your dream to life (for example, to mount a video, to create animation, to write essay, to embroider, to quickly count, to make chocolate candy or incredible pastries, etc.).

#### **Тема 4. Методи і засоби викладання філософських дисциплін у вищій школі.**

- 1. *Методика і технологія навчання: спільне та відмінне.***
- 2. *Поняття про метод і прийом навчання. Класифікація методів навчання.***
- 3. *Інноваційні методи навчання студентів. Інтерактивні та активні методи навчання.***

##### **1. *Методика і технологія навчання: спільне та відмінне.***

Технологія навчання є основною процесуальною частиною методичної системи.

Якщо методика викладання спрямована на вирішення певних завдань (чому вчити? Навіщо вчити? Як вчити?), то технологія навчання перш за все відповідає на третє питання з одним суттєвим доповненням: як вчити результативно?



Дослівно поняття «технологія» (від грец. *Techne* - мистецтво, майстерність; *logos* - наука, закон) означає - наука про майстерність.

Різні автори по-різному визначають поняття «технологія».

Так, М. Кларін вважає, що технологія - це конструювання навчального процесу з гарантованим досягненням цілей; В. П. Беспалько визначає технологію як педагогічну майстерність плюс опис (проект) процесу формування особистості учня плюс змістовна техніка реалізації навчально-виховного процесу; по Н. Таланчук, упорядкована система дій, виконання яких призводить до досягнення поставлених цілей.

Слід перш за все уточнити те, що в педагогіці існує два значення слова «методика».

- 1. Методика предмета, або приватна дидактика, що відповідає на питання «Чому і як вчити?» Як дослідно-експериментальна наука методика може рекомендувати різні технології.
- 2. Методика виконання різних дій педагога, сукупність прийомів проведення занять. Саме це значення подібне з «технологією». Остання означає суть дій, що ведуть до формування результату, методика характеризує зовнішнє оформлення дій. Можна побудувати масу методик, що враховують і індивідуальний стиль діяльності викладача, і контингент, і інші ситуативні умови, на основі однієї технології, що є інваріантом вирішення даної навчальної задачі.

Технологія заснована на закономірностях навчального процесу як результату наукового пізнання процесу освіти людини. Методика спирається на емпіричний досвід, майстерність педагога, вона схожа на артистизму, мистецтву.

Технологія - це каркас, методика - оболонка, форма діяльності педагога. Функція технології - в перенесенні досвіду, використання його іншими, тому вона спочатку повинна позбавлятися особистісного відтінку. Тому педагогічну освіту на рівні сутнісної репродукції необхідно будувати на технологіях, а не на методиках, які або неповторні, або припускають їх формальне повторення.

Сказане дозволяє сформулювати ознаки технології більш конкретно:

- • чіткість і визначеність у фіксації результату;
- • наявність критеріїв його досягнення;
- • покрокова і формалізована структура діяльності суб'єктів навчання, що визначає переносимість і повторюваність досвіду.

Поняттям «технологія» позначають сукупність знань про способи і засоби обробки матеріалів для отримання кінцевого продукту. Технологічним процесом називають певну послідовність операцій з використанням різних матеріалів і інструментів. З розвитком науки і техніки можливості людини значно

розширилися, з'явилися нові технології - промислові, електронні, інформаційні. Ці нові технології впливають і на організацію навчального процесу, що викликало його якісна зміна. В даний час в навчання активно впроваджують нові технічні, інформаційні, поліграфічні, аудіовізуальні (екранно-звукові) кошти. Виникло поняття «педагогічна технологія», яке має множинне тлумачення. На наш погляд, найбільш прийнятно визначення Т. О. Назарової: «Педагогічна технологія - область знання, що досліджує методи, засоби навчання і теорію їх використання». Педагогічна технологія відображає шлях освоєння конкретного поняття в рамках певного предмета, теми, питання програми і обраної методики викладання. Так, наприклад, комплексне використання засобів навчання можна назвати педагогічною технологією, так як алгоритм, спосіб побудови діяльності по формуванню комплексу та закономірності його використання однакові, а зміст, конкретні методи застосування різні. Технологія комплексного використання може бути різною в залежності від форми організації навчального процесу, цілей і завдань даного етапу навчання, вікових особливостей студентів, а також від теоретичної чи практичної спрямованості змісту досліджуваного матеріалу.

Крім технології комплексного використання засобів навчання можна назвати технологію розвивального навчання, технологію елітарного навчання, технологію співпраці, проектно-дослідницьку, контрольню-коригуючу технологію, технологію проблемного навчання, модульного, проблемно-модульного, програмованого навчання, алгоритмізованого навчання, технологію укрупнення дидактичних одиниць, технологію дистанційного навчання та ін.

## ***2. Поняття про метод і прийом навчання. Класифікація методів навчання. Традиційні й інноваційні методи навчання студентів.***

Навчають і навчаються всі і завжди. При цьому свідомо або несвідомо застосовуються найрізноманітніші методи навчання. Свідомо і цілеспрямовано це відбувається, як правило, у навчальних закладах. Практичний досвід організації у них педагогічного процесу свідчить, що успіх навчання залежить не тільки від правильного визначення його цілей і змісту. Важливо також відповісти на запитання — в який спосіб досягти цих цілей, який обрати шлях навчання, щоб не тільки забезпечити глибокі й міцні знання, а й розвинути творчі і пізнавальні можливості тих, хто навчається.

Методи навчання необхідні, щоб той, хто навчається, опанував зміст, навчився виконувати предметні дії, активно оперувати способами пізнання і творчо працювати.

Слово «метод» походить від грецького *methodos*, що означає шлях до мети, спосіб пізнання явищ природи і суспільства. Основою наукового обґрунтування методу навчання слугують методи пізнання людьми реальної дійсності, а також способи обміну інформацією, спілкування їх у процесі пізнавальної діяльності.

У суспільстві поширені різноманітні засоби і способи обміну інформацією, обговорення її сутності й шляхів практичного використання. Об'єктивно існують три суспільні джерела, які слугують підґрунтям розроблення методів навчання: наукове пізнання, буденне пізнання, способи обміну інформацією (пізнавального спілкування). Особливість методів навчання полягає в тому, що вони синтезують, включають в себе в узагальненому вигляді способи пізнання всіх трьох джерел. Так, буденне емпіричне пізнання передбачає такі природні методи, як спостереження, життєво значущим результатом якого є прикмети і прислів'я, метод спроб і помилок, інтуїтивне передбачення, що дає змогу прогнозувати перебіг подій. На подібних методах ґрунтується народна мудрість, вони підказують напрям створення методів наукового пізнання. Водночас методи емпіричного пізнання дійсності близькі дітям. Учні різного віку із захопленням спостерігають за явищами природи, вчать на власних помилках, доходять узагальнень і висновків, які переростають у переконання.

Особливість методів навчання полягає ще й у тому, що це інструмент, який використовується у двобічному процесі навчання і пов'язує діяльність педагога та тих, хто навчається. Окрім того, характерною особливістю методів навчання є те, що пізнання здійснюється не безпосередньо за допомогою їх, а опосередковано, завдяки діяльності педагога, який викликає необхідні дії тих, хто навчається.

Визначення методу взагалі у філософській енциклопедії подається так: «Метод — форма практичного і теоретичного засвоєння дійсності, що виходить із закономірностей досліджуваного об'єкта». Метод у науці визначають ще й як функцію пізнання дійсності, її освоєння і перетворення.

Із поняттям «метод навчання» тісно пов'язане поняття «прийом навчання». Прийом, (конкретний спосіб, деталь) — це частина, елемент методу. У педагогічній практиці методичний прийом використовують з метою активізації сприйняття учнями навчального матеріалу, поглиблення пізнання, стимулювання пізнавальної діяльності. Будь-який метод навчання складається з окремих прийомів, кроків. Наприклад, метод роботи з книгою складається з

таких послідовних кроків: складання плану прочитаного, переказ тексту, виділення провідних положень у тексті, складання конспекту чи плану розповіді тощо. Одні й ті самі прийоми можуть бути складовими різних методів. Наприклад, метод розповіді можна використовувати при поясненні, доказові, описі, що залежить від мети та способу його реалізації.

Кожен метод навчання як цілісна система прийомів і способів організації навчального пізнання, навчально-пізнавальної взаємодії педагогів і учнів, має свою структуру, що складається з певних компонентів. Водночас існує узагальнена теоретична модель будь-якого методу навчання, на характеристики якої необхідно зважати у творчому використанні будь-якого методу. Сутність цих характеристик полягає у:

— педагогічній і психологічній доцільності й функціональній визначеності методу. Наприклад, метод розповіді використовують з метою формування у свідомості учнів наукових уявлень, метод пояснення спрямований на відпрацювання логічних понять, метод проблемної ситуації — на розвиток мислення;

— спрямованості методу на організацію діяльності вчителя і учнів: на спілкування, взаємодію у практичній роботі, відтворення, обговорення, застосування знань;

— відповідності методів віковим можливостям учнів, особливостям їхнього мислення, пам'яті, емоційного розвитку, життєвого досвіду;

— відповідності методів індивідуальним можливостям, загальнокультурній і педагогічній підготовці вчителя, рівню його творчого розвитку;

— співвіднесенні методів із характером змісту навчального матеріалу. Наприклад, вивчення математичних теорем, фізичних законів за допомогою логічного пояснення, а життя тварин і рослин — шляхом емпіричного спостереження;

— співвіднесенні методів з етапом навчального пізнання. Наприклад, у процесі сприйняття нових знань використовують методи прямого і опосередкованого передавання інформації, а на етапі практичного застосування

— самостійні творчі справи;

— співвіднесенні методів із формою навчання. Наприклад, використання на лабораторних заняттях пояснень, інструктажу, а в організації самостійної роботи — завдань щодо здобування фактів із книжок, словників;

— відповідності методів своєрідності ситуації, яка виникає у процесі навчання. Наприклад, слабка підготовка учнів до роботи вимагає повторення

розповіді або пояснення, а добра поінформованість учнів дає змогу скористатися співбесідою;

— взаємозв'язку і взаємодії методів між собою. Наприклад, використання в лекції елементів розповіді, ілюстрацій, бесіди, а в самостійній роботі — конспектування, консультування, творчих вправ, самоперевірки;

— ефективності досягнення якісних результатів у навчанні й вихованні учнів.

Отже, метод навчання як сукупність прийомів і способів взаємодії вчителя і учнів має коріння в різноманітних методах людського пошуку істини, а також пізнавального спілкування. Вони удосконалюються педагогікою на основі загальних вимог, які висуває перед ними суспільство, і стають важливим механізмом здійснення процесу навчання завдяки реалізації їхніх педагогічних функцій.

### **Класифікація методів навчання**

Найскладнішим питанням сучасної теорії методів навчання є їхня класифікація. Як багатовимірне утворення, метод навчання має кілька аспектів. За кожним із них методи можна групувати. Узв'язку з цим з'являється кілька класифікацій методів, у яких останні об'єднують на основі однієї або кількох спільних ознак. Підхід вченого до класифікації залежить від того, яку ознаку бере він до уваги при розподілі методів на групи.

**Класифікація методів навчання** — це впорядкована за певною істотною ознакою їх система. Таке впорядкування методів дає змогу виокремити риси, властиві окремим із них, а також знайти спільне, притаманне різним методам. Призначення класифікації методів навчання — систематизувати й узагальнити наявний досвід, продемонструвати розмаїття підходів, показати необхідність використання різних методів в управлінні навчанням.

Нині відомі десятки класифікацій методів навчання. Водночас це не є проблемою, бо не має потреби намагатися встановити єдину систему методів. Навчання — це динамічний і діалектичний процес. Система методів має бути динамічною, щоб відображати зміни, які постійно відбуваються у практиці застосування методів.

Розкриємо сутність та особливості найобґрунтованіших класифікацій методів навчання.

1. Традиційною вважають класифікацію методів навчання за джерелом знань (Ю.К.Бабанський), яка зазнає уточнень зі зміною умов навчання. За спільну ознаку взято джерело знань. Таких з давніх-давен відомо три: практика, наочність, слово. У процесі розвитку суспільства до них приєднали ще одне джерело знань — книгу. Останнім десятиліттям дедалі активніше заявляє про

себе таке джерело інформації, як відео у поєднанні з новітніми комп'ютерними системами. Отже, нині у традиційній класифікації виокремлюють п'ять методів. *Словесні (або вербальні) методи* посідають провідне місце в системі методів навчання. Вони дають змогу за короткий час передати значну за обсягом інформацію, поставити проблему і вказати шляхи її розв'язання. Слово активізує увагу, пам'ять, почуття учнів.

Види словесних методів:

**Розповідь** — повідомлення вчителем змісту навчального матеріалу, побудоване з урахуванням цілей, змісту, вікових та індивідуальних особливостей учнів. Застосовується на всіх етапах освіти, змінюється лише характер розповіді, її обсяг і тривалість.

**Бесіда** — подання навчального матеріалу у вигляді діалогу вчителя з учнем. Сутність цього методу полягає в тому, що вчитель шляхом формулювання продуманої системи запитань підводить учнів до розуміння нового матеріалу або перевіряє засвоєння раніше вивченого. Бесіда належить до найдавніших методів навчання. Засновником цього методу вважають Сократа, який майстерно ним володів. Суть бесіди Сократа полягала у відтворенні запитань і відповідей по книжці. Від імені цього філософа виникло поняття «сократівська бесіда».

Залежно від завдань, змісту навчального матеріалу, рівня творчої пізнавальної активності учнів та її місця в педагогічному процесі вирізняють такі види бесіди: вступна бесіда, бесіда-повідомлення, закріплювальна бесіда, співбесіда (бесіда вчителя з учнем або з групою учнів).

**Пояснення** — монологічна форма викладу змісту навчального матеріалу, словесне тлумачення закономірностей, істотних зв'язків об'єкта, що вивчається, окремих понять, явищ. Широко використовується у роботі з учнями різних вікових груп, особливо в середньому і старшому шкільному віці з огляду на ускладнення навчального матеріалу і зростання інтелектуальних можливостей учнів.

**Лекція** — монологічний спосіб викладу значного за обсягом навчального матеріалу, використовується, як правило, починаючи зі старших класів і займає одну—дві години навчальних занять. Цей метод сприяє активізації пізнавальної діяльності, підвищує ефективність самостійного виконання завдань з теми лекції, проведення самостійних дослідів й експериментів. Лекції можуть бути вступними, тематичними, оглядовими. У вищій школі лекція є основним методом навчання.

**Навчальна дискусія** — це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми для встановлення істини шляхом зіставлення різних думок. Застосовується переважно в старших класах, основне її призначення — стимулювати пізнавальний інтерес, сприяти глибокому розумінню проблеми, що є предметом дискусії, розвивати вміння учня обстоювати свою позицію, зважати на думку інших («слухати» інших).

**Робота з книгою** — метод, який полягає у роботі учнів з книгою самостійно або під керівництвом учителя. Основні прийоми роботи з книгою:

- конспектування — стислий виклад змісту прочитаного;
- складання плану тексту, суть цього прийому полягає у поділі тексту на частини і їх озаглавленні;
- тезування — короткий виклад основних думок тексту;
- цитування — дослівний переказ із тексту із посиланням на автора, із зазначенням назви праці, місця видання, назви видавництва, року видання, сторінки;
- анотування — стислий виклад змісту без втрати істотного смислу;
- рецензування — написання короткого відгуку із висловлюванням власні думки щодо прочитаного;
- складання довідки — збирання відомостей про щось або когось, отриманих у процесі пошукової роботи;
- складання формально-логічної моделі — словесно-схематичне зображення прочитаного.

*Наочні методи навчання* — це методи, які передбачають засвоєння навчального матеріалу із використанням наочних посібників і технічних засобів у взаємозв'язку зі словесними і практичними методами. Призначення цих методів полягає в наочно-чуттєвому ознайомленні тих, хто навчається, з явищами, процесами, об'єктами у їх натуральному вигляді або в символічному зображенні за допомогою схем, малюнків, репродукцій. Наочні методи умовно поділяють на дві групи: ілюстрації і демонстрації.

**Метод ілюстрацій** передбачає показ учням ілюстративних посібників, плакатів, таблиць, мап, картин, моделей тощо.

**Метод демонстрацій** — ознайомлення учнів (студентів) із явищами, процесами, об'єктами в їхньому природному вигляді. Практичні методи ґрунтуються на практичній діяльності учнів, вони формують практичні вміння і навички. До цих методів відносять вправи, лабораторні і практичні роботи.

**Вправи** — це багаторазове виконання розумових або практичних дій з метою опанування ними. Вправи за характером виконання поділяють на усні, письмові, графічні і навчально-трудова, а за мірою самостійності учнів — на відтворювальні, тренувальні, коментувальні.

**Лабораторні роботи** — проведення учнями під керівництвом учителя дослідів із використанням інструментів та інших технічних пристроїв.

**Практичні роботи** — застосування набутих знань у процесі розв'язання практичних завдань, розвиток умінь використовувати теоретичні знання на практиці.

2.Класифікація методів за етапами процесу навчання (М.А.Данилов, Б. П. Єсіпов). Спільною ознакою цієї класифікації є послідовні етапи, через які проходить процес навчання на занятті.

До них належать: методи набуття знань; методи формування вмінь і навичок; методи застосування знань на практиці; методи перевірки й оцінювання знань, умінь і навичок; методи закріплення знань; творча діяльність.

3.Класифікація методів за рівнями пізнавальної діяльності (І.Я. Лернер, М. М. Скаткін).

Оскільки успіх навчання значною мірою залежить від спрямованості й зовнішньої активності суб'єктів навчання, характеру їхньої діяльності, то саме характер діяльності, міра самостійності, вияв творчих здібностей і мають, на думку І.Я.Лернера і М.М.Скаткіна, слугувати важливим критерієм вибору методу. У 1965 році вони запропонували вирізняти такі методи навчання:

1) пояснювально-ілюстративний метод, суть його полягає у повідомленні учням «готової» інформації різними засобами, а учні її сприймають, усвідомлюють і фіксують у пам'яті;

2) інформаційно-рецептивний метод, суть якого полягає у поданні учням знань в «готовому» вигляді; організації вчителем сприйняття цих знань; сприйманні осмисленні учнями знань, закріпленні їх у своїй пам'яті;

3) репродуктивний метод характеризується такими ознаками: знання учням подають в «готовому» вигляді; вчитель повідомляє і пояснює знання; учні свідомо засвоюють знання; критерієм методу є правильне відтворення (репродукування) знань; міцність засвоєння забезпечується багаторазовим повторенням знань; діяльність учителя полягає в розробленні і повідомленні зразка, а діяльність учня — у виконанні дій за зразком;

4) проблемний виклад матеріалу — суть цього методу полягає у створенні вчителем проблемних ситуацій, задач, які розв'язуються спільно вчителем і учнями;



5) частково-пошуковий (евристичний) метод, характерними ознаками якого є: учні самостійно здобувають знання; вчитель організовує пошук нових знань за допомогою різноманітних засобів; учні під керівництвом учителя самостійно розмірковують, розв'язують пізнавальні задачі і проблемні ситуації, аналізують, порівнюють, роблять висновки;

б) дослідницький метод полягає в тому, що вчитель разом з учнями визначає навчальну проблему; учні самостійно здобувають знання і визначають засоби і способи досягнення результатів; навчальний процес характеризується сталим пізнавальним інтересом учнів, високою інтелектуальною діяльністю. Причому в кожному наступному занятті міра активності й самостійності у діяльності тих, хто навчається, зростає.

4. Класифікація методів навчання за логікою передавання і сприймання навчальної інформації (С. Г. Шаповаленко).

Методи навчання нерозривно пов'язані з методами мислення, які в процесі організації взаємодії вчителя і учнів забезпечують можливість проникнути в сутність речей і явищ. Серед них індукція і дедукція, рух від конкретного до абстрактного і від абстрактного до конкретного, аналіз і синтез, порівняння і зіставлення, диференціація й інтеграція.

**Індуктивний метод.** Поняття «індукція» (від лат. induction — зведення) — це форма умовиводу про загальне на основі знань про окреме.

Застосування індуктивного методу в навчальному процесі сприяє встановленню учнями причинно-наслідкової залежності, подоланню суперечностей, розвитку їхнього творчого мислення.

**Дедуктивний метод.** Поняття «дедукція» (від лат. deduction — виведення) — форма умовиводу про окреме (часткове) на основі знань про загальне. Дедуктивний метод сприяє забезпеченню тісного взаємозв'язку елементів знання в його системі.

**Метод аналізу** полягає у вирізненні окремих завдань і якостей явища, розкладанні (поділу) його на елементи.

**Метод синтезу** полягає в об'єднанні раніше виокремлених частин у ціле, в смислового поєднанні.

5. Класифікація методів навчання за навчальними цілями (В. А. Козаков). За нею рівням абстракції навчальних цілей (загальні, орієнтовні, операціоналізовані) відповідають види, типи, способи методів навчання.

Методи навчання поділяють також на загальні та спеціальні. Загальні — це методи, які використовують у школі в процесі вивчення різних навчальних предметів, а спеціальні — такі, що застосовують при вивченні окремих

предметів. Загальні і спеціальні методи тісно пов'язані й доповнюють одне одного. Отже, ознакою цієї класифікації є певна група навчальних дисциплін.

Вельми поширеною, особливо останнім десятиліттям, є класифікація методів навчання залежно від рівня активності учнів. На основі цієї ознаки методи навчання умовно поділяють на дві групи: пасивні та активні. Пасивні — це методи навчання, застосування яких дає змогу учням сприймати навчальну інформацію на слух або зір, тобто коли у них задіяні лише процеси сприймання, пам'яті й уваги. Активні методи навчання — це такі, які сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання й спираються на творче, продуктивне мислення. До них належать дві групи методів: неімітаційні (проблемна лекція, практикум, дискусія, мозковий штурм) та імітаційні (неігрові: аналіз конкретних ситуацій, аналіз педагогічних завдань; ігрові: ігрове проектування, ділова гра, рольова гра, тренінг).

Отже, різні автори в основу поділу навчання на групи кладуть різні ознаки, а відтак у педагогіці відсутня єдина класифікація їх. Водночас жодна з чинних класифікацій методів навчання не позбавлена недоліків. Практика навчання є багатшою і складнішою за будь-які вибудовані абстрактні схеми. От чому пошук досконаліших класифікацій, які б допомагали педагогам удосконалювати навчальний процес, триває.

### ***3. Інноваційні методи навчання студентів. Інтерактивні та активні методи навчання.***

#### ***ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ***

Це сучасні методи навчання, які охоплюють як цілком нові, так і оновлені традиційні методи викладання, авторські методики. У цілому ці методи поєднують інтерактивні та комп'ютерні технології. Також у них повністю заперечується авторитарний підхід, встановлюється ділова співпраця між педагогом та учнями.

До таких методів належать:

Компетентнісний – навчання, спрямоване на розвиток навичок, умінь і якостей, які знадобляться в роботі. Викладач підбирає практичні завдання, максимально наближені до професійних задач.

Різноманітні інтегровані методи навчання. Включають особливі принципи побудови занять: заняття-аукціон, заняття-лабіринт, заняття-подорож, заняття-ділова зустріч, заняття-навчальна конференція, заняття-експедиція, заняття-

виставка, заняття-інсценування, заняття-експеримент і т.д. Незвичайний формат сприяє стовідсотковій задіяності та уважності учнів.

Проектно-дослідницький метод. Парі або групі студентів дають комплекс завдань чи проблемне питання, визначений час і, можливо, додаткове оснащення для виконання. Метод спрямований на розвиток пошукових, аналітичних якостей студентів, а також навичок командної роботи.

Нові форми роботи з інформацією: складання ментальних карт, відеооглядів, сторітелінг, скрайбінг, портфоліо.

Заняття на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Такий метод включає роботу з додатками, комп'ютерними програмами, віртуальними словниками, інтерактивними картами та іншими ресурсами.

### ***ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ***

Це методи навчання в педагогіці, що спрямовані на словесну і практичну взаємодію педагога та учнів, а також учнів між собою. В основі цього методу лежить принцип зворотного зв'язку, коли студент отримує відповіді, зауваження, поради від викладача або однокурсників стосовно його роботи на уроці. Коли учні взаємодіють між собою, викладач виступає координатором і пильнує, щоб учасники навчального процесу не виходили за рамки навчальних і етичних норм.

Ці методи у навчанні є одними з найбільш ефективних, оскільки активізують мисленнєві і комунікативні здібності учнів. Отримавши рекомендацію від учителя, можна відразу ж виправити помилку і закріпити в пам'яті та на практиці правильне виконання. Вони застосовуються у вивченні будь-якого предмета і дисципліни.

Проте починати їх використовувати потрібно на етапі закріплення знань, тобто з другого чи третього заняття після початку вивчення теми. Перед цим студенти вже повинні отримати хорошу теоретичну базу, відповіді на запитання, які їх цікавлять, і виконати самостійну домашню роботу.

Важливими складовими інтерактивного навчання є:

Відповіді на запитання і опитування думок студентів. Цей метод має формат полілогу або групової бесіди. Викладач ставить запитання, які стосуються розуміння і засвоєння матеріалу, а також особистого ставлення студентів до того чи іншого факту, події, персонажа. Водночас не можна ставити неоднозначні, нечіткі або закриті запитання, що потребують відповіді «так» або «ні».

Аналіз історій і ситуацій. Викладач розповідає вихованцям реальну чи вигадану історію, що є прикладом певного поняття чи теорії. Студенти

висловлюють свої думки, оцінюють поведінку і дії персонажів, наслідки. Далі студентам пропонують згадати схожі історії з особистого досвіду. Розповідь викладача також може бути незавершеною, і він пропонує аудиторії додумати фінальний розвиток подій.

Дискусії, дебати, полеміки. Це чітко організовані процеси всебічного розгляду проблемного питання. Як правило, обирають пропонента і опонента. Перший пропонує свою позицію як відповідь на питання, другий намагається спростувати думку пропонента. Аудиторія ділиться на дві групи, які підтримують двох головних учасників, хоча кожен слухач може висловлювати свою точку зору. Головні учасники дискусії повинні чітко аргументувати свої думки, наводити реальні приклади і докази. Переможцем стає той, кому вдалося переконати більшу частину аудиторії, або чиї докази були найбільш ґрунтовними.

Мозковий штурм. Це тип опитування, який передбачає швидкі і короткі відповіді без роздумів. Учасники можуть пропонувати свої ідеї з приводу вирішення навчальної проблеми. На першому етапі всі відповіді записуються і приймаються викладачем. На другому – відбувається їхній аналіз і ранжування.

Відпрацювання навичок. Робота в групах. Це два тісно взаємопов'язані методи, котрі допомагають студентам практикувати одночасно і необхідні профільні навички, і вміння працювати в команді. У такий спосіб можна відпрацьовувати комунікативні навички з іноземної мови та інші практичні завдання. Зазвичай група складається з 2-6 осіб. Кожній групі дається конкретне завдання і час на його виконання, у процесі вони можуть допомагати і підказувати одне одному. Потім учні повинні продемонструвати результати своєї роботи аудиторії.

Ігрове перевтілення. Підходить для студентів гуманітарних (особливо майбутніх психологів) і творчих спеціальностей. У цьому методі вихованці розігрують різні сцени та ситуації, грають ролі літературних та історичних персонажів. Це продуктивний метод використання різних моделей поведінки, ставлення, мислення, який допомагає учасникам краще зрозуміти і відчути на собі причини і наслідки певних подій.

### ***АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ***

На відміну від інтерактивних методів, активні означають безпосередню участь студентів у виконанні практичних завдань і вправ, іноді без взаємодії між собою. Водночас інтерактивне спілкування з викладачем зберігається. Як показує відома «Піраміда навчання», практичні вправи гарантують 75% знань, а навчання інших – аж 90%. Такі методи найбільш дієві, але застосовувати їх на

ранніх етапах навчання неефективно. Студент повинен отримати відповідний багаж знань і елементарних навичок. Такі методи вимагають високої організованості та самостійності.

Методичні прийоми навчання – найрізноманітніші:

Моделювання професійної діяльності. Це може бути виконання будь-яких завдань в аудиторних умовах або виробнича практика. Студентів можуть відправляти для проходження практики на підприємства, в компанії, фірми, де вони будуть у ролі працівників або молодших помічників. Цей метод дозволяє адекватно оцінити рівень своєї підготовки, умови і особливості майбутньої роботи.

Навчання інших. Студент бере на себе роль викладача, пояснює матеріал, відповідає на запитання інших студентів і може навіть оцінювати їхній рівень знань. Часто старшокурсники проводять заняття для тих, хто вчиться на молодших курсах. Але можуть проводити і для своїх колег. Студент може організувати урок у вигляді тренінгу або майстер-класу. Така форма роботи вимагає від нього завчасної підготовки і ретельного повторення матеріалу.

Метод активних ігор. Викладач дає завдання групі студентів скласти навчальні ігри для своїх однокурсників. Контролюють і відповідають за процес гри самі студенти. А педагог може тільки спостерігати чи інколи підказувати. Такі ігри можуть мати кілька спрямувань і діляться на: проблемно-орієнтовані, дослідницькі, ділові, проектувальні.

#### **Topic 4. Methods and means of teaching philosophical disciplines in higher education.**

- 1. Teaching methods and technology: common and different.***
- 2. The concept of the method and method of teaching. Classification of teaching methods.***
- 3. Innovative methods of teaching students. Interactive and active learning methods.***

##### ***1. Teaching methods and technology: common and different.***

Learning technology is the main procedural part of the methodical system. If the teaching method is aimed at solving certain tasks (why teach? Why teach? How to teach?), then the teaching technology first of all answers the third question with one essential addition: how to teach effectively?

Literally, the term "technology" (from the Greek. Techne - art, skill; logos -

science, law) means the science of skill.

Different authors define the term "technology" in different ways.

Thus, M. Clarin believes that technology is the construction of an educational process with guaranteed achievement of goals; V.P. Bepalko defines technology as a pedagogical mastery plus a description (project) of the process of forming a student's personality plus a meaningful technique for implementing the educational process; according to N. Talanchuk, an ordered system of actions, the implementation of which leads to the achievement of set goals.

First of all, it should be clarified that there are two meanings of the word "methodology" in pedagogy.

- 1. Methodology of the subject, or private didactics, which answers the question "Why and how to teach?" As a research and experimental science, the technique can recommend various technologies.

- 2. The method of performing various actions of the teacher, a set of techniques for conducting classes. It is this meaning that is similar to "technology". The latter means the essence of the actions leading to the formation of the result, the technique characterizes the external design of the actions. It is possible to build a mass of methods that take into account the individual style of activity of the teacher, and the contingent, and other situational conditions, based on one technology, which is an invariant of solving this educational task.

The technology is based on the regularities of the educational process as a result of scientific knowledge of the process of human education. The methodology is based on empirical experience, the skill of the teacher, it is similar to artistry, art.

Technology is a framework, a method is a shell, a form of activity of a teacher. The function of technology is to transfer experience, use it by others, so it must first get rid of the personal touch. Therefore, pedagogical education at the level of essential reproduction must be built on technologies, and not on methods that are either unique or require their formal repetition.

What has been said allows us to formulate the features of the technology more specifically:

- • clarity and certainty in fixing the result;
- • availability of criteria for its achievement;
- • a step-by-step and formalized structure of the activities of the subjects of training, which determines the transferability and repeatability of the experience.

The term "technology" refers to a set of knowledge about the methods and means of processing materials to obtain the final product. A certain sequence of operations using various materials and tools is called a technological process. With the

development of science and technology, human capabilities have expanded significantly, new technologies have appeared - industrial, electronic, information. These new technologies also affect the organization of the educational process, which caused its qualitative change. Currently, new technical, informational, polygraphic, audiovisual (screen-sound) tools are being actively introduced into education. The concept of "pedagogical technology" emerged, which has multiple interpretations. In our opinion, T. O. Nazarova's definition is the most acceptable: "Pedagogical technology is a field of knowledge that investigates methods, means of learning and the theory of their use." Pedagogical technology reflects the way of mastering a specific concept within the framework of a specific subject, topic, program question and selected teaching method. So, for example, the complex use of teaching aids can be called a pedagogical technology, since the algorithm, the method of building activities for the formation of the complex and the patterns of its use are the same, but the content and specific methods of application are different. The technology of complex use can be different depending on the form of organization of the educational process, the goals and objectives of this stage of education, the age characteristics of the students, as well as on the theoretical or practical orientation of the content of the studied material.

In addition to the technology of the integrated use of teaching aids, it is possible to name the technology of developmental learning, the technology of elite learning, the technology of cooperation, project-research, control-corrective technology, the technology of problem-based learning, modular, problem-modular, programmed learning, algorithmized learning, the technology of consolidation of didactic units, technology distance learning, etc.

## ***2. The concept of the method and method of teaching. Classification of teaching methods. Traditional and innovative methods of teaching students.***

Everyone always teaches and learns. At the same time, a wide variety of teaching methods are used consciously or unconsciously. This happens consciously and purposefully, as a rule, in educational institutions. The practical experience of organizing the pedagogical process in them shows that the success of education depends not only on the correct definition of its goals and content. It is also important to answer the question of how to achieve these goals, which way of learning to choose, in order not only to provide deep and solid knowledge, but also to develop the creative and cognitive abilities of those who study.

Teaching methods are necessary for the learner to master the content, learn to perform objective actions, actively operate with methods of cognition and work

creatively.

The word "method" comes from the Greek *methodos*, which means a path to a goal, a way of learning about the phenomena of nature and society. The basis of the scientific substantiation of the teaching method is the methods of people's cognition of real reality, as well as methods of information exchange and communication in the process of cognitive activity.

Various means and ways of exchanging information, discussing its essence and ways of practical use are widespread in society. Objectively, there are three social sources that serve as the basis for the development of teaching methods: scientific knowledge, everyday knowledge, methods of information exchange (cognitive communication). The peculiarity of the teaching methods is that they synthesize, include in a generalized form ways of learning from all three sources. Thus, everyday empirical knowledge involves such natural methods as observation, the vital result of which are omens and proverbs, the method of trial and error, intuitive prediction, which makes it possible to predict the course of events. Folk wisdom is based on such methods, they suggest the direction of creating methods of scientific knowledge. At the same time, the methods of empirical knowledge of reality are close to children. Pupils of different ages observe natural phenomena with enthusiasm, learn from their own mistakes, reach generalizations and conclusions that turn into convictions.

The peculiarity of teaching methods also lies in the fact that it is a tool that is used in a two-way process of learning and connects the activities of the teacher and those who are studying. In addition, a characteristic feature of teaching methods is that learning is not carried out directly with their help, but indirectly, thanks to the activity of the teacher, who causes the necessary actions of those who learn.

The definition of method in general in the philosophical encyclopedia is as follows: "Method is a form of practical and theoretical assimilation of reality, which comes from the regularities of the studied object." The method in science is also defined as a function of knowledge of reality, its development and transformation.

The concept of "learning method" is closely related to the concept of "teaching method". Reception, (specific method, detail) is a part, an element of the method. In pedagogical practice, the methodological method is used with the aim of activating students' perception of educational material, deepening knowledge, and stimulating cognitive activity. Any teaching method consists of separate methods and steps. For example, the method of working with a book consists of the following sequential steps: making a reading plan, retelling the text, highlighting the main points in the text, making a synopsis or story plan, etc. The same techniques can be components of different methods. For example, the storytelling method can be used for explanation,



proof, description, depending on the purpose and method of its implementation.

Each teaching method as a whole system of techniques and ways of organizing educational knowledge, educational and cognitive interaction of teachers and students, has its own structure consisting of certain components. At the same time, there is a generalized theoretical model of any teaching method, the characteristics of which must be taken into account in the creative use of any method. The essence of these characteristics is:

— pedagogical and psychological expediency and functional certainty of the method. For example, the story method is used to form scientific ideas in the minds of students, the explanation method is aimed at working out logical concepts, the problem situation method is aimed at developing thinking;

— the focus of the method on the organization of the activities of the teacher and students: on communication, interaction in practical work, reproduction, discussion, application of knowledge;

— compliance of the methods with the age capabilities of the students, the peculiarities of their thinking, memory, emotional development, and life experience;

— compliance of methods with individual capabilities, general cultural and pedagogical training of the teacher, level of his creative development;

— correlation of methods with the nature of the content of the educational material. For example, the study of mathematical theorems, physical laws through logical explanation, and the life of animals and plants through empirical observation;

— correlation of methods with the stage of educational cognition. For example, in the process of perceiving new knowledge, methods of direct and indirect transmission of information are used, and at the stage of practical application

— independent creative works;

— correlation of methods with the form of education. For example, the use of explanations and instruction in laboratory classes, and in the organization of independent work - tasks related to obtaining facts from books and dictionaries;

— correspondence of the methods to the peculiarity of the situation that arises in the learning process. For example, weak preparation of students for work requires repetition of the story or explanation, and good awareness of students makes it possible to use an interview;

— interconnection and interaction of methods among themselves. For example, the use of narrative elements, illustrations, conversation in a lecture, and in independent work - note-taking, counseling, creative exercises, self-examination;

— effectiveness of achieving high-quality results in education and upbringing of students.

Therefore, the teaching method as a set of techniques and methods of interaction between the teacher and students has its roots in various methods of human search for truth, as well as cognitive communication. They are improved by pedagogy on the basis of the general requirements that society sets before them, and become an important mechanism for the implementation of the learning process due to the implementation of their pedagogical functions.

#### Classification of teaching methods

The most difficult issue in the modern theory of teaching methods is their classification. As a multidimensional entity, the teaching method has several aspects. Methods can be grouped by each of them. In this regard, several classifications of methods appear, in which the latter are united on the basis of one or more common features. A scientist's approach to classification depends on what feature he takes into account when dividing methods into groups.

The classification of teaching methods is a system of them arranged according to a certain essential characteristic. This ordering of methods makes it possible to single out features characteristic of some of them, as well as to find commonalities inherent in different methods. The purpose of the classification of training methods is to systematize and generalize the available experience, to demonstrate a variety of approaches, to show the need to use different methods in training management.

Dozens of classifications of teaching methods are now known. At the same time, this is not a problem, because there is no need to try to establish a single system of methods. Learning is a dynamic and dialectical process. The system of methods must be dynamic to reflect the changes that constantly occur in the practice of applying the methods.

We will reveal the essence and features of the most well-founded classifications of teaching methods.

1. The classification of teaching methods according to the source of knowledge (Y.K. Babanskyi) is considered traditional, which undergoes clarifications with changes in teaching conditions. The source of knowledge is taken as a common feature. Three such have been known since ancient times: practice, clarity, word. In the process of the development of society, another source of knowledge was added to them - the book. In the last decade, such a source of information as video in combination with the latest computer systems has been increasingly actively asserting itself. So, now five methods are distinguished in the traditional classification. Verbal (or verbal) methods occupy a leading place in the system of teaching methods. They make it possible to convey a large amount of information in a short time, pose a problem and indicate ways to solve it. The word activates students' imagination, memory, and feelings.

Types of verbal methods:

A story is a teacher's presentation of the content of the educational material, built taking into account the goals, content, age and individual characteristics of the students. It is used at all stages of education, only the nature of the story, its scope and duration changes.

A conversation is a presentation of educational material in the form of a dialogue between a teacher and a student. The essence of this method is that the teacher, by formulating a well-thought-out system of questions, leads students to understand new material or checks the assimilation of previously learned material. Conversation is one of the oldest methods of learning. The founder of this method is considered to be Socrates, who mastered it. The essence of Socrates' conversation consisted in reproducing questions and answers from the book. On behalf of this philosopher, the concept of "Socratic conversation" arose.

Depending on the tasks, the content of the educational material, the level of creative cognitive activity of students and its place in the pedagogical process, the following types of conversation are distinguished: introductory conversation, conversation-message, confirmation conversation, interview (a conversation between a teacher and a student or with a group of students).

Explanation is a monologic form of presentation of the content of educational material, a verbal interpretation of regularities, essential connections of the studied object, individual concepts, phenomena. It is widely used in working with students of different age groups, especially in middle and high school age, given the complexity of the educational material and the growth of students' intellectual abilities.

A lecture is a monologue method of presenting a significant amount of educational material, it is used, as a rule, starting from senior classes and takes one to two hours of training. This method contributes to the activation of cognitive activity, increases the effectiveness of independent performance of tasks on the topic of the lecture, conducting independent experiments and experiments. Lectures can be introductory, thematic, overview. In higher education, lectures are the main teaching method.

A learning discussion is a method by which a group discusses an issue to establish the truth by comparing different opinions. It is used mainly in senior classes, its main purpose is to stimulate cognitive interest, promote a deep understanding of the problem that is the subject of discussion, develop the student's ability to defend his position, take into account the opinion of others ("listen" to others).

Working with a book is a method that consists in students working with a book independently or under the guidance of a teacher. Basic methods of working with the

book:

- note-taking — a concise summary of the contents of what was read;
- drawing up a plan of the text, the essence of this technique is to divide the text into parts and title them;
- thesis statement — a brief summary of the main ideas of the text;
- citation — verbatim recitation from the text with reference to the author, indicating the title of the work, place of publication, name of the publishing house, year of publication, page;
- annotation — a concise statement of the content without losing the essential meaning;
- reviewing — writing a short review expressing one's own opinion about what has been read;
- drawing up a reference — collecting information about something or someone obtained in the process of search work;
- drawing up a formal-logical model — a verbal-schematic representation of what has been read.

Visual teaching methods are methods that involve the learning of educational material using visual aids and technical means in conjunction with verbal and practical methods. The purpose of these methods is visual and sensory familiarization of those who study with phenomena, processes, objects in their natural form or in symbolic representation with the help of diagrams, drawings, reproductions. Visual methods are conditionally divided into two groups: illustrations and demonstrations.

The illustration method involves showing students illustrative manuals, posters, tables, maps, pictures, models, etc.

The method of demonstrations is to acquaint pupils (students) with phenomena, processes, objects in their natural form.

Practical methods are based on students' practical activities, they form practical skills and abilities. These methods include exercises, laboratory and practical work.

Exercise is the repeated performance of mental or practical actions in order to master them. Exercises are divided into oral, written, graphic, and educational exercises by the nature of their performance, and by the degree of student independence, into reproducible, training, and commenting exercises.

Laboratory works — conducting experiments by students under the guidance of the teacher using tools and other technical devices.

Practical work — application of acquired knowledge in the process of solving practical tasks, development of skills to use theoretical knowledge in practice.

2. Classification of methods by stages of the learning process (M.A. Danilov, B.P. Yesipov). A common feature of this classification is the successive stages through

which the learning process in the class passes.

These include: methods of acquiring knowledge; methods of formation of abilities and skills; methods of applying knowledge in practice; methods of checking and evaluating knowledge, abilities and skills; methods of consolidating knowledge; creative activity.

3. Classification of methods by levels of cognitive activity (I. Ya. Lerner, M. M. Skatkin).

Since the success of training largely depends on the direction and external activity of the subjects of training, the nature of their activity, it is the nature of the activity, the degree of independence, and manifestations of creative abilities that, according to I.Y.Lerner and M.M.Skatkin, should serve as important method selection criterion. In 1965, they proposed to distinguish the following teaching methods:

1) explanatory-illustrative method, its essence consists in communicating "ready-made" information to students by various means, and students perceive, realize and fix it in their memory;

2) information-receptive method, the essence of which is to present students with knowledge in a "ready-made" form; organization of the teacher's perception of this knowledge; pupils' comprehension of knowledge, fixing it in their memory;

3) the reproductive method is characterized by the following features: knowledge is presented to students in a "ready-made" form; the teacher communicates and explains knowledge; students consciously acquire knowledge; the criterion of the method is the correct reproduction (reproduction) of knowledge; the strength of assimilation is ensured by multiple repetition of knowledge; the teacher's activity consists in developing and communicating the model, and the student's activity consists in performing actions according to the model;

4) problem presentation of the material — the essence of this method consists in the teacher creating problematic situations, problems that are solved jointly by the teacher and students;

5) partial search (heuristic) method, the characteristic features of which are: students acquire knowledge independently; the teacher organizes the search for new knowledge using various means; students, under the guidance of the teacher, independently reflect, solve cognitive problems and problem situations, analyze, compare, draw conclusions;

6) the research method consists in the fact that the teacher defines the educational problem together with the students; students independently acquire knowledge and determine the means and methods of achieving results; the educational process is characterized by constant cognitive interest of students, high intellectual activity.

Moreover, in each subsequent lesson, the degree of activity and independence in the activities of those who study increases.

4. Classification of teaching methods according to the logic of transmitting and receiving educational information (S. G. Shapovalenko).

Teaching methods are inextricably linked with thinking methods, which in the process of organizing interaction between the teacher and students provide an opportunity to penetrate into the essence of things and phenomena. Among them are induction and deduction, movement from the concrete to the abstract and from the abstract to the concrete, analysis and synthesis, comparison and comparison, differentiation and integration.

Inductive method. The concept of "induction" (from the Latin induction — summary) is a form of inference about the general on the basis of knowledge about the particular.

The use of the inductive method in the educational process helps students establish cause-and-effect relationships, overcome contradictions, and develop their creative thinking.

Deductive method. The concept of "deduction" (from the Latin deduction — deduction) is a form of inference about a separate (partial) thing based on knowledge about the general. The deductive method contributes to ensuring a close relationship between the elements of knowledge in its system.

The method of analysis consists in distinguishing individual tasks and qualities of the phenomenon, decomposing (dividing) it into elements.

The method of synthesis consists in combining previously separated parts into a whole, in a meaningful combination.

5. Classification of teaching methods according to educational goals (V.A. Kozakov). According to it, the types, types, methods of teaching methods correspond to the levels of abstraction of educational goals (general, indicative, operationalized).

Teaching methods are also divided into general and special. General methods are those used at school in the process of studying various educational subjects, and special methods are those used in the study of individual subjects. General and special methods are closely related and complement each other. So, the feature of this classification is a certain group of educational disciplines.

Very common, especially in the last decade, is the classification of teaching methods depending on the level of student activity. Based on this feature, training methods are conditionally divided into two groups: passive and active. Passive are learning methods, the use of which allows students to perceive educational information by hearing or sight, that is, when they have only the processes of perception, memory

and attention involved. Active learning methods are those that contribute to the activation of educational and cognitive activity of learning subjects and are based on creative, productive thinking. They include two groups of methods: non-simulation (problem lecture, workshop, discussion, brainstorming) and simulation (non-game: analysis of specific situations, analysis of pedagogical tasks; game: game design, business game, role-play, training).

Therefore, different authors put different characteristics as the basis of dividing learning into groups, and therefore there is no unified classification of them in pedagogy. At the same time, none of the current classifications of teaching methods is without its shortcomings. The practice of learning is richer and more complex than any constructed abstract schemes. That is why the search for more perfect classifications, which would help teachers to improve the educational process, continues.

### ***3. Innovative methods of teaching students. Interactive and active learning methods.***

#### ***INNOVATIVE TEACHING METHODS***

These are modern teaching methods, which include both completely new and updated traditional teaching methods, author's methods. In general, these methods combine interactive and computer technologies. Also, they completely deny the authoritarian approach, establish business cooperation between the teacher and students.

Such methods include:

Competent - training aimed at the development of skills, abilities and qualities that will be needed in work. The teacher selects practical tasks that are as close as possible to professional tasks.

A variety of integrated learning methods. They include special principles of building classes: class-auction, class-labyrinth, class-travel, class-business meeting, class-educational conference, class-expedition, class-exhibition, class-staging, class-experiment, etc. The unusual format promotes one hundred percent involvement and attentiveness of students.

Project-research method. A pair or group of students is given a set of tasks or a challenging question, a set time, and possibly additional equipment to complete. The method is aimed at the development of searching, analytical qualities of students, as well as teamwork skills.

New forms of working with information: making mental maps, video reviews, storytelling, scribing, portfolio.

Classes based on information and communication technologies. This method

includes working with applications, computer programs, virtual dictionaries, interactive maps and other resources.

### ***INTERACTIVE TEACHING METHODS***

These are teaching methods in pedagogy aimed at the verbal and practical interaction of the teacher and students, as well as students among themselves. The basis of this method is the principle of feedback, when the student receives answers, comments, advice from the teacher or fellow students regarding his work in class. When students interact with each other, the teacher acts as a coordinator and ensures that the participants of the educational process do not go beyond educational and ethical norms.

These methods in education are among the most effective, as they activate the thinking and communication abilities of students. After receiving a recommendation from the teacher, you can immediately correct the mistake and fix the correct execution in memory and in practice. They are used in the study of any subject and discipline. However, it is necessary to start using them at the stage of consolidating knowledge, that is, from the second or third lesson after starting to study the topic. Before that, students should already have a good theoretical base, answers to questions that interest them, and do independent homework.

Important components of interactive learning are:

Answers to questions and surveys of students' opinions. This method has the format of a polylogue or group conversation. The teacher asks questions related to the understanding and assimilation of the material, as well as the personal attitude of the students to this or that fact, event, or character. At the same time, it is impossible to ask ambiguous, unclear or closed questions that require a "yes" or "no" answer.

Analysis of stories and situations. The teacher tells students a real or fictional story that is an example of a certain concept or theory. Students express their opinions, evaluate the behavior and actions of the characters, the consequences. Next, students are asked to recall similar stories from personal experience. The teacher's story can also be incomplete, and he invites the audience to think about the final development of events.

Discussions, debates, polemics. These are clearly organized processes of comprehensive consideration of a problematic issue. As a rule, the proponent and the opponent are chosen. The first offers his position as an answer to the question, the second tries to refute the proponent's opinion. The audience is divided into two groups that support the two main participants, although each listener can express his own point of view. The main participants in the discussion should clearly argue their opinions, give real examples and evidence. The winner is the one who managed to convince the



largest part of the audience, or whose evidence was the most thorough.

Brain storm. This is a type of survey that requires quick and short answers without thinking. Participants can offer their ideas about solving an educational problem. At the first stage, all answers are recorded and accepted by the teacher. The second stage is their analysis and ranking.

Practicing skills. Work in groups. These are two closely related methods that help students practice the necessary professional skills and the ability to work in a team at the same time. In this way, you can practice communication skills in a foreign language and other practical tasks. Usually the group consists of 2-6 people. Each group is given a specific task and time to complete it, in the process they can help and prompt each other. Then the students must demonstrate the results of their work to the audience.

Game incarnation. Suitable for students of humanities (especially future psychologists) and creative majors. In this method, pupils act out various scenes and situations, play the roles of literary and historical characters. This is a productive method of using various models of behavior, attitude, and thinking, which helps participants better understand and experience the causes and consequences of certain events.

### ***ACTIVE LEARNING METHODS***

In contrast to interactive methods, active means direct participation of students in the performance of practical tasks and exercises, sometimes without interaction among themselves. At the same time, interactive communication with the teacher is maintained. As the well-known "Pyramid of learning" shows, practical exercises guarantee 75% of knowledge, and teaching others - as much as 90%. Such methods are the most effective, but applying them at the early stages of training is ineffective. The student must acquire the appropriate baggage of knowledge and basic skills. Such methods require high organization and independence.

There are a variety of teaching methods:

Modeling of professional activity. It can be the performance of any tasks in classroom conditions or industrial practice. Students can be sent for practice at enterprises, companies, firms, where they will be in the role of employees or junior assistants. This method allows you to adequately assess the level of your training, conditions and features of future work.

Teaching others. The student assumes the role of the teacher, explains the material, answers the questions of other students and can even assess their level of knowledge. Often senior students conduct classes for those studying in junior courses. But they can also spend for their colleagues. A student can organize a lesson in the form

of a training or master class. This form of work requires him to prepare in advance and carefully repeat the material.

Method of active games. The teacher gives a task to a group of students to make educational games for their fellow students. The students themselves control and are responsible for the game process. And the teacher can only observe or sometimes prompt. Such games can have several directions and are divided into: problem-oriented, research, business, design.

### **Тема 5. Основні форми організації навчального процесу з філософських дисциплін у вищій школі.**

*1. Поняття лекції як форми навчального процесу. Місце і роль лекційного заняття в процесі викладання філософських дисциплін.*

*2. Типологія, функції та вимоги до лекції.*

*3. Методика проведення лекції.*

*4. Поняття практичного заняття (семінару) як форми навчального процесу у ЗВО. Типологія і функції практичного заняття в навчальному процесі.*

*5. Методика підготовки і проведення семінарських занять.*

*1. Поняття лекції як форми навчального процесу. Місце і роль лекційного заняття в процесі викладання філософських дисциплін.*

Лекція (від лат. *lectio* – читання) – навчальне заняття у закладі вищої освіти, що полягає в усному викладі предмета викладачем; публічний виступ у формі доповіді з питань науки, техніки, мистецтва тощо. Лектор (від лат. *lector* – читець, читач) – особа, що читає лекцію.

Лекція, як форма навчання почала застосовуватися у Стародавній Греції у V ст. до н.е. Її становлення і розвиток безпосередньо зв'язаний з розвитком філософії, так як ця форма навчання використовувалася софістами для викладання основ філософії і ораторського мистецтва. Лекція розглядалась як найприродніший і найефективніший засіб систематичного викладання філософії та інших дисциплін.

Лекція – це логічний системний, науково обґрунтований, послідовний, глибокий і ясний виклад навчального матеріалу.

Призначення сучасної лекції в навчальному процесі не в тому, щоб надати

всю інформацію по темі, а щоб допомогти освоїти фундаментальні проблеми курсу, оволодіти методами наукового пізнання, запропонувати новітні досягнення наукової думки. Лекційна форма широко використовується в навчальному процесі, хоча поряд з нею певної ваги набувають і ті форми навчання які сприяють розвитку самостійного, творчого мислення, навиків наукової роботи та наукового пошуку. Хоча в історії вітчизняної вищої школи іноді виникали і виникають незначні дискусії щодо лекційної форми навчання. Не вступаючи у широку дискусію про чергове «захоплення» певною частиною міністерської, вузівської адміністрації і в їхньому руслі – «викладачів-новаторів», так званими, «новими формами навчання», що ставлять під сумнів збереження лекції як однієї з провідних форм навчального процесу, нагадаємо, що є документи і технічні засоби створені людьми, що акумулюють, зберігають і здатні бути джерелом і носієм будь-якої інформації і є люди, які хочуть скористатися певною, необхідною їм інформацією для задоволення своїх потреб – особистих, суспільних, професійних тощо. Але, на світанку цивілізації елліни винайшли найефективніший засіб передачі такої інформації від джерела до споживача – лектора. Спочатку це були люди, які учили читати, потім їх доповнили ті, хто умів не тільки знаходити джерела інформації, але й аналізувати і систематизувати її згідно тих чи інших запитів публіки. Далі з'явилися софісти і їхні слухачі або учні. І, насамкінець, учителі чи викладачі, тобто спеціально освічені і підготовлені суб'єкти, здатні знаходити необхідну інформацію, науково чи філософськи усвідомлювати, обробляти і формувати її, щоб оперативно донести її, проінформувати про неї, зорієнтувати де і як її отримати тим, хто її прагне. Тому аргументи щодо наявності арсеналів інформації ніяк не можуть бути аргументами проти доцільності лекторів і їхніх лекцій. Противники лекцій стверджують, що лекції привчають до пасивного сприйняття матеріалу, не розвивають самостійного, критичного мислення. Прихильники ж, навпаки, підкреслюють такі переваги лекційної форми, як оперативність передачі наукової інформації, можливість відповідати на питання, що виникають у студентів в процесі її переробки і засвоєння. Лектор не тільки передає наукову інформацію, але й пояснює найвагоміші проблеми науки. Лекція містить масу повідомлень, що почерпнуті з великої кількості різних джерел, а отже для набуття тих самих знань без лекції слухачам прийшлося би затратити набагато більше часу.

Незаперечною перевагою лекції порівняно з друкованим текстом – можливість її безперервного оновлення і збагачення. При читанні лекції можна інформувати про найновіші наукові проблеми і досягнення і оперативно реагувати на питання слухачів. При цьому слід зауважити, що лекція теж має свої

способи розвитку творчого, самостійного мислення студентів. Тому лекція – методологічна й організаційна основа для всіх навчальних занять, зокрема й філософії (методологічна, тому що вводить студента в науку загалом, надає навчальному курсу концептуальності; організаційна – тому що решта форм навчальних занять так чи інакше «зав'язані» на лекції, найчастіше логічно заплановані після неї, спираються на неї змістовно і тематично).

Її основна дидактична мета – формування орієнтувальної теоретичної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу з філософії. Коли йде безпосередня передача інформації лектором, це справляє враження, непорівнянне з читанням книжкового тексту чи інформації з екрана комп'ютера. Можна стверджувати, що освіта ніколи, ні за яких умов не зможе відмовитися від елементів безпосередності та «наочності», кращого передавача інформації, ніж живий викладач, ні природа, ні суспільство ще не створили, і навряд чи взагалі це можливо. Лекція є публічним мисленням, мисленням перед аудиторією, роздумами, аналізом, який вголос проводить лектор – саме цей аспект не може бути нічим замінений. Тому людина за кафедрою, яка мислить, ніколи не може стати зайвою та непотрібною для вищої освіти. Крім того, особливість лекції полягає в тому, що вона є однією з найбільш оперативних форм викладання. Якщо порівняти кілька видів навчальної інформації, то переконаєшся, що всі вони різняться одна від одної за ступенем новизни. Найбільш свіжа інформація – опублікована в науковій періодиці. Підручники, оскільки повинні відбирати з літератури те, що вже утвердилася, усталене, швидко застарівають. Лекція може бути новішою самого нового підручника, бо на лекції дається огляд і оцінка останніх філософських, наукових пошуків. Саме тому більш оперативної інформації, ніж лекційна, в цьому відношенні немає. Лекційний курс виступає як систематичний виклад проблем. Варто вказати на ще один важливий аспект лекції. Стало загальним твердження про те, що ми переживаємо ситуацію «інформаційного вибуху». Зараз щорічно публікується величезна кількість наукової літератури. Навіть при наявності самих детальних довідкових видань та бібліографічних покажчиків, студенту важко розібратися в цьому величезному потоці літератури і вимагає багато часу. Тому помічником виступає лекція, бо лектор, будучи фахівцем, краще, ніж будь-хто інший зможе виявити в інформаційній масі саме те, що потрібно для студентів сьогодні. Важливо підкреслити і виховне значення лекції, коли слухач опиняється під впливом авторитету лектора. Та обставина, що лектор може надати об'єктивному логічному матеріалу особистісно емоційного забарвлення, – позиціонує лекцію як форму викладання дуже високо.

Лекція з філософії як форма навчального процесу необхідна. Більш того, вона зберігає значення провідної форми навчального процесу, організовує весь навчальний процес, тому лекція орієнтує і організуючий початок навчального процесу, в ній дається основна сукупність ідей. Щоб виконати своє призначення, вона має бути, перш за все, цікавою.

Інтерес – це активна зосередженість на засвоєнні того, що повідомляється в лекції. Відповідно можна виділити такі критерії. Науково-теоретична новизна – це вміння внести в будь-яку лекцію для прикладу та порівняння щось нове, що є в науці. Жорсткий відбір дійсно нового, відмова від перевантаженості лекції дрібними фактами, відмова від повторення одних і тих самих положень, зробить лекцію ефективнішою і переконливішою. Наступний важливий компонент цікавості лекції – це її логічна стрункність і теоретична глибина.

Філософська лекція повинна являти собою продуману логічну систему. Лекція філософа повинна бути побудована проблемно.

Теоретична глибина – це, перш за все, аналіз проблеми.

Важливим моментом є наявність в ній своєрідної професійної орієнтації, врахування профілю підготовки студентів, особливостей їх майбутньої професії.

## **2. Типологія, функції та вимоги до лекції.**

Будучи формою навчання у вищій школі, лекція виконує такі функції:

- 1) світоглядну (іманентно властива лекційному курсу);
- 2) логіко-методологічну (формулює філософське мислення у студентів, надає їм допомогу у самостійному аналізі філософських проблем);
- 3) інформаційну (передбачає передавання адаптованої для студентів інформації);
- 4) орієнтовну (розкриває генезис теорій, ідей: коли, ким вони вивчалися, якими причинами спонукались; список рекомендованої до лекції літератури);
- 5) пояснювальну і роз'яснювальну (передбачає розкриття сутності філософських понять, їх визначень, тлумачення кожного слова, що належать до структури визначення);
- 6) систематизуючу (передбачає структурування всього масиву знань з філософії);
- 7) стимулюючу (спрямована на пробудження інтересу до навчальної інформації з філософії);
- 8) виховну (передбачає оцінювання фактів, які розглядаються на лекції, розвиток мислення, уваги, уяви, пам'яті та інших пізнавальних здібностей,

соціалізація особистості).

Лекції повинні відповідати таким вимогам: моральність змісту лекції і викладача; науковість, інформаційність, доказовість і аргументованість; емоційність викладу інформації; активізація мислення слухачів через запитання для роздумів; чітка структура і логіка розкриття інформації; методична обробка, тобто виведення головних думок і положень, висновків, повторення їх в різних формулюваннях; виклад доступною і зрозумілою мовою; використання аудіовізуальних дидактичних матеріалів тощо.

Цінність лекції полягає в тому, що у її процесі студент має змогу засвоїти значно більше інформації, ніж за той самий час самостійної роботи. Під час лекції формуються погляди й переконання студентів, уміння критично оцінювати здобуту інформацію. Лекція сприяє також встановленню прямого контакту між викладачем і студентами, своєчасному інформуванню студентів. На лекції розглядаються найгостріші проблемні і вузлові питання, важкі для самостійного опрацювання студентами питань навчальної програми. Студент у процесі лекції може отримати відповідь на будь-яке запитання, що дасть йому змогу повноцінно включитися в навчально-пізнавальну діяльність. Лекція вимагає від студента зосередження уваги на науковій інформації, яку подає викладач. Тільки в такому разі він свідомо засвоюватиме навчальний матеріал, виявлятиме зацікавленість до різних філософських питань. Критичне осмислення запропонованого в перебігу лекції матеріалу, активна пізнавальна діяльність можливі за умови елементарної підготовки до неї, яка передбачає ознайомлення з темою лекції і її планом, з основним змістом теми за коротким навчальним посібником, повторення змісту попередньої теми тощо. Щоб спрямувати таку роботу студентів, викладачеві слід вже на вступній лекції зорієнтувати аудиторію на уважне ознайомлення з програмою і основними навчальними посібниками, а згодом, в процесі читання кожної лекції, пропонувати слухачам тему і план наступної лекції та літературу до неї.

### ***Види лекцій та їхня характеристика.***

За своєю роллю в навчальному процесі лекції поділяють на вступну, навчально-програмну, проблемну, установчу, оглядову, лекцію-візуалізацію, бінарну, лекцію із заздальгідь запланованими помилками, лекцію-конференцію, лекцію-консультацію та ін.

Вступна лекція дає перше цілісне уявлення про навчальний предмет і орієнтує студента в системі роботи з даного курсу. Лектор знайомить студентів з призначенням і завданнями курсу, його роллю і місцем в системі навчальних дисциплін і в системі підготовки фахівця. Дається короткий огляд курсу, віхи

розвитку науки і практики, досягнення в цій сфері, імена відомих філософів, викладаються перспективні напрямки досліджень. На цій лекції висловлюються методичні та організаційні особливості роботи в рамках курсу, а також дається аналіз навчально-методичної літератури рекомендованої студентам, уточнюються терміни і форми звітності.

Вступній лекції належить особлива роль, оскільки саме вона готує студента до сприйняття методології і предмета конкретної дисципліни. Методично вступна лекція повинна будуватися таким чином, щоб пробуджувати інтерес до даної сфери знання і давати про неї цілісне уявлення. Слід описати актуальність, практичну значимість, мету, завдання курсу, список інформаційних джерел.

У навчально-програмній лекції послідовно і системно йде викладання головних, вузлових питань теми лекції згідно навчальної програми. При цьому не порушується цілісність і логічна побудова курсу. В умовах ускладнення навчальних програм, а особливо різкого скорочення лекційних годин і збільшення годин для самостійної роботи, актуальності набувають проблемні лекції. На цих лекціях нове знання вводиться через проблемні питання, завдання або ситуації. При цьому процес пізнання студентів у співпраці та діалозі з викладачем наближається до дослідницької діяльності. Зміст проблеми розкривається шляхом організації пошуку її вирішення або підсумовування і аналізу традиційних і сучасних точок зору. В свою чергу є різні типи проблемних лекцій, наприклад, лекції, які присвячені окремим, найважливішим темам курсу, або лекції, в яких викладач підходить до теми як до наукової проблеми, тобто дає не тільки інформацію по даній темі, а й розкриває тенденції розвитку піднятих питань, значення їх для суспільної практики, показує їх світоглядну і методичну роль.

До проблемних також відносяться лекції, які характеризують ще не вирішені ті чи інші питання в окремих галузях філософських знань. При читанні навчального курсу методом проблемних лекцій слід враховувати наступні рекомендації: читання проблемних лекцій не повинне порушувати цілісність і логічну послідовність навчальної програми; тематика проблемного курсу повинна бути обговорена на засіданні кафедри чи методичній комісії; не повинно бути в практиці читання курсу однобічного підходу до навчально-програмних чи проблемних лекцій. Їх необхідно розумно поєднувати.

Установчі лекції призначені допомагати студентам організувати роботу над вивченням предмета, особливо для студентів заочного навчання. В установчій лекції викладач повинен: а) проаналізувати програму курсу; б) пояснити логічну послідовність тем; в) дати аналіз первинних філософських понять; г) розповісти

про основні підручники та посібники; д) ознайомити з вимогами, які пред'являються до знань студентів і ознайомити з формами контролю і оцінки знань; е) надати методичні поради до самостійної роботи, вивченню першоджерел і написанню рефератів, контрольних робіт тощо.

В поняття оглядова лекція включається різний сенс. По-перше, оглядовими лекціями називають лекції, які читаються за стиснутою програмою. У таких лекціях викладач дає лише короткий огляд матеріалу, залишаючи все інше для самостійної роботи студентів. В такому розумінні терміну «оглядова лекція» за своєю роллю в навчальному процесі наближається до терміну «установча лекція». По-друге, оглядовими називають лекції, які читаються на заключному етапі вивчення дисципліни.

Оглядова лекція – це систематизація наукових знань на високому рівні, що допускає велику кількість асоціативних зв'язків в процесі осмислення інформації, викладеної при розкритті внутрішньо-предметних і між-предметних зв'язків, виключаючи деталізацію і конкретизацію. Як правило, стрижень викладених теоретичних положень становить науково-понятійна і концептуальна основа всього курсу або великих його розділів.

Оглядові лекції можуть бути присвячені певній проблемі, темі, розділу і дають стислий систематизований виклад питань в певному логічному зв'язку. Найчастіше лектор зупиняється на найбільш складних проблемах чи теоріях. Як правило, розглядає типові помилки студентів.

У підсумкових лекціях міститься огляд ключових ідей і навчальних цілей. Заключна лекція дозволяє зробити висновок про досягнення поставлених цілей. Всі види лекцій логічно взаємопов'язані, представляють частини єдиного цілісного курсу. Вони орієнтовані на різну ступінь проникнення в матеріал і на послідовність у реалізації освітніх цілей.

Лекція-візуалізація являє собою візуальну форму подачі лекційного матеріалу за допомогою технічних засобів. Читання такої лекції зводиться до розгорнутого або короткого коментування, представлених для перегляду візуальних матеріалів (натуральних об'єктів – людей в їх діях і вчинках, в спілкуванні і в розмові; картин, малюнків, фотографій, слайдів; схем, таблиць, графіків, моделей та ін.).

Бінарна лекція – це різновид читання лекції у формі діалогу двох викладачів (або як представників двох наукових шкіл, або як вченого і практика, викладача і студента).

Лекція із заздалегідь запланованими помилками розрахована на стимулювання студентів до контролю пропонованої інформації (пошук помилок



змістовного, методологічного, методичного, орфографічного тощо характеру). В кінці лекції проводиться діагностика слухачів і розбір зроблених помилок.

Лекція-конференція проводиться як науково-практичне заняття, із заздалегідь поставленою проблемою і системою доповідей, тривалістю 5-10 хвилин. Кожен виступ являє собою логічно закінчений текст, заздалегідь підготовлений в рамках запропонованої викладачем програми. Сукупність представлених текстів дозволить всебічно висвітлити проблему. В кінці лекції викладач підводить підсумок самостійної роботи і виступів студентів, доповнюючи або уточнюючи запропоновану інформацію, і формулює основні висновки.

Лекція-консультація може проходити за різними сценаріями. Перший варіант здійснення за типом «питання-відповіді». Лектор відповідає протягом лекційного часу на запитання студентів по наперед визначеним темам чи по конкретному розділу курсу. Другий варіант такої лекції, що подається за типом «питання-відповідь-дискусія», є трояким поєднанням викладу нової навчальної інформації лектором, постановки питань і організації дискусії в пошуку відповідей на поставлені запитання. У багатьох випадках виникає необхідність оцінити якість лекції. Спеціально визначені для оцінки критерії можуть допомогти викладачеві здійснити самооцінку лекції, як в цілях її вдосконалення, так і для виявлення причин втрати уваги студентів під час її проведення.

### ***3. Методика проведення лекції.***

Лектор зобов'язаний вміти правильно визначати настрої аудиторії, рівень зрозумілості змісту лекції і рівень його засвоєння не лише за явно вираженою зовнішньою реакцією, а й за малопомітними ознаками. За усмішкою, запитальним поглядом, зміною пози викладач повинен оцінити стан готовності студента до взаємодії і за необхідності відразу внести необхідні корективи в намічений план читання лекції.

Стиль лекції, її форма залежить від особистої обдарованості, філософської ерудиції і педагогічної майстерності лектора. У лекції є якісь особливі, властиві тільки їй якості, які можуть надавати сильний, неповторний вплив на слухачів. Успіх лекції вирішується, з одного боку, глибиною наукового змісту, з іншого – єдністю форми і змісту, гармонією думки і слова, умінням створити єдність думки і настрою слухачів.

Отже, пошуки викладачем форми вираження в лекції – одне з серйозних завдань у підготовці та читанні лекції.

Форма лекції не може прийти сама собою під час безпосереднього її читання в аудиторії. Вона повинна бути глибоко продумана в процесі підготовки, кожне слово, кожна фраза повинна бути відшліфована і поставлена на своє місце.

Багато видатних вітчизняних і зарубіжних лекторів писали текст лекції, потім прочитували її вголос, заучували і знову прочитували, але вже у вільному викладі. У кожного лектора у міру накопичення досвіду виробляється свій стиль, своя манера і свої прийоми читання лекцій: плавний послідовний виклад; піднесений тон; мова оратора; пафос; тонкий ліризм і задушевність.

Але є й загальні вимоги до майстерності лектора і змісту лекції:

1. Матеріал слід викладати в доступній формі, причому уникати двох крайнощів: книжкового і перенасиченого понятійно-філософським апаратом стилю викладу або розмовно-побутового стилю викладу.

2. У промові слід уникати монотонності, яка стомлює слухачів і присипляє їхню увагу й інтерес. Мова лектора повинна бути не тільки переконливою, доказовою, а й емоційною.

3. Виразність мови, образність мови, вдалі вирази, порівняння, афоризми, гумор сприяють натхненню, інтелектуальному підйому. Невиразна вимова, сухість, безбарвність лекції ведуть до збоїв в лекційному спілкуванні.

4. Необхідно дбати про використання всього багатства мови. Слово – окраса всіх думок. Словниковий запас лектора повинен дозволяти читати лекцію вільно, розкуто, коли немає необхідності підбирати слова для характеристики того чи іншого явища.

5. Неприпустимо механічне читання заздалегідь підготовленого матеріалу, коли текст «володіє» лектором. Живе спілкування з аудиторією, діалог сприяють повноцінному сприйняттю змісту лекції.

6. Лекцію слід читати, спостерігаючи, як засвоюється матеріал студентами, реагуючи на їхні репліки, рух очей і міміку.

7. Початківець викладач повинен говорити простими, ясними реченнями, не обтяжуючи їх складними дієприслівниковими оборотами і канцеляризмами: «поставити на чільне місце», «необхідно загострити питання», «пов'язати» та інші. Таким чином, успіх лекції залежить як від її змістовності, глибини і науковості, так і від уміння надати їй необхідну форму.

Єдність форми і змісту – шлях до досягнення пізнавальних цілей. Щоб лекція мала успіх, потрібно: по-перше, завоювати увагу слухачів; подруге, утримувати цю увагу до кінця лекції. Досягти цього допомагає педагогічна майстерність викладача, а також відповідність змісту лекції інтересам аудиторії. Завоювати увагу слухачів – найважча справа; тому вступна частина лекції, перші

слова лектора повинні бути такими, які збуджують інтерес, привертають увагу слухачів, відволікають їх від сторонніх справ. Тому мова викладача повинна бути добре організована логічно. Це повинна бути мова, в якій міститься щось нове, цікаве для аудиторії.

Для підтримки уваги треба вдатися до певних прийомів:

1. **Голосові прийоми.** Для активізації уваги студентів досить буває посилити гучність мови або підвищити тон голосу. Іноді можна використовувати зворотний прийом: зменшення гучності аж до шепоту або зниження тону голосу. У деяких випадках можна використовувати зміну темпу мови, особливо її уповільнення.

2. **Жест і рух.** Емоційний або вказуючий жест допомагає зосередити увагу слухачів. Причому рух лектора вперед, у напрямку до слухачів, як правило, посилює увагу, в той час як рух назад дає певну розрядку.

3. **Пауза.** Мова повинна перериватися паузами. Роль пауз в лекційному спілкуванні полягає в наступному: пауза потрібна для ефективного засвоєння матеріалу, тому, що максимальна тривалість уваги слухача – 20 хвилин; пауза – це засіб мобілізації уваги для повідомлення нових важливих положень, висновків, фактів тощо. Паузи можуть заповнюватися інформацією про біографію видатних філософів, імена яких називаються в лекції; яскравими фактами з різних областей знання, дотичних темі лекції; засобами наочності; гумором та ін. Нерідко пауза діє сильніше, ніж голосові прийоми.

4. **Несподіване перемикання думки.** Як правило, увага аудиторії відновлюється, якщо викладач несподівано перериває розпочату думку і, деякий час, поговоривши про інше, знову повертається до недомовленого раніше. Подібний прийом можна використовувати і для того, щоб повернутися до того місця промови, яке було випадково пропущено викладачем («Так, мало не забув ...»).

5. **Наочні засоби.** Ілюстрації, діаграми, графіки, відеоролики не тільки володіють інформативною значущістю, але допомагають переключити або відновити увагу аудиторії, так як заміна слухового сприйняття на зорове мимовільно привертає увагу.

6. Ефективним є використання на лекції-візуалізації методики опорних конспектів. Опорний конспект (ОК) – це наочна структурно-логічна схема, за допомогою якої у згорнутому вигляді подається навчальний матеріал з урахуванням суттєвих зв'язків і взаємовідносин. Педагогічна особливість опорного конспекту полягає у тому, що навчальний матеріал пропонується у вигляді компактною структурно-логічної схеми, яка швидко запам'ятовується, має

вигляд системи дидактичних блоків з закодованим у ній змістом навчального матеріалу. ОК легко відтворюється, що дозволяє створювати ситуацію успіху у навчанні. Дидактична сутність опорного конспекту визначається системою ключових слів чи фраз, абревіатур, малюнків, графіків, формул, умовних знаків чи інших засобів кодування, які дозволяють швидко засвоїти і відтворити зміст вивченого матеріалу. Психологічна сутність опорного конспекту полягає в інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності студентів шляхом створення сприятливих умов для ефективного перебігу процесів сприймання, запам'ятовування і відтворення великих за обсягом і цілісних за характером масивів навчальної інформації.

Складаючи опорний конспект, слід враховувати наступне:

1. Опорний конспект, як матеріальний носій навчальної інформації, – це елемент інформаційної системи, яка відображає структуру навчальної дисципліни і внутрішню логіку наукового змісту кожної її частини.

2. Дидактична особливість ОК, як засобу навчання, полягає в тому, що в його змісті кодується достатньо великий обсяг навчальної інформації; зміст теми, розділу, модуля, частини курсу чи навчальної дисципліни в цілому. Система опорних конспектів з навчальної дисципліни може: структуруватися як ієрархія тематичних опорних конспектів, в яких зі збільшенням об'ємів навчального матеріалу відбувається зменшення, узагальнення чи укрупнення блоків інформації, тобто тематичні опорні конспекти стають ніби блоками опорного конспекту частини курсу, останні – блоками опорних конспектів навчальної дисципліни в цілому.

3. В ОК відтворюється головний зміст навчального матеріалу – його основа. Надзвичайно велике значення при створенні і використанні опорних конспектів має урахування і відображення суттєвих зв'язків і взаємовідносин між навчальними елементами (поняттями, законами і закономірностями, проблемними питаннями, окремими темами тощо). Допущені помилки можуть звести нанівець дидактичну цінність ОК, перетворити його в інструмент бездумного запам'ятовування і несвідомого відтворення. При організації роботи студентів з опорними конспектами слід запобігати механічного переказу змісту, бо в такому випадку ефективність ОК знижується і може замість позитивного ефекту наносити шкоди.

4. При конструюванні ОК бажано дотримуватися наступного логарифму: – окреслити послідовність вивчення матеріалу дисципліни, його структуру та основні проблеми, навколо яких можна об'єднувати змістовні блоки ОК ; – встановити систему зв'язків між окремими блоками навчального матеріалу на

основі змістовних зв'язків; – виокремити в кожному блоці положення, які розкривають його зміст і визначити засоби кодування цих положень (графічні форми, слова, фрази, умовні знаки, аббревіатури, скорочення, спрощені малюнки, графіки, схеми, таблиці, окремі формули і позначення); – побудувати ескіз ОК та апробувати його серед колег або в експериментальній групі студентів. Внести доповнення, а при необхідності – зміни; – виготовити на основі ескізу оригінал, придатний для використання. Якщо система опорних конспектів буде використовуватися як робочий зошит студента, слід залишити достатньо місця для нотаток, запитань та виконання вправ. На основі ескізу опорного конспекту може бути виготовлений оригінал у формі слайду, діапозитиву чи різнокольорового малюнка на дошці. У цьому випадку слід подбати про реалізацію принципу наочності: досягти виразності написів та малюнків, використання різноманітних підкреслювань, подбати про використання різного шрифту, різних за розміром літер, цифр тощо.

В процес проведення лекцій-візуалізацій слід активно залучати новітні інформаційні технології, зокрема Smart-технології. З використанням інтерактивних дошок SMART Board змінюється сам спосіб подачі інформації, оскільки стають легко доступними відео- та аудіо системи. Інтернет-лекція може набувати вигляду мультимедійної презентації. Перевагою використання програмного забезпечення SMART Board, а саме програми SMART Notebook, є те, що під час заняття викладач може легко перебудувати сам процес викладання залежно від обставин, вносити корективи, додаткові ілюстрації, коментарі та ін. Програмне забезпечення інтерактивної дошки SMART дає можливість фіксувати інформацію в процесі демонстрації, записувати звук, послідовність дій користувачів дошки, фіксувати зміни в демонстраційних матеріалах, відтворювати збережену інформацію. Однак, використовуючи технічні засоби в процесі навчальних занять, слід виходити з того, що вони не є самоціллю, а лише засобом розв'язання конкретних освітньо-виховних завдань. Таким чином, всі зазначені прийоми повинні по можливості враховуватися викладачами в їх професійній діяльності.

Необхідною умовою ефективності лекції є мовна майстерність лектора, багата, емоційно забарвлена мова і форма викладу – не тільки прикраса лекції, а й важливий орієнтир сприйняття її змісту. Потрібно остерігатися крикливості і нашіптування, надмірного пафосу і нескінченного «мені здається», «я переконаний чи сумніваюсь» тощо. Лекція повинна бути наповнена ясністю думки і викладу; слова потрібно вимовляти чітко, щоб не заглушувати закінчення фраз. Дбайливе ставлення до слова – головного знаряддя красномовства –

першорядна умова успіху будь-якого публічного виступу. Навряд чи потрібно прагнути в одній лекції розповісти про всі деталі її теми. Лектор повинен орієнтуватися на студентів, прогнозувати хід їхніх думок, підбирати такий варіант викладу, який би відповідав особливостям сприйняття студентами навчальної інформації. Матеріал треба піднести студентам так, щоб вони «зарядилися» сповщеною їм проблематикою. При читанні лекції важливо дати можливість студентам законспектувати основні поняття і визначення, найважливіші положення, цитати класиків та інше, що стане опорою для студентів при самостійній роботі над темою, забезпечить можливість самостійного наукового пошуку. Корисними можуть бути методичні вказівки на опрацювання конкретної літератури по окремим проблемам, що досліджуються в цій темі. Важливе значення має артистизм лектора, його вміння організовувати в ході лекції психологічну розрядку. Лектору доводиться відповідати на питання, тому треба залишати час для відповідей, розглядаючи їх як важливу частину лекції.

#### ***4. Поняття практичного заняття (семінару) як форми навчального процесу у ЗВО. Типологія і функції практичного заняття в навчальному процесі.***

Сутність семінарського заняття як форми навчання. Саме слово «семінар» походить від латинського «seminarium» – розсадник, і пов'язане з функціями «посіву» знань, що передаються від вчителя до учнів і «проростають» у свідомості учнів, здатних до самостійних суджень, до відтворення і поглиблення отриманих знань.

Семінарські заняття як форма навчання мають давню історію, висхідну до античності. Семінари проводилися в давньогрецьких і римських школах як поєднання диспутів, повідомлень учнів, коментарів і висновків вчителів. З XVII ст. ця форма навчання використовується в Західній Європі, а з XIX ст. – у вітчизняних університетах. Семінарські заняття носили практичний характер і являли собою школу того чи іншого вченого, під керівництвом якого студенти практично освоювали теоретичний курс дисципліни, методику наукового дослідження. Семінарська форма навчання постійно розвивалася, все чіткіше реагуючи на завдання вищої школи.

Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони сприяють оволодінню

фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

Семінарські заняття тісно пов'язані з лекціями та іншими формами навчальної роботи у вищому навчальному закладі і зорієнтовані на формування у студентів умінь і навичок самостійно здобувати знання. Вони сприяють розвитку пізнавальної активності й самодіяльності студентів більшою мірою, аніж будь-які інші форми організації навчання; розвивають логічне мислення, спонтанне мовлення, уміння висловлювати й аргументувати власні думки, критично аналізувати аргументи опонентів, а також допомагають глибокому засвоєнню фундаментальних знань, формуванню переконань, виробленню активної життєвої позиції. Окрім того, семінарські заняття дають змогу викладачу ближче познайомитися зі студентами, донести до них необхідну інформацію, а відтак перевірити, як вони засвоїли її, як користуються нею в навчальній, науковій і громадській роботі. Викладач має змогу враховувати життєвий досвід, теоретичну і практичну підготовку студента, його індивідуальні особливості і здібності, що зумовлює підвищення рівня підготовки кожного студента і цілої групи.

Семінари також виконують ряд необхідних для навчання функцій.

Серед них виділяють:

- стимулювання студентів до вивчення філософської літератури і першоджерел;
- закріплення знань отриманих студентом під час прослуховування лекції і самостійної роботи над питаннями семінару;
- розширення кола знань за рахунок виступів інших учасників семінару і коментарів викладача;
- перевірки істинності отриманої інформації;
- можливості виокремлення найсуттєвішого та найважливішого з теми проведеного заняття;
- сприяння перетворенню істинних знань у переконання і запереченню невірних.
- допомоги студенту вільно оперувати філософськими поняттями та категоріями, усвідомлювати і використовувати філософію як методологію наукового пізнання;
- забезпечення обміну думками між викладачем та студентами;
- навчання студентів творчо працювати, готувати доповіді, виступи і повідомлення з окремих питань і виступати з ними на заняттях перед студентами

групи, відстоювати свою точку зору;

- розвитку професійного мислення, уміння і навички розумової праці, використання теоретичних знань для розв'язання практичних професійних завдань;

- формування у студентів інтересу до науково-дослідної роботи в сфері філософії і залучення їх до досліджень, які здійснює кафедра, до студентських філософських гуртків;

- прищеплення навички самостійного мислення, усного виступу з теоретичних питань, відточення особистої думки;

- створення широких можливостей для усвідомлення і використання філософії як методології наукового пізнання дійсності, вчать застосовувати найбільш загальні закони і категорії до аналізу природних і суспільних явищ, наукових проблем, особливо профільних для даної академічної групи;

- створення можливості для викладача вивчати думки, інтереси, потреби студентів щодо вивчення філософії, служать засобом контролю викладача не тільки над роботою студентів, а й над своєю власною – як лектора і керівника семінару, консультанта і ін.

Отже, семінар – це, по-перше, не засіб фронтального опитування студентів, хоча бажано б щоб кожний студент приймав активну участь у проведенні семінару; по-друге, це не діалог викладача з декількома студентами, при пасивності більшості групи, повинне бути дискусійне обговорювання конкретних, винесених на семінар проблем, при цьому потрібно уникати бурхливих виступів з малим вмістом наукової інформації; по-третє, це не монолог і тим більше консультація викладача, коли більшу частину заняття викладач сам розтлумачує і пояснює питання, які повинні з'ясувати студенти.

Проведення семінарських занять з філософії дозволяє оптимально поєднувати лекційні заняття із систематичною самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів, їх теоретичну підготовку з практичною. Також розвиває вміння, навички розумової праці, творчого мислення, вміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань і формує у студентів інтерес до науково-дослідної роботи. За допомогою семінарів забезпечується системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за певною темою, формуються вміння і навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності, здійснюється діагностика і контроль знань студентів з окремих розділів і тем навчальної програми.

Семінарська форма проведення занять розвивається, усе більш гнучко реагуючи на потреби формування розвинутої особистості фахівця. Сьогодні



з'явилося безліч різновидів семінарів, кожний з яких створює специфічні умови для прояву активності студента. Збільшення кількості годин на самостійну роботу, впроваджена модульнорейтингова система контролю знань студентів також підвищують на сьогоднішній день роль і значення семінарських занять.

Серед традиційних семінарських занять найпоширенішими є такі види: семінар – розгорнута бесіда, семінар – доповідь (повідомлення), семінар – обговорення рефератів або творчих робіт, семінар – тест, семінар – письмова контрольна робота тощо.

Семінар – розгорнута бесіда. На такому семінарі тему поділяють на невеликі за обсягом, але органічно пов'язані між собою питання. Формулюють їх як пізнавальні, проблемні завдання. Виконання одного завдання є основою для виконання наступного. Це дає змогу залучити до обговорення максимум студентів. Доцільно заохочувати слухачів виступати з уточненнями і доповненнями. Цей вид семінару не передбачає письмових доповідей чи рефератів. Його структура: організація підготовки групи до семінару – вступне слово викладача – власне бесіда – підведення підсумків заняття.

Розгорнута бесіда – найпоширеніша форма семінарських занять. Вона передбачає підготовку всіх студентів з кожного питання плану заняття з єдиним для всіх переліком рекомендованої обов'язкової та додаткової літератури; виступи студентів (за їх бажанням або за викликом викладача) і їх обговорення; вступ і висновок викладача. Розгорнута бесіда дозволяє залучити до обговорення філософської проблематики найбільше число студентів, зрозуміло, при використанні всіх засобів їх активізації: постановки добре продуманих, чітко сформульованих додаткових питань до виступаючого і всієї групи, вмілої концентрації уваги студентів на сильних і слабких сторонах виступів студентів, своєчасному акцентуванні уваги і інтересу студентів на нових моментах, що відкриваються в процесі роботи і ін.

Розгорнута бесіда не виключає, а передбачає і заздалегідь заплановані виступи окремих студентів за деякими додатковими питаннями. Але подібні повідомлення виступають тут в якості не основи для обговорення, а лише доповнення до вже відбувся виступів.

Семінар-повідь (повідомлення). Такий семінар потребує ґрунтовної підготовки, використання багатьох джерел. Інколи заздалегідь доцільно прочитати першоджерела, філософську літературу. Доповідач послідовно викладає свої думки, аргументує їх вагомими фактами, ілюструє переконливими прикладами. Решта студентів уважно його слухають, щоб бути готовими до доповнень, підтверджуючи чи спростовуючи викладене. Готуються до семінару

студенти по заздальгідь запропонованому плану і тематиці доповідей. Окрім загальних цілей навчального процесу такий семінар переслідує завдання прищепити студентам навички наукової, творчої роботи, виховати у них самостійність мислення, смак до пошуку нових ідей, фактів, прикладів. Доцільно виносити на обговорення не більше 2-3 доповідей тривалістю в 12-15 хвилин (при двогодинному семінарі). Іноді крім доповідачів з ініціативи викладача або ж за бажанням самих студентів призначаються співдоповідачі і опоненти. Останні зазвичай знайомляться попередньо з текстами доповідей, щоб не повторювати їх зміст. Слабка сторона такої методики в тому, що найчастіше, крім доповідачів, співдоповідачів і опонентів, до семінару дехто всерйоз не готується. Та й самі виступаючі вивчають лише одне питання. Разом з тим, такі заняття викликають певний інтерес у студентів, вносячи елемент «академічності» в звичайну семінарську роботу. Дуже важливо привчити студентів до того, щоб кожен з них був готовий виступити в якості співдоповідача або опонента.

Розглядаючи розгорнуту бесіду і систему доповідей як відносно самостійні форми семінарських занять, слід зазначити і велику схожість між ними. Розгорнутий виступ в бесіді, що містить вагомий теоретичний матеріал, момент самостійного пошуку, фактично перетворюється в доповідь. І цього потрібно постійно і систематично домагатися заради неухильного підвищення рівня семінарських занять. Тематика доповідей можлива найрізноманітніша: вона може збігатися з формулюванням питання в плані семінарського заняття або відображати лише одну його сторону, пов'язану з практичним значенням проблеми, особливо в професійній сфері учасників семінару. Передбачається індивідуальна робота з доповідачами, в той час як при семінарах типу розгорнутої бесіди консультується група в цілому.

Обговорення рефератів (творчих письмових робіт). Цей вид семінару за змістом і методикою близький до семінару-повіді, передбачає взаємне рецензування письмових робіт, ознайомлення з роботами і рецензіями на них, відбір кращих для обговорення на заняттях. Реферати і їх обговорення на семінарських заняттях можуть практикуватися в викладанні філософії. Під рефератом розуміється письмова робота, присвячена будь-якій філософській проблемі, аналізу філософського твору або декількох з них, проведених студентом під керівництвом викладача. Його зміст, як правило, передбачає більшу глибину дослідження, ніж при підготовці доповіді звичайного типу, наявність творчих пошуків, самостійності мислення і висновків. Реферат зачитується на семінарі автором, а може бути і попередньо прочитаний студентами. Використовувати можна обидва варіанти, оскільки кожен з них має

свої переваги. Робота над підготовкою реферату вимагає тривалого часу: два – чотири тижні і більше. Реферативні доповіді доцільніше ставити на заключному семінарі з якої-небудь великої теми, коли її основні питання вже обговорено раніше. Підготовка реферату – одна з основних форм залучення студента до науково-дослідницької роботи. Тематика рефератів зазвичай стверджується кафедрою на початку навчального року і рекомендується студентам. Учасники семінарів можуть запропонувати і свої теми, якщо вони пов'язані за змістом з філософським курсом. Викладач знайомиться з планами, підготовленими студентами, рекомендує нову літературу, крім тієї, що була вже дана в загальній тематиці, консультує авторів рефератів і, нарешті, переглядає готові тексти або ж прослуховує їх у виконанні авторів. Останнє має на меті допомогти у вдосконаленні дикції, виразності, у виборі потрібного темпу викладу реферату тощо. Якщо реферати пишуться всіма або більшістю студентів, то обговорювати кожен з них на семінарі недоцільно. Інакше робота кожного студента може звестися в основному до підготовки одного реферату, а самі семінарські заняття – тільки до обговорення рефератів. На обговорення групи виносяться лише найзмістовніші реферати.

Коментоване читання. Як самостійне семінарське заняття його практикують рідко. Ефективне воно за необхідності опрацювати певну наукову роботу. Основне завдання коментованого читання полягає у формуванні у студентів вміння аналізувати і правильно тлумачити науковий текст. Контрольні письмові роботи часто практикуються на семінарах з філософії. На них може бути відведено від двох годин до 15 хвилин. Тема роботи може бути повідомлена студентам заздалегідь, а іноді і без попередження. Виділяють такі типи семінарів: 1) семінар з метою поглибленого вивчення певного тематичного курсу; 2) семінар, що проводиться для глибокого опрацювання окремих, найбільш важливих і типових в методологічному відношенні тем курсу або навіть окремої теми; 3) спецсемінар дослідницького типу по окремим проблемам профільної науки для поглиблення їхньої розробки.

На семінарських заняттях різного типу функція обліку і контролю проявляє себе в різній мірі: при менш складних формах, розрахованих на менш підготовлену групу, функція контролю виявляється в більшій мірі (наприклад, при розгорнутій бесіді), при використанні ж більш складних форм (виступи з рефератами) – в меншій. Проте, на будь-якому семінарі пізнавальна, виховна функції і функція контролю і обліку виступають в єдності і взаємозв'язку; в залежності від типів і форм семінарів змінюється лише їх співвідношення. Мабуть, тільки при такій формі, як семінар-колоквіум, що має безпосереднім

завданням перевірки знань у пасивної частини учасників семінарських занять, контрольна функція превалує.

При розробці методики семінарських занять важливе місце займає питання про взаємозв'язок між семінаром і лекцією, семінаром і самостійною роботою студентів, про характер і способи такого взаємозв'язку.

Семінар не повинен повторювати лекцію, і разом з тим його керівнику необхідно зберегти зв'язок принципів положень лекції з вмістом семінарського заняття. Вибір виду чи форми семінарського заняття з філософії залежить від ряду факторів: – від змісту теми і характеру рекомендованих по ній джерел і посібників, у тому числі і від їх обсягу; – від рівня підготовленості, організованості і працездатності даної семінарської групи, її спеціалізації та професійної спрямованості; – від досвіду використання різних семінарських форм на попередніх заняттях.

Обраний вид чи форма семінару покликана забезпечити реалізацію всіх його функцій. Семінарські заняття за змістом максимально узгоджують з лекційним курсом, при цьому вони не повинні ні випереджати, ні відставати від лекцій. Плани семінарів складають на весь семестр.

Тематика семінарів повідомляється студентам на початку вивчення курсу філософії, щоб у них було достатньо часу для підготовки. З метою надання допомоги в підготовці до семінарів у навчальних кабінетах, бібліотеці, методкабінеті оформляють стенди-виставки рекомендованої літератури.

### ***5.Методика підготовки і проведення семінарських занять.***

Якість проведення семінарських занять залежить від рівня підготовки до них студентів і викладача.

Методика підготовки до семінару студента.

При підготовці до семінару кожен студент повинен уважно ознайомитися з планом, який відображає зміст чергової теми заняття; прочитати і продумати свої лекційні записи, які відносяться до теми семінару; вивчити чи законспектувати рекомендовану літературу; скористатися при потребі консультацією викладача; скласти розгорнутий план, тези чи конспект виступу з усіх питань теми заняття.

Існують наступні форми підготовки студентів до різних видів семінарських занять:

1. Семінар-розгорнута бесіда: усі студенти групи вивчають питання теми семінару, готують по ним письмові чи усні матеріали для відповідей (або доповнень до відповідей) при обговоренні під час проведення цього заняття.

2. Семінар-обговорення реферату(доповіді): один із студентів групи готує реферат чи доповідь до теми семінару (або до окремого його питання), а інші – вивчають всі питання семінарського заняття і готуються до обговорення запропонованого їм заздалегідь реферату або доповіді (в разі заслуховування реферату(доповіді) тільки по одному з питань семінару – готуються до обговорення реферату і готують по всім іншим питанням письмові чи усні матеріали для відповідей або обговорення під час проведення цього заняття.

3. Семінар-тест або письмова контрольна робота: усі студенти групи вивчають питання теми семінару, готуються дати відповідь на них, якщо це тест – в письмовому або електронному вигляді, якщо це письмова контрольна робота – в письмовому.

Методика підготовки до семінарів, що проводяться з використанням активних форм навчання буде наведена в наступній темі. Підготовка до семінару здійснюється в кілька етапів: прослуховування лекції з теми семінару, особистий підбір літератури для самостійної роботи, вивчення (і конспектування, якщо потрібно) рекомендованої літератури до теми, складання тексту виступу (план, тези, доповідь), безпосередня участь у проведенні семінару. Відбираючи матеріал для виступу, потрібно враховувати його цінність, інформативність. Необхідно уникати перерахування фактів, оскільки нагромадження деталей перешкоджає переконливо вибудувати доведення, розкрити внутрішні зв'язки між явищами.

Форма викладу матеріалу теж має бути логічною, чіткою, з грамотним застосуванням філософських категорій і понять, але без дослівних книжних висловлювань (окрім цитат). При підготовці до виступу неприпустимо вдаватися до механічного переписування матеріалу з одного або кількох джерел, чужих конспектів. Критичне осмислення матеріалу, різних джерел, відстеження розвитку думки авторів, побудови доведень і аргументації сприяє формуванню власного погляду на ту чи іншу проблему, тобто самостійного творчого мислення. Щоб оволодіти необхідними знаннями, студент має готуватися до усіх питань плану семінарського заняття.

Виступ має містити такі елементи: вступ, глибоке і добре аргументоване висвітлення питання, узагальнення, висновки. Після виступу студент повинен бути готовим відповісти на запитання викладача або інших учасників семінару, що передбачає оволодіння матеріалом з кожного питання семінару. Виступ студента на семінарі, уважне вислуховування виступів інших студентів є своєрідним повторенням і закріпленням вивченої теми.

Методика підготовки до семінарського заняття викладача.

Роль викладача у процесі проведення семінарів досить значна. Він повинен бути організатором обговорення, надавати можливість кожному студенту висловлювати свою думку, робити висновки, узагальнення, аналізувати та рецензувати їхні відповіді.

Ефективність семінарського заняття значною мірою залежить від готовності викладача до його проведення, що передбачає: перегляд прочитаної студентам лекції та інших матеріалів, що стосуються теми семінару; опрацювання літератури, рекомендованої студентам; здійснення необхідних записів для себе; ретельне продумування додаткових запитань, які можна і необхідно поставити студентам; вступного і заключного слова з окремих питань і теми загалом.

Важливо, щоб лекції і семінари проводив один викладач. За цих умов можливий єдиний підхід до бачення окремих тем чи питань курсу, здійснення систематичного контролю за самостійною роботою студентів тощо. Істотну роль у процесі підготовки до семінарських занять відіграють візуальні засоби (перегляд за допомогою комп'ютера відеоматеріалів, ілюстрацій, слайдів тощо).

Не менш важливими в організації семінарських занять є підведення підсумків, аналіз виступів окремих студентів і роботи всієї групи, оцінювання їхніх знань, умінь формувати і відстоювати свою точку зору, визначення конкретних завдань на наступне заняття. Підсумкові оцінки за кожне семінарське заняття викладач вносить у журнал. Отримані студентами оцінки враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Основними етапами в структурі проведення семінару є:

1) організаційна частина, яка містить привітання викладача зі студентами, виявлення присутніх і відсутніх, перевірку підготовленості до заняття (наприклад, короткий тест);

2) повідомлення теми, мети та завдань семінару, мотивація та стимулювання викладачем активності студентів у вступному слові, щоб викликати інтерес у студентів і зрозуміти потребу у вивченні теми;

3) обговорення проблем, винесених на семінарське заняття. Переважна більшість семінарських занять проводиться у формі інтерактивної дискусії, під час якої викладач здійснює поточний контроль якості знань студентів, перевіряє виконання завдань самостійної роботи. Студенти, розкриваючи зміст того чи іншого питання теми семінарського заняття повинні пов'язувати матеріал з актуальними проблемами сучасності, а також своєю майбутньою професійною діяльністю;

4) діагностика правильності засвоєння студентами знань. Здійснюється за

допомогою серії оперативних короточасних контрольних робіт, усних фронтальних опитувань, тестів;

5) підведення підсумків семінару, що передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто, якість діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи).

Для активізації студентів під час проведення семінарського заняття з філософії варто використати інтелектуальну розминку, яку можна застосовувати з метою привести студентів в активний стан за допомогою актуалізації їхніх знань, обміну думками, опрацювання загальної позиції та формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності.

Також можна проводити сократичні бесіди, що здійснюється шляхом постановки перед студентами певних запитань у чіткій логічній послідовності. Цей метод дає змогу виявити певні прогалини в знаннях студентів, підвищує інтерес до професійної діяльності чи певного навчального предмета, сприяє активному набуттю знань, формує навички самостійної роботи, розвиває критичне мислення та вміння аргументовано відстоювати власну думку.

Дієвим також може бути метод проблемного навчання. Проблемне навчання відноситься до активних технологій навчання. Сутність проблемного навчання полягає в такій організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, при якій ця діяльність набуває цілеспрямований пошуковий характер. Він починається з їхньої участі в постановці питань, із з'ясування суті проблеми і проблемних завдань, закладених у навчальних програмах і підручниках, у проблемному викладі навчального матеріалу викладачем і його поясненні навчальної інформації. Протиріччя є найважливішою рисою змістовного аспекту проблемного навчання, закономірно виникає і розкривається в процесі пізнавальної діяльності студента і є джерелом її руху і розвитку.

Технологія проблемного навчання розкривається через постановку (викладачем) і вирішення (студентом) проблемного питання, завдання і ситуації, які виступають центральними категоріями цієї технології.

Також потрібно звернути увагу на такі нетрадиційні методи проведення семінару з філософії як ігрове проектування й аналіз конкретних ситуацій (кейс-метод). При ігровому проектуванні відтворюється процес створення або вдосконалювання умовного або модельованого об'єкта. Аналіз конкретних ситуацій сприяє формуванню в майбутнього фахівця вміння формулювати й вирішувати завдання (проблему) у певних обставинах. Аналіз конкретних ситуацій або кейс-метод є ситуаційним завданням та інформацією, що необхідна для її вирішення, розміщена в спеціальній папці (конверті).

**Тема 6. Методичне забезпечення організації самостійної, навчально-дослідницької та науково-дослідної роботи студентів з філософських дисциплін.**

- 1. Поняття самостійної роботи студента і методика її організації.*
- 2. Основні види і етапи самостійної роботи студента. Види і форми науково-дослідної роботи студентів в процесі викладання філософських дисциплін.*
- 3. Контроль знань, умінь і навичок в системі навчальної діяльності.*

*1. Поняття самостійної роботи студента і методика її організації.*

Самостійність – це одна з рис характеру людської особистості. Самостійність знаходить своє вираження в системі мислення, у вчинках людини, у різних видах діяльності. Поняття самостійності пов'язано з набуттям людиною незалежності у виборі шляхів і засобів вирішення проблем і завдань, що стоять перед нею. Поняття самостійності пов'язано з наявністю волі і умінням управляти своїми вчинками. Кожному віковому періоду людини властива своя ступінь самостійності. Вона може бути більшою або меншою в залежності від умов, в яких протікає розвиток людини.

Самостійність з'являється і проявляється не відразу, її потрібно виховувати, формувати і власне виробляти в процесі навчання і практичної життєдіяльності людини.

Характерною особливістю навчання у вищій школі є великий обсяг самостійної роботи студентів (СРС).

Самостійна робота – це різноманітні види індивідуальної і колективної навчально-пізнавальної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях або у поза аудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі.

Згідно «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України» самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений на СРС регламентується робочими планами ЗВО і складає не менше 1/3 та не більше 2/3 загального об'єму навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Розвиток навичок самостійної роботи починається ще в загальноосвітній школі. Школа зосереджує свою увагу на тому, щоб «навчити», навчити школяра



самостійній роботі в основному під постійним керівництвом і контролем учителя.

Вища школа йде іншим шляхом: вона прагне до формування самостійного мислення, вироблення методів самостійного здобування знань. Індивідуальний пошук знання – ось характерна риса самостійної роботи студентів. Студент сам здобуває для себе знання та досвід, сам вчиться, іноді помиляється, захоплюється, але це дозволяє йому навчитися брати необхідне для майбутньої професійної, наукової, політичної чи громадської діяльності, тобто для життя в суспільстві.

Традиційна система навчання ґрунтувалася, в основному, на «знаннєвій компоненті», тобто студентам повідомлялася певна сума готових знань, які повинні були «спрацювати» у майбутній професійній діяльності випускника ЗВО.

Сьогодення вимагає нової парадигми навчання, конкурентоспроможними будуть тільки фахівці, які спираючись на фундаментальні знання, в реальній діяльності зможуть нестандартно мислити, творчо застосовувати знання в постійно змінюваних виробничих і соціальних ситуаціях, що потребує високого рівня самоаналізу, самооцінки і самоконтролю результатів своєї діяльності.

Таким чином, самостійна робота розглядається як цілеспрямована, активна, вільна, самоконтрольована, самоорганізована діяльність студентів в найзручніший, з їхньої точки зору, час.

Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості майбутнього фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Вирішення цього завдання неможливо тільки шляхом передачі знань, потрібно сформувати активного їхнього творця, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність. В цьому плані самостійна робота студентів є не просто важливою формою освітнього процесу, а повинна стати його основою. Навчальний процес повинен будуватися так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у студента здатність до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, способу адаптації в сучасному світі.

Самостійна робота студента має свої особливості. Перша особливість у тому, що це розумова діяльність, це робота думки, інтелекту, це напруження всіх душевних сил студента. З перших днів у навчальному закладі студент стикається з величезною кількістю завдань, які він повинен виконувати самостійно (вивчення творчого матеріалу, щоденні семінари та практичні завдання, реферати, доповіді, курсові роботи та ін.). Студент може прийти в розгубленість

від такого навантаження і розчаруватися, опустити руки і пустити все на самоплин. У цій ситуації на допомогу повинен прийти викладач: – він повинен розповісти студенту, як краще організувати самостійну роботу по вивченню філософії, щоб все встигати; – пояснити, якими і як користуватися бібліотечним фондами різних бібліотек та їхніми каталогами, як працювати з книгою, як відбирати потрібний матеріал, систематизувати і аналізувати його та ін.; – пояснити особливості користування навчальним матеріалом в Інтернеті; – дати рекомендації щодо методики опрацювання прослуханих лекцій, технології самостійної підготовки до семінару, консультації, колоквиуму, заліку і екзамену; – викладач завжди повинен пам'ятати про фактор часу (його предмет не єдиний) і діяти за принципом оптимального домашнього завдання; – було б непогано, якби на початку навчального року або семестру була прочитана лекція чи проведена консультація з методики самостійної роботи по вивченню філософії.

***2. Основні види і етапи самостійної роботи студента. Види і форми науково-дослідної роботи студентів в процесі викладання філософських дисциплін.***

Самостійну роботу студентів можна класифікувати за різними критеріями:

1. З урахуванням місця і часу проведення, характеру керівництва і способу здійснення контролю за її якістю з боку викладача можна виокремити: а) самостійну роботу студентів на аудиторних заняттях; б) поза аудиторну самостійну роботу (3-4 години на день, у т.ч. й у вихідні); в) самостійну роботу під контролем викладача – індивідуальні заняття з викладачем.

2. За рівнем обов'язковості виокремлюють: а) обов'язкову, окреслену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, семінарів, практичних робіт та інших завдань, які виконуються під час: ознайомлювальної, виробничої педагогічної і магістерської практики; при підготовці і захисті курсових і кваліфікаційних і робіт); б) бажану (участь у філософських гуртках, студентських конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей, рецензування робіт інших студентів тощо); в) добровільну (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовленні наочності, підготовці до роботи на заняттях технічних засобів навчання тощо).

3. З огляду на рівень прояву творчості студентів виокремлюють: а) репродуктивну самостійну роботу, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення схем, таблиць, виконання

тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань); б) реконструктивну самостійну роботу, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез на ін.; в) евристичну самостійну роботу, спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування і використання в нових ситуаціях (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв'язування творчих завдань); г) дослідницьку самостійну роботу, яка орієнтована на проведення наукових досліджень.

Аудиторна самостійна робота здійснюється студентом в процесі прослуховування ним лекцій, участі в семінарах і практичних заняттях. Ця робота полягає в самостійному уважному прослуховуванні, спостереженні, конспектуванні, осмисленні, запам'ятовуванні і відтворенні певної інформації. Ефективність вивчення студентами філософії, як і інших наук, залежить від багатьох факторів, і перш за все від їхньої роботи на лекціях. Йдучи за логікою викладу лекції, студент повинний навчитися і уміти осмислювати основні її положення, самостійно виділяти головне. Тому викладач повинен розуміти, що методично правильне викладання навчального матеріалу допомагає студенту краще розуміти його, засвоювати і використовувати.

Конспектування лекції теж складна праця, що вимагає від студента певних навичок. Записана лекція дозволяє глибше освоїти матеріал, допомагає в підготовці до семінарських занять і до іспитів. Конспектування і прослуховування лекції забезпечує більшу зосередженість уваги, дисциплінує думку, підвищує запам'ятовування і засвоєння матеріалу. Тому так важливий оптимальний темп читання лекції. Оскільки записати лекцію слово в слово неможливо, студенту треба навчитися виокремлювати головне за допомогою активної роботи думки і пам'яті. Нові імена, поняття, визначення та висновки слід записувати повністю, так як без цього їх важко потім відтворити.

Важливе місце в стимулюванні самостійної роботи займає особистість викладача і якість викладання ним навчальної дисципліни. Таким чином, самостійна робота на лекції полягає в осмисленні студентом нової інформації і її короткого раціонального запису. Іншу форму має самостійна робота на семінарі. Основна мета семінару - розвиток творчого мислення, самостійності в подоланні пізнавальних труднощів, у формуванні наукового світогляду. Глибокий, всебічний і зацікавлений аналіз питань, що виносяться на семінари, вчить студентів самостійно і логічно мислити, аргументовано сперечатися, більш серйозно ставитися до першоджерел, вибирати і аналізувати головні моменти в

рекомендованій літературі. Участь студента в семінарі розширює його кругозір, підвищує культуру мовлення, виховує педагогічний такт, навички публічного виступу та ораторської майстерності. Семінари - ефективний засіб виховання працьовитості у студентів. Одночасно це одна з форм контролю за якістю самостійної роботи. Такий контроль дозволяє виявити в ході семінару прогалини в знаннях студентів і своєчасно виправити становище. Семінар створює зворотний зв'язок між викладачем і навчальною групою. Студент в своєму виступі на семінарі повинен: а) показати, як розглядаються філософські положення в розвитку; б) провести порівняння різних філософських концепцій; в) показати практичну цінність даних філософських положень. Студент повинен уважно слухати виступи інших учасників семінару й аналізувати змістовну і формальну сторони цих виступів, задавати питання і оцінювати для себе їхні знання. Таким чином, семінари та систематична підготовка до них додають регулярний і планомірний характер самостійній роботі студентів. Самостійна робота студента поза аудиторією не регламентується, йому надається повна свобода у виборі змісту і способів виконання завдань. Для її успішного виконання викладачеві необхідно: підготувати методичні рекомендації на самостійну роботу по вивченню філософії згідно навчальної програми; відповідно до графіку затвердженого кафедрою проводити консультації; під час проведення занять контролювати і оцінювати результати самостійної роботи студента. Особливість поза аудиторної самостійної роботи студента полягає в тому, що потрібна правильна методична організація цієї роботи, яка передбачає: персональне виконання завдань на самостійну роботу, без безпосередньої участі викладача; здійснення самостійних розумових операцій, направлених на пошук, відбір і вивчення навчального матеріалу.

Студент повинен навчитися самостійно виділяти пізнавальні завдання, вибирати способи їх вирішення, удосконалювати навички застосування теорії на практиці, вибудовувати логіку своїх суджень та ін. До цього виду самостійної роботи відносяться: робота з літературою, підготовка виступів на семінарських заняттях, написання рефератів, курсових, кваліфікаційних і магістерських робіт, підготовка доповідей на наукові студентські конференції та ін. Тут роль викладача – консультативно-контролююча.

Для оволодіння навчальним матеріалом можна пропонувати студентам різноманітні методи самостійної роботи з книгою, статтею, електронними ресурсами, що містять філософську чи іншу необхідну літературу: Складання плану прочитаного. План – короткий, логічно побудований перелік запитань, який розкриває зміст прочитаного. Щоб скласти план студент повинен виділити

головні думки, встановити зв'язки, співвідношення між ними, чітко і коротко сформулювати висновки.

Складання тез. Тези (гр. *thesis* – положення, твердження): 1) положення, висловлені в книзі, доповіді, статті, виписані своїми словами і розміщені в логічній послідовності. 2) коротко сформульовані положення (ідеї) доповіді, статті, лекції тощо. Тези виражають сутність, але не наводять фактів і прикладів. Окремі тези можуть бути виписані у вигляді цитат. Вміло складені тези впливають одна з одною. Щоб не ускладнювати у майбутньому пошук за своїми записами 90 потрібних місць у першоджерелі, корисно у конспекті, при складанні плану тез, давати посилення на сторінки оригіналу. Бажаним завершенням тез є власні висновки студента.

Конспектування – це стислий письмовий (рукописний чи надрукований) виклад прочитаного матеріалу. Конспект містить приклади, доповнення, аргументи, власні думки тощо. Помилково використовувати як конспект ксерокопії окремих сторінок літератури або такі ж комп'ютерні роздруківки. Це ніяк не сприяє глибокому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку критичного мислення, формуванню власної точки зору. Тому, як виключення і в окремих випадках, при використанні ксерокопій і роздруківок, потрібно відводити широкі поля, на яких висловлювати своє відношення до опрацьованих матеріалів за допомогою конкретних коментарів, знаків «?», «!», підкреслювань різним кольором тощо. Конспектування є процесом розумового переосмислення і письмової фіксації прочитаного тексту. Внаслідок конспектування з'являється запис, який допомагає його автору негайно чи через деякий час із необхідною швидкістю відтворити отриману раніше інформацію. «Хто записує, той читає двічі» – вважали давні римляни. Сама етимологія слова «конспект» (лат. *conspicere* – огляд) дає ключ до розуміння суті його як продукту діяльності. До конспектування слід приступати лише після загального ознайомлення зі змістом джерела, засвоєння зв'язку між основними думками, положеннями, головною ідеєю твору.

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження, примітка) – коротка (10-20 рядків) узагальнююча характеристика книги або статті, що може містити її короткий зміст та оцінку і слугує для орієнтування в пошуках потрібного матеріалу. Для складання анотації слід уважно прочитати книгу, визначити кому вона адресована, ким і з якою метою може бути використана.

Анотації складаються за наступною формою: прізвище та ініціали автора; назва наукової праці, вид роботи (стаття, рукопис, монографія, підручник, дисертація тощо), місто, рік, назва видавництва, обсяг у сторінках, основні ідеї,

результати та висновки друкованої праці.

Цитата (лат. *citatum* – називати, наводити) – дослівно відтворений фрагмент першоджерела з указівкою на автора, повну назву його роботи, місце, рік видання і сторінку. Цитування використовують для підтвердження власної думки. Виписування незрозумілих слів з наступним поясненням їх значення.

Працюючи над науковою літературою та з Інтернет-ресурсами, студент іноді вперше зустрічається з термінами, значення яких йому невідоме. Корисно спочатку виписувати такі слова, а потім за довідковою літературою уточнювати їх зміст і робити відповідний запис. Така робота позитивно впливає на поліпшення культури мови, збагачення лексичного запису та оволодіння науковою термінологією.

Рецензія (лат. *recensio* – оцінка) – коротка критична оцінка наукової доповіді, статті, реферату, наукової роботи, лекції. У рецензії здійснюється аналіз позитивних сторін і недоліків прочитаного, пропонуються аргументовані рекомендації щодо можливого удосконалення змісту чи форм подання.

Рецензію слід підкріплювати науково обґрунтованими доказами, фактами, поясненнями.

Реферат (від лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – це письмовий огляд наукових та інших джерел з обраної теми або стислий виклад у письмовому вигляді змісту наукової праці. Студентам слід пояснити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити необхідну наукову інформацію, а й продемонструвати своє відношення до неї. Реферат має засвідчити ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, класифікувати та узагальнювати. Реферат може містити аналіз і критику відповідних теорій, тобто реферат – це самостійна творча робота студента, що засвідчує його знання з певної теми, розуміння основних підходів до вирішення конкретної проблеми, а також відображає власні погляди майбутнього фахівця та демонструє його вміння аналізувати і осмислювати явища і процеси на основі теоретичних знань.

Процес підготовки реферату має містити в собі наступні етапи: 1. Вибір теми. 2. Вивчення спеціальної літератури за темою реферату. 3. Складання плану. 4. Добір і вивчення додаткових джерел та інформації з обраної теми. 5. Добір практичного та статистичного матеріалу. 6. Безпосереднє написання тексту реферату. 7. Формулювання висновків. 8. Оформлення реферату і списку джерел інформації. 9. Самокритична оцінка змісту і виправлення помилок. 10. Підготовка тез або доповіді до захисту реферату. 11. Захист реферату (під час семінарського заняття, на студентській конференції та ін.). Тему реферату студент вибирає у відповідності до рекомендацій викладача або ж самостійно,

відповідно власного рівня підготовленості та здібностей, а також маючи на увазі перспективу подальшого використання реферату для написання курсових та підсумкових кваліфікаційних робіт.

Вибір теми реферату студент повинен узгоджувати з викладачем. Орієнтовна структура розширеного реферату має такий вигляд: Титульна сторінка. План. Вступ. Основна частина, яка складається з розділів, пунктів і підпунктів. Висновки. Список використаних джерел. Додатки (за необхідністю). У вступі обґрунтовуються актуальність теми, її особливості, значущість з огляду на потреби суспільства та розвиток конкретної галузі філософських знань або практичної діяльності. В основній частині здійснюється огляд основних теоретичних та емпіричних досліджень з теми, зазначається хто з учених вивчав дану проблему і які ідеї висловлював. Визначаються сутність проблеми, основні чинники, що зумовлюють розвиток явища або процесу, що вивчається, наводиться перелік основних змістовних аспектів проблеми, які розглядалися вченими. Вивчаються недостатньо досліджені питання, з'ясовуються причини їх слабого висвітлення. Потім здійснюється поглиблений аналіз сучасного стану процесу або явища, тлумачення основних поглядів і позицій щодо проблеми, висвітлюються власні судження та думки відносно перспектив розвитку проблеми. У висновках надаються узагальнені ідеї, думки, оцінки, пропозиції автора. До списку використаних джерел включають публікації, звертаючи особливу увагу на публікації останніх 5-10 років, Інтернет-ресурси і роботи останнього року. Позитивним слід вважати звернення студента до публікацій науковців навчального закладу і провідної кафедри. У додатках за необхідності наводяться таблиці, схеми тощо, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи.

Оцінюють реферат, спираючись на такі критерії: 1. Відповідність темі змісту реферату. 2. Глибина і повнота розкриття теми. 3. Логіка викладання матеріалу. 4. Термінологічна чіткість. 5. Рівень навичок самостійної роботи з науковою літературою та вміння її критично аналізувати. 6. Власне бачення проблеми автором, самостійний, творчий характер роботи. 7. Правильне оформлення реферату і списку використаних джерел. 8. Якщо реферат є основою усного повідомлення, то слід урахувати вміння автора відібрати найсуттєвіший матеріал для короткого виступу. 9. Якість презентації результатів реферативного дослідження. 10. Робота з «ключовими» словами. Аналіз тексту і визначення його головних (ключових) слів – цінна форма самостійної роботи з книгою, яка вчить аналізу і критичному осмисленню прочитаного. Головним (ключовим) називають слово або стійке словосполучення з тексту, яке з погляду інформаційного пошуку

несе смислове навантаження. Сукупність головних слів повинна відображати поза контекстом основний зміст наукової праці. Ключові слова подають у називному відмінку. Вони можуть складати основу професійного термінологічного словника, ведення якого бажане для студента з метою оволодіння науковою термінологією.

Самостійна робота студента за його участі в науково-дослідницькій роботі передбачає підготовку статей, наукових статей, есе, наукових доповідей і повідомлень, тез наукової доповіді.

Стаття – науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру, який узагальнює результати проведеного дослідження наукової, суспільнополітичної чи літературної теми. Для статті характерне висвітлення конкретних питань з необхідним теоретичним обґрунтуванням. Стаття може бути опублікована студентом самостійно чи під керівництвом викладача.

Наукова стаття – один із основних видів оперативної інформації про нові наукові дослідження з наукової тематики. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює окреме конкретне питання, фіксує науковий пріоритет автора, робить матеріал надбанням широкої спільноти фахівців. Мета наукової статті полягає у висвітленні інформації про проведену наукову роботу, одержані результати та перспективи розробки теми, окресленні актуальних проблем науки і практики. Виклад змісту і результатів дослідження автора (чи авторів) – основні елементи наукової статті. У ній повинні висвітлюватися основні положення і результати власного дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора (авторів) у вирішення конкретної наукової проблеми. У заключній частині статті формулюються висновки і рекомендації, їх значення для теорії і практики, аргументуються практична значущість, коротко окреслюються перспективи подальших розвідок з теми.

Стаття друкується у фахових журналах та наукових збірниках за певними рубриками. До наукової статті висуваються такі основні вимоги: лаконічність, конкретність, змістовність, наукова новизна та визначення перспективи подальших досліджень. Наукова стаття подається до редакції у завершеному вигляді, оформляється згідно з вимогами.

Загалом, у науковій статті бажана наявність таких структурних елементів: – анотація – стисла характеристика змісту наукової статті, у якій викладені найголовніші висновки, визначені їх цільове призначення та наукова значущість; – вступ: визначення актуальності проблеми, цілей статті і постановка



дослідницьких завдань; – короткий теоретичний аналіз джерел інформації; – зміст та аналіз отриманих результатів проведеного дослідження; – формулювання позиції автора та наукових гіпотез; – висновки (та рекомендації – за необхідністю); – перелік літературних посилань (список використаної літератури); – додатки (за необхідністю). Обсяг наукової статті від 4000 до 12000 слів (6 – 24 сторінки), що складає 0,25 – 1,0 друкованого аркуша.

Есе – (фр. *essai* – нарис (науковий, історичний, публіцистичний та ін.) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію, висвітлює індивідуальні думки та висловлювання щодо конкретного наукового питання і не претендує на вичерпне та визначальне тлумачення теми. Характерними ознаками есе є: логічний виклад, що наближає його певною мірою до наукової публікації, висловлює нову, суб'єктивну думку про проблему, що досліджується, носить філософський або науково-популярний характер. Есе формують у студентів досвід наукової постановки проблеми та збирання експериментального матеріалу. Одночасно накопичуються вміння вивчення та критичного аналізу дібраних матеріалів, наукової літератури, упершу чергу тієї, яка стосується методологічних питань та методів наукового дослідження.

Наукова доповідь і наукове повідомлення є найбільш поширеними формами оприлюднення отриманих наукових результатів. Доповіді повідомляються учасникам наукового зібрання з метою залучення до дискусії і обговорення повідомленої інформації. Структурними елементами доповіді є: 1. Вступ, у якому слід висвітлити підстави, причини, проблемну ситуацію, що зумовили необхідність доповіді, визначити актуальність запропонованої проблеми. 2. Основна частина, у якій аналізується стан проблеми, стисло розкривається провідна ідея автора (авторів), подаються її теоретичне і практичне обґрунтування та авторська інтерпретація проблеми. 3. Підсумкова частина має містити висновки, рекомендації, пропозиції відносно подальшого вирішення проблеми. Існують наступні підходи до підготовки наукової доповіді. Перший полягає в тому, що дослідник спочатку готує тези свого виступу, на основі тез пише доповідь на семінар або конференцію, редагує її і готує до опублікування у науковому збірнику у вигляді доповіді чи статті. Другий, навпаки, пов'язаний з повним написанням доповіді, а потім у скороченому вигляді тез відбувається ознайомлення з нею аудиторії. Вибір способу підготовки доповіді залежить від змісту матеріалу та індивідуальних планів науковця. Слід звернути увагу, що усний виступ має суттєві відмінності від друкованого за змістом і формою. При написанні доповіді слід зважати на те, що суттєва частина матеріалу може бути опублікована в тезах доповіді. Крім того, частина матеріалу

подається за допомогою наочності. Тому доповідь повинна містити коментарі, а не повторення ілюстрованого матеріалу. Можна зупинитися лише на одній (найсуттєвішій, найдискусійнішій) тезі доповіді, зробивши посилання на опубліковані тези. Це дозволить на 25 – 50% скоротити доповідь. Доцільним є полемічний характер доповіді, що викликає зацікавленість слухачів. Позитивним слід вважати доброзичливу реакцію на критичні виступи науковців за темою доповіді. Авторам – початківцям слід зважати, що за 10 хвилин людина може прочитати матеріал, надрукований на чотирьох сторінках. Обсяг доповіді може бути в межах 7 – 12 сторінок, що вкладається в тридцять хвилин. Якщо доповідь обмежується 3 – 6 сторінками, то вона називається повідомленням. Студент у обов'язковому порядку готує доповідь для захисту випускної кваліфікаційної або магістерської роботи. На викладення матеріалу випускної роботи (проекту) у вигляді доповіді відводиться до 10 – 15 хвилин. Обов'язковим супроводженням доповіді є ілюстрації, які найбільш яскраво висвітлюють зміст проведеного студентом дослідження.

Тези наукової доповіді – це коротко, точно, послідовно, лаконічно сформульовані основні ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. Тези містять висвітлення основних положень наукової праці від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини. У тезах коротко обґрунтовують тему, викладають історію питання, методику дослідження та його результати. Всі положення наукових тез мають бути пов'язані між собою логічно. У тезах відсутні деталі, пояснення, ілюстрації, що не повинно заважати створенню цілісного, концептуального уявлення про зміст проведеного дослідження. Тези доповіді традиційно публікують до початку наукової конференції (семінару, симпозіуму). Вони фіксують науковий пріоритет автора, містять матеріали, не викладені в інших публікаціях. Тези доповіді видаються зазвичай невеликим тиражем у наукових збірниках, присвячених темі конференції чи семінару, і мають завданням подати коротку і найвичерпнішу інформацію про актуальні наукові проблеми. Виступаючи на науковому зібранні (семінар, з'їзд, конференція), можна посилатися на опубліковані тези доповіді та зупинитися на одній із основних (дискусійних) тез.

Публікація тез доповіді передбачає попереднє ознайомлення учасників наукового зібрання з результатами проведеного дослідження і на цій основі можлива наукова дискусія. Обсяг тез зазвичай не перевищує 1 – 3-х сторінок, що зумовлює спеціальні вимоги до написання тез. Зокрема важлива чіткість формулювань принципів позицій автора, які він має обґрунтувати у публічному виступі (доповідь або повідомлення). Схематична структура тез

наукової доповіді може мати наступний вигляд: теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспективи. Посилання на джерела, цитати в тезах доповіді використовуються рідко. Однією з особливостей навчального процесу у сучасному ЗВО, яку слід якомога ефективніше використовувати при організації самостійної роботи студента, є активне впровадження комп'ютерної техніки.

Перевагами процесу самостійного навчання з використанням комп'ютерної техніки є те, що: – комп'ютер дозволяє забезпечувати і контролювати індивідуальний темп навчальної діяльності: студент має можливість самостійно вибрати момент переходу до наступної порції навчальної інформації, задавати швидкість подання завдань і час їх виконання. При цьому комп'ютер може виконувати функції регулятора, попереджуючи студента, що його темп роботи або занадто повільний чи необґрунтовано швидкий; – комп'ютер надає можливість студенту самостійно переходити від більш високого ступеня складності навчального матеріалу до більш легкого і навпаки. Студент вибирає і визначає для себе ступінь складності навчального завдання, у нього є можливість спробувати свої сили на різних рівнях складності та врахувати прогалини у засвоєнні навчального матеріалу; – важливе дидактичне значення мають мультимедійні комп'ютерні ефекти, за допомогою яких можна демонструвати процеси і явища, котрі вивчаються. Комп'ютери забезпечують візуалізацію інформації, завдяки чому фундаментально змінюється людська комунікація, адже носієм інформації постає картина (анімація, графіка); – комп'ютер дає змогу інтенсифікувати і раціоналізувати час, який при традиційному навчанні витрачається на демонстраційні моменти, пошук інформації тощо; – комп'ютер допомагає індивідуалізувати процес навчання, застосовуючи окрему методику для кожного студента, що дозволяє враховувати його індивідуальні особливості, розвивати здібності, підвищувати якість засвоєння знань та необхідних умінь. Контроль і оцінювання викладачем результатів самостійної роботи студентів.

Органічною частиною самостійної роботи є контроль і оцінювання її результатів. Вони можуть здійснюватись як на аудиторних навчальних заняттях, так і в поза аудиторний час з оцінюванням усних відповідей і письмових робіт студентів. Для перевірки результатів самостійної роботи студентів викладач може використовувати такі форми контролю: – усна бесіда за матеріалами розглянутої самостійної теми (або окремих її питань) на семінарі, практичному занятті; – усне опитування на семінарі чи практичному занятті, які проводяться за темами, винесеними на самостійне опрацювання; – усне опитування на семінарі, практичному занятті по окремих питаннях які стосуються тем, що повністю або

частково опрацьовувались студентами самостійно; – письмове фронтальне опитування студентів на початку або в кінці лекції, семінарсько-практичного заняття; – фронтальний стандартизований контроль знань студентів за кількома темами, винесеними на самостійне опрацювання, який проводиться на початку навчальних занять; – перевірка конспектів завдань, індивідуальних завдань тощо; – тестовий контроль; – колоквиум за темами, які вивчалися самостійно тощо.

З метою планомірної організації самостійної роботи студентів на кафедрі філософії розробляються: – навчально-методичний комплекс «Філософія», до складу якого входять: навчальна програма; робоча програма, в якій міститься тематика лекційних та семінарських занять, питання для самостійного опрацювання тем курсу, питання для самоконтролю, теми для рефератів або практичних робіт, список літератури, перелік екзаменаційних питань та інші документи; – навчально-методичні посібники, в яких передбачені методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи; – методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи по вивченню філософії; – теми рефератів і доповідей; – теми курсових і кваліфікаційних робіт; – інструкції і методичні вказівки до виконання рефератів, курсових і кваліфікаційних та ін.

Самостійна робота носить діяльнісний характер і тому у її структурі можна виділити наступні компоненти: мотиваційні аспекти, постановку конкретного завдання, вибір способів виконання, виконавчу частину. На старших курсах самостійна робота поза аудиторією повинна носити творчий характер, спонукаючи студента самому визначати цілі і засоби своєї самопідготовки без зовнішньої допомоги. Такою, наприклад, є науководослідницька робота. При цьому формується висока культура розумової праці, виробляється вміння розумно розподіляти і використовувати свій час, накопичувати і засвоювати інформацію необхідну для успішного самонавчання і професійного становлення. В ході науково-дослідницької діяльності формується творчий потенціал майбутнього фахівця, визначаються його здібності до наукового пізнання.

Таким чином, різноманітні види самостійної роботи є творчим процесом самостійного набуття студентом знань, умінь і навичок для майбутньої професійної чи громадсько-політичної діяльності.

### ***3. Контроль знань, умінь і навичок в системі навчальної діяльності.***

Контроль становить собою сукупність усвідомлених дій, спрямованих на отримання відомостей про рівень опанування програмного матеріалу, оволодіння

теоретичними й практичними знаннями, навичками і вміннями, що необхідні в процесі виконання завдань професійної діяльності.

Складовими процесу контролю є: перевірка - виявлення знань, умінь та навичок; оцінювання – вимірювання знань, умінь, навичок; облік – фіксуються результати оцінювання у вигляді оцінок в журналі та відомостях.

Контроль знань, тобто організація зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом, посідає вагоме місце у системі навчання. Посилення уваги викликано не тільки бажанням визначити ступінь підготовленості студентів, але і потягом до удосконалення всієї системи навчання.

Основними завданнями контролю якості підготовки фахівців відносять:

- визначення рівня виявлення та розвитку системи компетенцій особистості студентів;

- виявлення, перевірку та оцінювання рівня здобутих знань, умінь та навичок студентів і якості засвоєння ними навчального матеріалу з спеціальних дисципліни на всіх етапах навчання;

- оцінювання відповідності змісту, форм, методів і засобів навчання до мети та завдань підготовки фахівців з певного напрямку підготовки або спеціальності;

- стимулювання систематичної самостійної роботи та пізнавальної активності студентів;

- виявлення і розвиток творчих здібностей, підвищення зацікавленості у вивченні навчального матеріалу;

- оцінювання ефективності самостійної, індивідуальної роботи студентів, їхнього вміння працювати з навчальною, довідковою, методичною літературою;

- розроблення заходів для підвищення якості навчання шляхом впровадження у навчальний процес інноваційних технологій. Контроль має відповідати певним вимогам і бути об'єктивним, систематичним, освітнім, діагностичним, виховним, формуючим, керівним, розвивальним, оцінювальним, усебічним, а також охоплювати всі ланки навчального процесу й сприяти його розвитку та удосконаленню.

За місцем, яке посідає контроль у навчальному процесі, розрізняють попередній (вхідний), поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Попередній контроль (діагностика вихідного рівня знань студентів) застосовується як передумова для успішного планування і керівництва навчальним процесом. Він дає змогу визначити наявний рівень знань дня використання їх викладачем як орієнтування у складності матеріалу.

Попередній контроль у вигляді перевірки і оцінки залишкових знань

проводять також через деякий час після підсумкового іспиту з певної дисципліни як з метою оцінки міцності знань, так і з метою визначення рівня знань з забезпечуючих предметів для визначення можливості сприйняття нових навчальних дисциплін.

Поточний контроль знань є органічною частиною всього педагогічного процесу і слугує засобом виявлення ступеня сприйняття (засвоєння) навчального матеріалу. Управління навчальним процесом можливе тільки на підставі даних поточного контролю.

Завдання поточного контролю зводяться до того, щоб: — виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається; — визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення; — виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи, встановивши причини, які перешкоджають їх роботі; — виявити рівень опанування навиків самостійної роботи і намітити шляхи і засоби їх розвитку; — стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні.

Головне завдання поточного контролю – допомогти студентам організувати свою роботу, навчитись самостійно, відповідально і систематично вивчати усі навчальні предмети.

Поточний контроль – це продовження навчальної діяльності педагога і педагогічного колективу, він пов'язаний з усіма видами навчальної роботи і має навчити студентів готуватись до перевірки з першого дня занять і кожного дня, а не наприкінці семестру або навчального року.

Рубіжний (тематичний, модульний, блоковий) контроль знань є показником якості вивчення окремих розділів, тем і пов'язаних з цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей студентів.

Його завдання – сигналізувати про стан процесу навчання студентів для вжиття педагогічних заходів щодо оптимального його регулювання. Рубіжний контроль дає можливість перевірити засвоєння отриманих знань через більш довгочасний період і охоплює більш значні за обсягом розділи курсу. Відповідно змінюється методика контролю, від студентів можна вимагати самостійної конструктивної діяльності, а також виявити взаємозв'язки з іншими розділами курсу.

Рубіжний контроль може проводитись усно й письмово, у вигляді контрольної роботи, індивідуально або у групі.

Однією з форм рубіжного контролю є колоквиум. Він має за мету мобілізувати студентів на поглиблене вивчення дисципліни. При проведенні колоквиумів ведеться більш невимушена бесіда, ніж на заліках та іспитах, що,

природно, дає змогу вивчити інтереси і схильності студентів, їх дійсну підготовку і встановити шляхи більш раціонального проведення навчального процесу. Підсумковий контроль являє собою іспит студентів з метою оцінки їх знань і навиків у відповідності до моделі спеціаліста.

До підсумкового контролю належать семестрові, курсові і державні іспити, а також заліки перед іспитом.

Основна мета іспитів – встановлення дійсного змісту знань студентів за обсягом, якістю і глибиною і вміннями застосовувати їх у практичній діяльності. До основних форм організації перевірки знань, навичок і вмінь, належать індивідуальна, фронтальна і групова перевірки. Відповідно до цілей контролю, які визначають педагоги, для реалізації цих форм перевірки використовують певні методи.

Основними методами контролю знань, умінь та навичок студентів є: спостереження за навчальною діяльністю студентів, усне опитування, письмовий контроль, графічна перевірка, практичний контроль, тестовий контроль. За допомогою методу спостереження за навчальною діяльністю студентів педагог докладно пізнає їх діяльність, ставлення, волю й бажання, з'ясовує нахили і здібності, успіхи, поведінку, можливості та способи дій у певних ситуаціях, визначає обсяг і глибину оволодіння професійними знаннями, рівень опанування відповідними навичками та вміннями, ступінь сформованості особистісних якостей, визначає недоліки й шляхи їх усунення тощо.

Усне опитування полягає в постановці перед студентом запитань за змістом навчального матеріалу, що виноситься для контролю, та оцінювання їх відповідей. Цей метод сприяє розвитку в студентів уміння мислити, грамотно висловлювати думки в логічній послідовності, розвивати культуру усного мовлення. Письмовий контроль порівняно з усним опитуванням більш ефективний, оскільки протягом певного часу можна одночасно перевірити рівень володіння знань, умінь та навичок усіх студентів академічної групи. Це сприяє підвищенню якості самостійної пізнавальної діяльності студентів, формуванню культури писемного мовлення, ефективності використання навчального часу.

Тестовий контроль знань – це метод виміру й оцінювання знань, умінь та навичок студента за допомогою спеціально підготовлених стандартизованих завдань. Стандартизованим називається завдання, з альтернативним вибором відповідей. Альтернативний вибір відповідей полягає у тому, що ставляться запитання і одночасно пропонуються варіанти відповідей, правильність яких потрібно оцінити. Перевага цього методу полягає у тому, що за допомогою найпростіших засобів (бланків, матриць) можна отримати відповідь практично

на будь-яке запитання, а недоліком є можливість вгадування правильної відповіді.

Рейтингова система оцінювання: підсилює роль поточного і підсумкового контролю, робить його систематичним; забезпечує інтегральну оцінку результатів навчання студентів; поєднує кількісні оцінки результативності навчання з якісними показниками навчання студентів; дає змогу враховувати їхні досягнення на кожному етапі оволодіння знаннями, активізує самостійну роботу, зокрема й з навчальною літературою; є зручним при переведенні національної оцінки на шкалу ECTS; сприяє розвитку самоконтролю студентів.

Загальне значення цих методів полягає в тому, щоб найліпшим чином забезпечити своєчасний і всебічний зворотний зв'язок між студентами і викладачами, на підставі якого встановлюється, як студенти сприймають та засвоюють матеріал. Зазначені методи можуть застосовуватися у всіх видах контролю. Необхідно пам'ятати, що лише комплексне їх застосування дає можливість регулярно та об'єктивно виявляти динаміку формування системи знань та умінь студентів. Правильне та педагогічно доцільне поєднання усіх методів сприяє підвищенню якості навчально-виховного процесу.

## **ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.**

### **Особливості та специфіка використання інформаційних технологій у викладанні філософських дисциплін**

#### **Тема 7. Інформаційні технології в наукових дослідженнях.**

##### ***ПЛАН:***

- 1. Еволюція розвитку інформаційних технологій.***
- 2. Поняття про інформаційні технології та їх особливості.***
- 3. Роль і значення інформаційних технологій у науковій діяльності.***
- 4. Значення навчальної дисципліни у ЗВО.***

Інформаційні технології в наукових дослідженнях займають все більш важливу роль, оскільки дозволяють збирати, аналізувати та інтерпретувати великі обсяги даних в короткий час, що робить наукову діяльність більш продуктивною та ефективною.

Інформаційні технології – це засоби, методи та програмне забезпечення, які використовуються для збору, зберігання, обробки та передачі інформації. Розвиток цих технологій розпочався з появи першого комп'ютера в 1940-х роках і продовжується дотепер, при цьому суттєво змінюючи наш спосіб життя та працювання.

Сьогодні інформаційні технології є невід'ємною складовою наукових



досліджень. Вони дозволяють збирати великі обсяги даних, здійснювати їх обробку та аналіз, створювати математичні моделі та симуляції, а також використовувати засоби візуалізації даних для зручності сприйняття результатів.

Інформаційні технології дозволяють науковцям здійснювати дослідження в різних галузях науки, включаючи фізику, біологію, хімію, інженерію, медицину та інші. Застосування цих технологій дозволяє отримати нові знання та розширювати можливості наукових досліджень.

Однією з головних переваг використання інформаційних технологій у науковій діяльності є можливість швидкого обміну інформацією між науковцями з різних куточків світу.

### ***1. Еволюція розвитку інформаційних технологій.***

З появою перших комп'ютерів в 1940-х роках почалася еволюція розвитку інформаційних технологій, яка сьогодні триває. У цей період інформаційні технології пережили багато змін і покращень, що сприяло розвитку сучасної цифрової економіки та масовому використанню комп'ютерів та мобільних пристроїв у нашому житті.

Однією з головних змін, яка стала можливою завдяки розвитку інформаційних технологій, є масове поширення інтернету. Вперше Інтернет був створений в 1969 році в США, як засіб комунікації між військовими установами. Згодом, в 1980-х роках, Інтернет став доступним для дослідників та навчальних закладів. А з початку 1990-х років, Інтернет став доступним для громадськості.

Розвиток інформаційних технологій також призвів до створення нових засобів комунікації, таких як електронна пошта та месенджери. Ці засоби забезпечують швидку і зручну комунікацію з іншими людьми, незалежно від їх місцезнаходження.

Інформаційні технології також забезпечують ефективніше використання часу та ресурсів в різних сферах діяльності. Наприклад, в бізнесі інформаційні технології використовуються для автоматизації бізнес-процесів та управління проектами. У медицині інформаційні технології використовуються для електронної медичної картки та медичної діагностики.

Інформаційні технології дозволяють використовувати значну кількість даних та інформації в різних галузях науки та технологій. Створення потужних обчислювальних систем та надійних засобів зберігання даних дозволяє проводити більш складні дослідження, аналізувати та обробляти великі обсяги інформації та знаходити нові залежності та закономірності.

У галузі науки і технологій інформаційні технології використовуються для створення моделей та симуляційних систем, що дозволяє проводити дослідження та аналізувати складні явища, наприклад, космічний простір, молекулярну біологію, процеси клітинного метаболізму та інші.

Значення інформаційних технологій у науковій діяльності важко переоцінити. Вони забезпечують доступ до різноманітної інформації, дозволяють ефективніше збирати та обробляти дослідницькі дані, а також дозволяють проводити більш складні дослідження та експерименти.

У зв'язку з цим, у вищій освіті дедалі більше уваги приділяється навчальним дисциплінам, пов'язаним з інформаційними технологіями. Сьогодні у більшості навчальних закладів пропонуються спеціальності з інформаційних технологій, а також відкриваються курси та семінари з різних галузей інформаційних технологій.

Основним завданням навчальних дисциплін з інформаційних технологій є формування вмінь та навичок роботи з сучасними технологіями, які вимагає ринок працює нових спеціалістів. Такі дисципліни допомагають студентам оволодіти знаннями та навичками з програмування, баз даних, комп'ютерних мереж, проектування та розробки програмного забезпечення та інших аспектів сучасних інформаційних технологій.

Також важливим аспектом навчання інформаційних технологій є розвиток креативного та критичного мислення, аналітичних та проблемно-орієнтованих навичок, а також комунікативних та колективних навичок. Це дозволяє студентам не лише вміти працювати з технологіями, але й ефективно комунікувати з колегами та замовниками, розуміти проблеми та шукати їх рішення.

Загалом, інформаційні технології є необхідним компонентом наукової та технічної революції, що відбувається в сучасному світі. Вони не тільки значно полегшують та прискорюють дослідницьку та розробницьку роботу, але й дозволяють зробити більш точні та обґрунтовані висновки та рішення. Навчання інформаційних технологій у вищих навчальних закладах є важливим фактором розвитку інформаційного суспільства та підготовки нових спеціалістів, які зможуть розвивати та вдосконалювати ці технології у майбутньому.

## ***2. Поняття про інформаційні технології та їх особливості.***

Інформаційні технології (ІТ) є однією з найшвидше зростаючих індустрій в світі. Вони охоплюють різні аспекти використання інформації та технологій для вирішення проблем і покращення ефективності різних галузей, включаючи бізнес, науку, освіту, здравоохоронення та інші.

Особливістю ІТ є їх широкий спектр застосування та постійний розвиток, що дозволяє створювати нові і нові технології та продукти. Для досягнення цих цілей, використовуються різні техніки, такі як програмування, бази даних, мережеві технології, штучний інтелект та багато інших.

Однією з найважливіших особливостей ІТ є здатність до обробки та передачі інформації в електронному вигляді. Це дозволяє розробникам створювати різноманітні програмні продукти та розширювати їх

функціональність. ІТ також дозволяє створювати мережі, які об'єднують комп'ютери та інші пристрої, що дозволяє отримувати доступ до інформації з будь-якого місця в світі.

ІТ змінюють наш спосіб життя та роботи, що дозволяє збільшувати продуктивність та ефективність в різних галузях. Наприклад, у бізнесі ІТ дозволяють автоматизувати процеси, зменшувати витрати та збільшувати прибуток. У науці ІТ допомагають виконувати складні обчислення та аналізувати великі масиви даних. У медицині ІТ дозволяють покращувати діагностику та лікування захворювань, зберігати та обробляти медичні записи, а також забезпечувати більш ефективну комунікацію між лікарями та пацієнтами.

Однією з найбільш важливих областей, що пов'язана з ІТ, є інформаційна безпека. Зараз інформація є однією з найбільш цінних ресурсів, і тому її захист є дуже важливим завданням. ІТ допомагають забезпечувати безпеку інформації шляхом розробки криптографічних систем, захисту мереж від хакерських атак та розробки методів контролю доступу до інформації.

Ще однією важливою особливістю ІТ є їх вплив на суспільство та культуру. ІТ впливають на різні аспекти нашого життя, включаючи комунікацію, освіту, розваги та розвиток бізнесу. ІТ забезпечують доступ до різних форм культурних продуктів, таких як книги, фільми та музика, а також дозволяють створювати нові форми мистецтва, такі як цифрове мистецтво та віртуальна реальність.

ІТ також змінюють спосіб, яким люди спілкуються та взаємодіють між собою. Соціальні мережі та інші комунікаційні технології дозволяють нам знаходити нових друзів, спілкуватися з рідними та близькими, ділитися думками та ідеями, а також взаємодіяти з людьми з усього світу.

Незважаючи на всі переваги, пов'язані з використанням ІТ, є деякі потенційні ризики. Одним з найбільш серйозних ризиків є залежність від технологій. Використання ІТ може призвести до того, що люди стають залежними від своїх смартфонів, комп'ютерів та інших пристроїв, що може мати негативний вплив на їх фізичне та психічне здоров'я.

Інший ризик пов'язаний з безпекою даних. ІТ можуть зберігати велику кількість конфіденційної інформації, такої як банківські реквізити, медичні записи та особисті дані, що може бути скомпрометовано, якщо система безпеки не забезпечена належним чином.

Крім того, ІТ можуть мати негативний вплив на зайнятість, оскільки деякі робочі місця можуть бути замінені автоматизованими системами, що може призвести до втрати робочих місць. Також використання ІТ може привести до виникнення нових форм кіберзлочинності та кібернападу, що може мати серйозний вплив на безпеку національних інфраструктур, компаній та індивідуальних користувачів.

Узагалі, ІТ є дуже важливою галуззю, що має великий вплив на наше життя. Вони дозволяють нам працювати більш ефективно, швидше комунікувати та забезпечують доступ до великої кількості інформації та розваг. Однак, як і в будь-якій галузі, пов'язані з нею ризики та виклики, які необхідно вирішувати, щоб

забезпечити безпеку та ефективність їх використання. Важливо бути уважним та використовувати ІТ належним чином, щоб вони сл уговували наші потреби та не завдали шкоди нашому здоров'ю та безпеці.

Однією з особливостей інформаційних технологій є те, що вони постійно розвиваються та вдосконалюються. Це означає, що постійно з'являються нові можливості та функції, які покращують ефективність та зручність використання ІТ. Наприклад, штучний інтелект та машинне навчання дозволяють комп'ютерам вчитися та покращуватися в своїй роботі без необхідності втручання людини. Розумні технології дозволяють нам забезпечити розумний дім, в якому кожен пристрій може бути підключений до Інтернету та контролюватися з допомогою мобільного додатку.

Іншою особливістю інформаційних технологій є те, що вони дозволяють нам працювати з будь-якого місця та в будь-який час. Бездротовий Інтернет та мобільні пристрої дозволяють нам підключатися до світової мережі з будь-якого місця, що забезпечує нам доступ до інформації та можливість виконувати роботу навіть у віддаленому режимі. Це дозволяє нам працювати більш ефективно та ефективно використовувати наш час.

Інформаційні технології також дозволяють нам забезпечувати більш ефективний та точний аналіз даних. Спеціальні програми та аналітичні інструменти дозволяють нам використовувати великі обсяги даних, щоб виявляти тенденції та знаходити корисну інформацію.

### ***3. Роль і значення інформаційних технологій у науковій діяльності.***

Інформаційні технології вже давно стали невід'ємною складовою наукової діяльності. Сьогоднішній науковий світ неможливо уявити без розробки та використання новітніх інформаційних технологій. Значення інформаційних технологій для наукової діяльності полягає в тому, що вони забезпечують розробку нових методик досліджень, збір, аналіз та обробку даних, забезпечують можливість здійснювати високоточні вимірювання та експерименти, дозволяють ефективно використовувати ресурси та час, що зменшується витрати на наукові дослідження. Одним з основних аспектів ролі інформаційних технологій у науковій діяльності є забезпечення доступу до інформації та її обробка. Науковці змушені працювати з величезними обсягами даних, які неможливо обробити вручну. Інформаційні технології забезпечують доступ до великої кількості даних та їх обробку за короткий проміжок часу. Крім того, інформаційні технології дозволяють швидко знайти необхідну інформацію, зберігати та організувати її, що робить наукову роботу більш ефективною та продуктивною.

Інформаційні технології також забезпечують можливість здійснювати віддалений доступ до даних та інформації, що є важливим для науковців, які працюють в різних країнах та мають потребу в обміні даними та співпраці з

колегами з усього світу. Це робить можливим проведення міжнародних досліджень та співпрацю науковців з різних країн.

Інформаційні технології також дозволяють науковцям швидко та ефективно обмінюватися ідеями та результатами своїх досліджень з іншими науковцями, що сприяє розвитку науки в цілому. Наприклад, наукові конференції та вебінари, що проводяться в онлайн форматі, дозволяють науковцям з усього світу обмінюватись ідеями та результатами своїх досліджень, що сприяє розвитку науки та збагаченню знань в різних галузях.

Інформаційні технології також дозволяють створювати інноваційні продукти та рішення в науковій галузі. Наприклад, за допомогою штучного інтелекту та машинного навчання можна створювати прогностичні моделі та розробляти нові технології для дослідження та аналізу даних.

Отже, роль інформаційних технологій у науковій діяльності надзвичайно велика і зростає з кожним роком. Інформаційні технології забезпечують доступ до великих обсягів даних, дозволяють зберігати та організувати інформацію, сприяють обміну знаннями та ідеями, розвивають нові технології та розв'язання в наукових галузях.

#### ***4. Значення навчальної дисципліни у ЗВО.***

Значення навчальної дисципліни, пов'язаної з інформаційними технологіями у ЗВО є дуже важливим, оскільки інформаційні технології знаходять все більше застосування в наукових дослідженнях.

Перш за все, знання інформаційних технологій є необхідним для проведення наукових досліджень в будь-якій галузі. Застосування цих технологій може допомогти науковцям зібрати, аналізувати та інтерпретувати великі обсяги даних, що дає можливість зробити більш точні та обґрунтовані висновки.

Друге значення навчальної дисципліни полягає в забезпеченні науковців необхідними інструментами для проведення наукових досліджень. Наприклад, відомості про бази даних, наукові програми, інструменти для аналізу даних, інформаційні системи та інше. Таким чином, навчання цій дисципліні допомагає науковцям здійснювати дослідження більш ефективно та результативно.

Третє значення навчальної дисципліни полягає в тому, що вона допомагає науковцям зберігати, обробляти та розповсюджувати свої наукові результати. За допомогою інформаційних технологій науковці можуть створювати цифрові архіви своїх наукових досліджень, використовувати електронні системи збереження даних та ділитися своїми результатами з колегами зі всього світу.

Крім того, знання інформаційних технологій може стати важливим і для забезпечення наукової етики та дотримання правил наукової дисципліни. Наприклад, наукові дослідження часто вимагають обробки великої кількості даних, що може призвести до порушення приватності людей, які є джерелом цих

даних. Знання інформаційних технологій може допомогти науковцям забезпечити конфіденційність даних та дотримуватися етичних принципів у проведенні досліджень.

Крім того, навчальна дисципліна може сприяти формуванню критичного мислення та розвитку технічної грамотності у студентів, що дозволить їм стати більш компетентними та здатними до використання новітніх інформаційних технологій в своїй науковій роботі. Це, в свою чергу, може допомогти підвищити рівень наукової діяльності в країні та зробити її більш конкурентоспроможною на міжнародному рівні.

Крім того, навчальна дисципліна може сприяти формуванню технічної культури у студентів, що є необхідною складовою сучасної культури в цілому. Знання інформаційних технологій дозволяє людям більш ефективно та раціонально використовувати інформаційні ресурси, що в свою чергу може допомогти підвищити рівень освіти та культури в суспільстві в цілому.

Загалом, навчальна дисципліна має велике значення для ЗВО та суспільства в цілому. Вона не тільки надає студентам необхідні навички та знання для виконання наукових досліджень, але й допомагає розвивати критичне мислення, технічну грамотність та культуру в суспільстві. Від цієї навчальної дисципліни залежить успіх наукових досліджень та розвиток науки в цілому, тому її викладання та вивчення має бути пріоритетним завданням для ЗВО.

Зважаючи на швидкий розвиток інформаційних технологій та їх використання в наукових дослідженнях, необхідно забезпечити належний рівень знань у цій галузі. Захист персональних даних та етичні аспекти наукової діяльності, а також підвищення рівня технічної грамотності та культури у суспільстві стають все важливішими завданнями. Навчальна дисципліна є одним з основних інструментів, які можуть допомогти вирішити ці завдання.

Отже, можна стверджувати, що навчальна дисципліна має велике значення для ЗВО та суспільства в цілому. Вона надає студентам необхідні навички та знання для виконання наукових досліджень, допомагає розвивати критичне мислення, технічну грамотність та культуру в суспільстві.

## **Тема 8. Технології дистанційного та змішаного форматів навчання**

### **ПЛАН:**

- 1. Поняття дистанційного та змішаного навчання.**
- 2. Форми та методи організації дистанційного та змішаного форматів навчання.**
- 3. Цифрові технології комунікації та співпраці: Mentimeter, Slido. Інтерактивні дошки: Padlet, Jamboard, Conceptboard, Miro.**
- 4. Пакет хмарного програмного забезпечення та цифрових інструментів для комунікації та співпраці: додатки Google, Moodle.**

## **5. Цифрові інструменти для створення інтерактивних аркушів: *Liveworksheets, Wizer.***

### **1. *Поняття дистанційного та змішаного навчання.***

Змішане та дистанційне навчання набуває все більшої популярності в останні роки завдяки розвитку цифрових технологій. Ці методи навчання пропонують гнучкість і зручність, дозволяючи студентам навчатися у власному темпі та за власним графіком. Однак для забезпечення успішних результатів навчання вирішальне значення мають правильна організація та методологія.

Змішане навчання - це підхід до викладання, за якого навчання здійснюється як за допомогою традиційних аудиторних занять, так і онлайн-навчання за допомогою відео, чатів, платформ соціальних мереж, вебінарів тощо. Це не просто комбінація режимів навчання, а й поєднання навчання під контролем викладача та під контролем студента.

За допомогою змішаного навчання ми поєднуємо найкраще з аудиторного та онлайн-навчання. В аудиторії викладач може мотивувати студентів, будувати з ними стосунки, надавати їм зворотній зв'язок або консультувати їх. У цьому середовищі викладач має найкращі можливості для підтримання дисципліни в рамках навчальної програми для досягнення результатів навчання. Завдяки онлайн-навчанню студенти отримують гнучкість самоспрямованого і самоконтрольованого навчання з допомогою викладача в міру необхідності.

Змішане навчання також відоме як гібридне навчання, змішане навчання або навчання з використанням технологій. Найпростішим прикладом сценарію змішаного навчання є те, що студенти отримують вступ і пояснення теми в аудиторії та отримують доступ до додаткової інформації про тему з Інтернету у вигляді онлайн статей або відео.

Змішане навчання поєднує в собі найкраще з двох підходів до навчання (рис. 1).

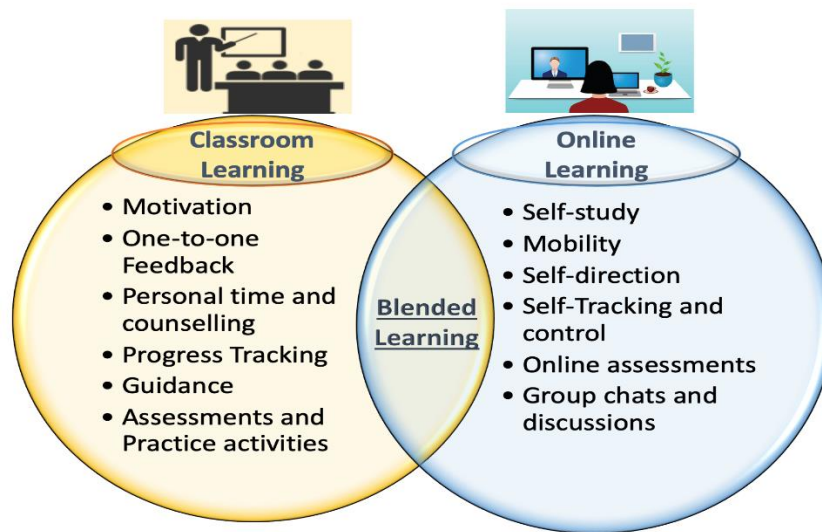


Рисунок 1 - Поєднання двох підходів до навчання.

## **2. *Форми та методи організації дистанційного та змішаного форматів навчання.***

Зазначемо деякі ключові методологічні аспекти організації змішаного або дистанційного навчання:

1. Визначення чітких навчальних цілей: перед розробкою будь-якого курсу або уроку важливо визначити чіткі навчальні цілі, які узгоджуються з навчальною програмою та очікуваними результатами. Це допоможе забезпечити актуальність і значущість контенту для учнів.

2. Обрати правильну модель змішаного навчання. Існують різні моделі змішаного навчання, зокрема перевернутий клас, модель ротації та гнучка модель. Кожна модель має свої сильні та слабкі сторони, тому важливо обрати ту, яка найкраще відповідає навчальним цілям та потребам.

Одні з найпоширеніших моделей змішаного навчання (рис. 2):

– Віч-на-віч: поєднує традиційне очне навчання з цифровими технологіями, такими як онлайн-матеріали та оцінювання.

– Ротація (Station Rotation): У цій моделі студенти чергуються між різними станціями, включаючи онлайн-навчання, навчання в малих групах і самостійну роботу.

– Гейміфікація: використовує ігрові елементи, такі як бали, бейджики та таблиці лідерів, щоб підвищити залученість і мотивацію.

– Змішане навчання: поєднує традиційне навчання в класі з навчальними онлайн-заходами, такими як вебінари та модулі для самостійного опрацювання.



- Гнучке: модель надає студентам гнучкість у виборі часу, місця та темпу навчання, дозволяючи їм виконувати навчальні завдання у зручний для них час.
- Онлайн-лабораторія: у цій моделі студенти проводять лабораторні експерименти та симуляції онлайн під керівництвом викладача.
- Самостійне поєднання: у цій моделі студенти вирішують доповнити традиційне очне навчання навчальною діяльністю онлайн.
- Онлайн-драйвер: модель дозволяє студентам виконувати більшу частину своєї курсової роботи онлайн, з мінімальною особистою взаємодією з викладачем.
- Модель навчання в перевернутому класі: у цій моделі студенти дивляться попередньо записані відеолекції або виконують навчальні онлайн-завдання поза класом, що дає більше часу на заняттях для обговорення та співпраці.
- Модель навчання на основі проєктів: у цій моделі студенти беруть участь у реальній навчальній діяльності, заснованій на проєктах, що вимагає від них застосування знань і навичок для вирішення автентичних проблем.

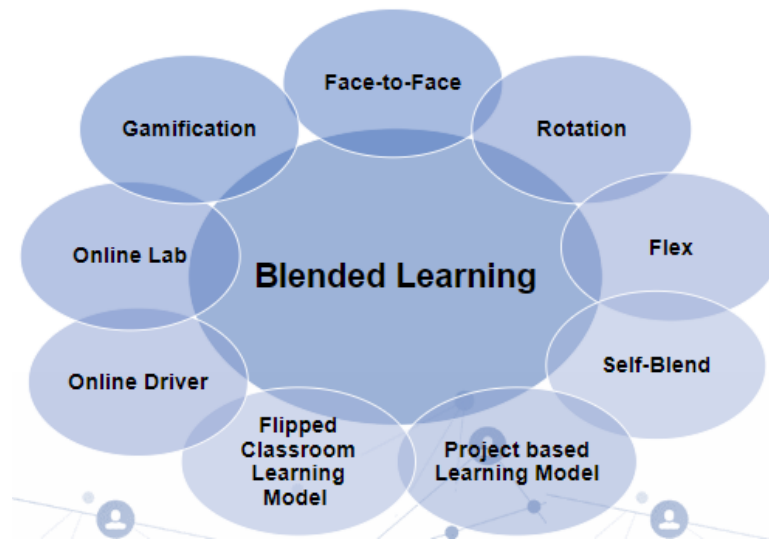


Рисунок 2 - Моделі змішаного навчання.

3. Створити цікавий контент: у змішаному та дистанційному навчанні якість контенту має вирішальне значення. Він має бути цікавим, інтерактивним та актуальним для учнів. Використання мультимедійних засобів, таких як відео, зображення та інтерактивні симуляції, може допомогти покращити навчальний процес.

4. Надавати широкі можливості для взаємодії тому, що вона має вирішальне значення у змішаному та дистанційному навчанні, щоб полегшити передачу інформації та залучити учнів до власного досвіду. Цього можна досягти за допомогою різних засобів, таких як дискусійні форуми, онлайн-чати і групові проєкти.

5. Використовувати відповідні методи оцінювання. Оцінювання є важливим аспектом будь-якого навчального процесу, тому важливо вибрати відповідні методи оцінювання, які відповідають навчальним цілям. У змішаному та дистанційному навчанні оцінювання можна проводити за допомогою вікторин, завдань та проєктів.

Підхід змішаного навчання надає різні можливості для навчання, поєднуючи навчання в класі з викладачем та онлайн-навчання. Це найефективніша стратегія навчання у порівнянні з лише очним навчанням під керівництвом інструктора або лише онлайн-навчанням. Цей підхід дозволяє учневі завершити свою навчальну програму, використовуючи стратегію, яка найкраще відповідає його потребам.

Переваги змішаного навчання:

– Практичне навчання - цей підхід до навчання надає студентам можливість вчитися і практикувати в реальному середовищі під керівництвом інструктора.

– Високоінтерактивні навчальні матеріали - навчальні матеріали онлайн, які надаються учням до або після занять, є інтерактивними, ілюстративними та цікавими.

– Відстеження прогресу навчання - курси та навчальні програми побудовані з відстеженням прогресу навчання та оцінюванням, щоб допомогти студентам оцінити свій навчальний прогрес або онлайн, або отримати зворотній зв'язок від викладачів.

– Самокероване навчання - змішаний підхід до навчання дозволяє студенту переміщатися по навчальній програмі відповідно до свого темпу, розкладу та прогресу в навчанні.

– Різні стратегії навчання для різних учнів - різні моделі змішаного навчання пропонують різні стратегії навчання, які учні можуть обирати відповідно до своїх потреб.

Проблеми зі змішаним навчанням:

– Залежність від технологій - щоб будь-яка програма змішаного навчання була успішною, учень повинен мати безперебійний доступ до електронних/медійних пристроїв.

– Залежність від учня в проходженні курсу - майже всі моделі змішаного навчання підтримують самостійне навчання. Іноді, за відсутності належного керівництва, навчання може бути неефективним і не давати бажаних результатів.

– Висока вартість - змішане навчання значною мірою підтримується електронним навчальним контентом і медіа-пристроями, такими як комп'ютери, ноутбуки, смартфони, з'єднання для передачі даних і wi-fi тощо. Вартість

створення якісного електронного навчального контенту висока, як і вартість обслуговування медіа-пристроїв.

### **3. Цифрові технології комунікації та співпраці: Mentimeter, Slido. Інтерактивні дошки: Padlet, Jamboard, Conceptboard, Miro.**

Цифрові технології трансформували спосіб, у який ми вчимося і отримуємо доступ до інформації. З появою платформ електронного навчання, онлайн-курсів та мобільних навчальних додатків учні мають більше можливостей. Однак ця трансформація також приносить нові виклики, такі як забезпечення якості контенту, полегшення взаємодії та сприяння залученню.

Зазначемо декілька способів, як цифрові технології вплинули на навчання:

- Розширення доступу: цифрові технології зробили навчання більш доступним для учнів по всьому світу, незалежно від їхнього географічного розташування. Це також відкрило нові можливості для навчання впродовж життя і безперервної освіти.
- Персоналізоване навчання: цифрові технології уможливили персоналізоване навчання завдяки адаптивним алгоритмам навчання та аналітиці на основі даних. Це допомагає учням отримувати персоналізований контент і підтримку, які відповідають їхнім індивідуальним навчальним потребам.
- Захоплюючий контент: цифрові технології дозволили створити надзвичайно цікавий та інтерактивний контент, такий як симулятори віртуальної реальності та гейміфіковані навчальні програми. Це сприяє підвищенню мотивації та утриманню учнів.
- Соціальне навчання: цифрові технології сприяють соціальному навчанню через онлайн-дискусійні форуми, спільні проєкти та навчальні спільноти за принципом "рівний-рівному". Це сприяє взаємодії та залученню учнів, покращуючи навчальний досвід.
- Нові методи оцінювання: цифрові технології також дозволили розробити нові методи оцінювання, такі як онлайн-вікторини, автоматизоване оцінювання та аналіз даних. Ці методи допомагають забезпечити якість і достовірність оцінювання, водночас зменшуючи навантаження на викладачів.

Цифрові технології комунікації та співпраці є ключовими елементами дистанційного та онлайн-навчання, оскільки вони дозволяють студентам та викладачам взаємодіяти та співпрацювати, незалежно від того, де вони знаходяться фізично.

Один із таких інструментів - Mentimeter. Це веб-додаток, який дозволяє

викладачам створювати інтерактивні презентації, опитування та голосування на основі хмарної технології. Mentimeter надає можливість викладачам створювати запитання в режимі реального часу, а студенти можуть відповісти на них, використовуючи свої мобільні пристрої. Це дозволяє викладачам отримувати миттєвий зворотний зв'язок зі студентами та зрозуміти, наскільки зрозумілим є матеріал, який вони викладають.

Ще один інструмент - Slido. Цей додаток дозволяє викладачам створювати запитання, а студенти можуть відповісти на них в режимі реального часу, використовуючи свої мобільні пристрої. Викладачі можуть використовувати Slido, щоб отримати миттєвий зворотний зв'язок зі студентами, провести онлайн-дискусії та збирати відгуки про свої лекції.

Інтерактивні дошки є ще одним інструментом, який використовують викладачі та студенти в дистанційному та онлайн-навчанні. Padlet - це інтерактивна дошка, яка дозволяє користувачам створювати та ділитися різноманітним контентом - від текстів до зображень та відео. Інша інтерактивна дошка - Jamboard. Цей додаток створений Google і дозволяє створювати інтерактивні дошки, на яких можна малювати, додавати зображення та текст, ділитися інформацією з іншими користувачами. Conceptboard - це ще одна інтерактивна дошка, яка дозволяє викладачам та студентам працювати над спільними проектами, ділитися інформацією та створювати замітки в режимі реального часу. Miro - це онлайн-дошка, яка дозволяє створювати та спільно працювати над проектами, використовуючи шаблони, зображення та інші елементи.

Для комунікації та співпраці викладачі та студенти можуть використовувати пакет хмарного програмного забезпечення та цифрові інструменти. Додатки Google, наприклад, Google Docs, Google Slides та Google Sheets, дозволяють студентам та викладачам спільно працювати над документами, презентаціями та таблицями в режимі реального часу, незалежно від місця знаходження. Moodle - це платформа для управління навчальним процесом, яка дозволяє викладачам додавати матеріали для навчання, проводити онлайн-тести та оцінювати роботу студентів.

Крім того, цифрові інструменти для створення інтерактивних аркушів можуть бути використані для покращення навчального процесу. Liveworksheets - це інтерактивний генератор робочих листів, який дозволяє викладачам створювати різноманітні завдання, такі як тести, вправи з використанням зображень та відео, а також інші види завдань. Wizer - це ще один інструмент для створення інтерактивних аркушів, який дозволяє викладачам створювати персоналізовані завдання для своїх студентів, додавати зображення та відео та збирати відповіді та відгуки від студентів.

Крім того, існують різноманітні соціальні мережі та платформи, які можуть бути використані для навчання та співпраці, такі як Twitter, Facebook, LinkedIn та інші. Наприклад, викладачі можуть використовувати Twitter, щоб ділитися корисною інформацією зі своїми студентами та іншими колегами.

#### **4. *Пакет хмарного програмного забезпечення та цифрових інструментів для комунікації та співпраці: додатки Google, Moodle.***

Пакет хмарного програмного забезпечення та цифрові інструменти для комунікації та співпраці стали невід'ємною частиною сучасного бізнесу та освіти. Завдяки цим інструментам, співробітники та учні можуть працювати разом незалежно від свого місця знаходження та зручного часу. Два з найбільш відомих та використовуваних цифрових інструментів для комунікації та співпраці - це Google та Moodle.

Google є однією з найбільш популярних платформ хмарного програмного забезпечення, що надає широкий спектр інструментів для комунікації та співпраці. Зокрема, сервіс Google Drive дозволяє зберігати та спільно використовувати файли, включаючи документи, презентації та архіви. Це особливо зручно, коли потрібно зберегти та поділитися великими об'ємами даних. Крім того, Google дозволяє створювати та відстежувати розклади, запрошувати до віртуальних зустрічей за допомогою Google Meet та спілкуватися за допомогою Google Chat. Окрім цього, сервіс Google Forms дозволяє створювати опитування та анкети для збору інформації, що робить його корисним інструментом для навчальних закладів.

Moodle - це інтернет-платформа, спроектована для навчальних закладів, що дозволяє створювати та вести онлайн-курси. Moodle є відкритою програмою з відкритим вихідним кодом, що робить його доступним для використання безкоштовно та зі значним рівнем налаштування. Цей інструмент дозволяє викладачам та учням взаємодіяти через форум та чат, спільно працювати над завданнями та тестами, надавати та отримувати зворотний зв'язок, а також використовувати різноманітні інструменти для навчання, такі як відео та аудіо матеріали. Moodle також дозволяє створювати спеціалізовані курси для підвищення кваліфікації працівників та співпрацювати з іншими навчальними закладами, щоб створити спільні навчальні програми.

#### **5. *Цифрові інструменти для створення інтерактивних аркушів: Liveworksheets, Wizer.***

Цифрові інструменти для створення інтерактивних аркушів стають все більш популярними серед вчителів та учнів, але вони також можуть бути корисними для науковців. Серед таких інструментів можна виділити Liveworksheets та Wizer, які дозволяють створювати інтерактивні вправи та завдання для студентів, а також інші корисні функції для науковців.

Liveworksheets є безкоштовним інструментом для створення інтерактивних аркушів, який дозволяє науковцям створювати різні типи завдань для своїх студентів. За допомогою цього інструменту можна створювати завдання з відповідями на запитання, діаграми, графіки, аудіо та відео матеріали. Liveworksheets дозволяє створювати завдання, які містять різні типи питань,

включаючи багатовибіркові, зіставляючі, правильні відповіді, а також можливість завантажувати фотографії та інші мультимедійні файли.

Іншим цифровим інструментом, який може бути корисним для науковців, є Wizer. Wizer також є безкоштовним інструментом для створення інтерактивних аркушів, який містить більше можливостей для науковців. Цей інструмент дозволяє створювати завдання, які містять не тільки текстові питання, а й аудіо, відео, зображення та графіки.

Одна з головних переваг Wizer полягає в тому, що він дозволяє науковцям створювати інтерактивні вправи, які можуть допомогти студентам підготуватися до наукових досліджень. Наприклад, вчителі можуть створювати інтерактивні завдання, що допоможуть учням зрозуміти на ука різних етапів наукового дослідження, таких як створення гіпотез, збір даних та аналіз результатів. Крім того, Wizer дозволяє науковцям створювати завдання, які вимагають від студентів аналізу та оцінки наукових досліджень, що може допомогти підвищити рівень розуміння та аналітичних навичок учнів.

Ще одна корисна функція Wizer полягає в тому, що він дозволяє науковцям створювати завдання, які можуть бути спрямовані на співпрацю студентів у групах. Це може бути особливо корисно для студентів, які працюють над спільними проектами або дослідженнями, оскільки Wizer дозволяє студентам працювати віддалено та співпрацювати в реальному часі.

Крім того, Wizer містить багато інструментів для персоналізації завдань та навчання на відстані. Наприклад, цей інструмент дозволяє створювати індивідуальні завдання для студентів з різними рівнями навчання, що може бути корисно для науковців, які працюють зі студентами з різними рівнями підготовки. Крім того, Wizer дозволяє студентам самостійно працювати над завданнями, що може бути корисно для науковців, які працюють зі студентами, які мають різний графік та доступ до ресурсів.

Узагальнюючи, Liveworksheets та Wizer є корисними інструментами для науковців, які працюють зі студентами на різних етапах навчання. Ці інструменти дозволяють створювати інтерактивні завдання та вправи, які можуть допомогти студентам.

## **Тема 9. Використання програмних засобів для підготовки освітніх і наукових матеріалів**

### **ПЛАН:**

- 1. *Поняття про сучасні засоби для реалізації наукових здобутків.***
- 2. *Огляд програмних засобів MSWord, Libre Office, LATEX.***
- 3. *Поняття логічної структури змісту LATEX.***
- 4. *Правила оформлення публікацій в залежності від форми (структура, обсяг, оформлення джерел, ілюстративні матеріали, таблиці тощо).***

5. **Розробка комп'ютерних презентацій наукового й освітнього характеру. Добір, оформлення, макетування.**
6. **Використання анімаційних ефектів.**
7. **Графічне подання даних.**

### **1. Поняття про сучасні засоби для реалізації наукових здобутків.**

Сучасні засоби для реалізації наукових здобутків - це програми, що допомагають науковцям та дослідникам ефективно організувати свою роботу та представляти результати наукових досліджень. Серед таких програм можна виділити текстові редактори, які дозволяють формувати та структурувати наукові публікації, програми для статистичного аналізу даних, програми для графічного подання даних, програми для розробки комп'ютерних презентацій та інші.

### **2. Огляд програмних засобів MSWord, Libre Office, LATEX.**

MSWord та Libre Office - це текстові редактори, що дозволяють створювати наукові публікації та інші документи. Обидва редактори мають схожі можливості, включаючи форматування тексту, вставку таблиць, зображень та інших об'єктів, а також можливість додавати посилання та створювати зміст.

Якщо порівнювати данні редактори, то можна зазначити, що вони мають різні функції та можливості.

MSWord є популярним текстовим процесором, що має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс та широкий спектр функцій. Завдяки своїй популярності, MSWord є стандартом для більшості офісних документів. Його можливості включають автоматичне правописання та граматичну перевірку, зміну розміру та типу шрифту, вставку таблиць, зображень, гіперпосилань та багато іншого. Однак, MSWord може бути обмеженим у використанні для документів, що вимагають більш складних форматувань, наприклад, для математичних формул.

Libre Office - це безкоштовна альтернатива MS Word, що має подібні можливості та інтерфейс. Його можливості включають створення текстових документів, таблиць, презентацій та інших документів. Libre Office також підтримує широкий спектр форматів документів, включаючи формати MSWord. Як і MSWord, Libre Office не підтримує створення складних форматувань, таких як наукові статті з складними формулами.

LATEX - це система верстки, що використовується для створення складних документів, таких як академічні статті, дисертації, книги тощо. LATEX забезпечує більш точне форматування документів та підтримує створення складних математичних формул. Однак, LATEX має більш високий поріг входження, оскільки потребує вивчення спеціального синтаксису та інтерфейсу командного рядка. Тобто для роботи з LATEX потрібно мати деякий досвід у програмуванні, але результат є дуже професійним та якісним.

### **3. Поняття логічної структури змісту LATEX.**

Логічна структура змісту в LATEX - це система команд та оточень, що дозволяють організувати текст документа відповідно до логіки його викладу. Наприклад, звичайний текст в LATEX записується між командами `\begin{document}` та `\end{document}`. Для визначення заголовку використовують команди `\section`, `\subsection` та `\subsubsection`. Для вставки формул використовують спеціальні команди та оточення, такі як `\begin{equation}`, `\begin{align}`, `\begin{matrix}`, які дозволяють відповідно вставляти одну формулу, кілька формул або матрицю. Крім того, LATEX дозволяє створювати списки, таблиці, вставляти зображення та інші елементи, що сприяють логічній структурі документа.

LATEX - це система підготовки документів, яка зазвичай використовується для набору технічних і наукових документів, а також книг і статей. Однією з ключових особливостей LATEX є його логічна структура, яка дозволяє користувачам відокремити зміст документа від його представлення.

У LATEX документи створюються за допомогою комбінації текстових команд і команд розмітки, які визначають структуру і форматування документа. Логічна структура документа LATEX визначається за допомогою ієрархії команд, які визначають різні розділи і підрозділи документа, а також будь-яке спеціальне форматування, наприклад, рівняння або таблиці.

Відокремлюючи зміст документа від його представлення, LATEX дозволяє легко створювати узгоджені, високоякісні документи, які можна легко оновлювати та змінювати за потреби. Для створення документу необхідно:

- Встановити LATEX на комп'ютер або скористатися онлайн-редактором LATEX.
- Створити новий документ і надайте йому назву.
- Встановити тип документу, визначивши його клас.
- Додати заголовок та автора документу.
- Додати структуру документу, використовуючи команди LATEX для створення заголовків розділів, підрозділів і т.д.
- Ввести текст документу, додавши розділи, підрозділи, параграфи та список літератури.
- Зберегти і зробити перевірку на наявність помилок та друкувати.

#### **4. Правила оформлення публікації залежно від форми (структура, обсяг, оформлення джерел, ілюстративні матеріали, таблиці тощо).**

Правила оформлення публікацій можуть відрізнятися залежно від типу публікації та конкретних вимог видавця або організації. Однак існують деякі загальні рекомендації, яких можна дотримуватися, щоб забезпечити правильне форматування публікацій та їх відповідність необхідним стандартам.

Ключові елементи форматування публікацій:



- Структура публікації: повинна бути чіткою і добре організованою, з логічним потоком ідей і чіткою ієрархією розділів і підрозділів.
- Обсяг публікації: залежить від конкретних вимог видавця або організації, але, як правило, він має бути достатньо довгим, щоб повністю розкрити тему, залишаючись при цьому стислим і цілеспрямованим.
- Посилання: будь-які посилання або цитати повинні бути правильно і послідовно відформатовані з використанням відповідного стилю цитування для даної публікації.
- Ілюстративні матеріали: будь-які зображення, діаграми, графіки або інші ілюстративні матеріали повинні бути чіткими і добре оформленими, з відповідними підписами і позначками.
- Таблиці: повинні бути добре організованими і легкими для читання, з чіткими заголовками і відповідним форматуванням.

Дотримуючись цих рекомендацій, публікації можна відформатувати таким чином, щоб вони були професійно оформлені та ефективно передавали необхідну інформацію.

#### **5. Розробка комп'ютерних презентацій наукового й освітнього характеру. Добір, оформлення, макетування.**

Комп'ютерні презентації - популярний спосіб обміну інформацією та ідеями в науковому та освітньому середовищі. Для розробки ефективних презентацій важливо враховувати такі фактори, як відбір, дизайн і верстка.

**Відбір.** При розробці презентації важливо відібрати найбільш релевантну та важливу інформацію для включення, уникаючи при цьому непотрібних або зайвих деталей.

**Дизайн.** Дизайн презентації повинен бути візуально привабливим і легким для читання, з відповідним використанням кольорів, шрифтів та зображень.

**Макет:** Структура презентації повинна бути добре організованою і легкою для сприйняття, з чіткою ієрархією розділів і підрозділів.

Враховуючи ці фактори при розробці презентації, можна створити презентацію, яка буде цікавою та ефективно передаватиме інформацію.

Існує кілька програм для створення комп'ютерних презентацій, які можна використовувати для наукових та навчальних цілей. Деякі з найпопулярніших програм для створення комп'ютерних презентацій на сьогоднішній день:

1 Microsoft PowerPoint - це програма для створення і редагування презентацій, яка є частиною пакету Microsoft Office. PowerPoint надає користувачам можливість створювати слайди з текстом, зображеннями, відео та звуковими ефектами.

2 Google Slides - це онлайн-програма для створення презентацій, яка є частиною пакету Google Workspace. За допомогою Google Slides користувачі

можуть створювати, редагувати та ділитися презентаціями з іншими користувачами.

3 Prezi - це програма для створення нестандартних презентацій, яка дозволяє користувачам створювати презентації з нескінченним кількістю слайдів та зображень, які можуть бути розташовані на великому полотні.

4 LATEX Beamer - це програма для створення презентацій у форматі LATEX. Beamer надає користувачам можливість створювати презентації з математичними формулами, графіками та іншими типами даних, які зазвичай зустрічаються у наукових презентаціях.

5 Keynote - це програма для створення презентацій, яка розробляється компанією Apple. Keynote дозволяє користувачам створювати презентації з використанням шаблонів та додаванням зображень, звукових ефектів та інших медіа-елементів.

6 Haiku Deck - це онлайн-програма для створення простих, елегантних та лаконічних презентацій, яка дозволяє користувачам додавати текст та зображення на кожен слайд.

7 Canva - це онлайн-сервіс для дизайну та створення різних типів медіа-контенту, включаючи презентації. Canva надає користувачам доступ до багатьох шаблонів та дизайнерських інструментів для створення презентацій.

8 Emaze - це онлайн-програма для створення динамічних та інтерактивних презентацій, яка надає користувачам доступ до багатьох шаблонів та анімаційних ефектів.

9 Slidebean - це онлайн-програма для створення презентацій, яка дозволяє користувачам створювати професійні презентації за допомогою вбудованих алгоритмів, що автоматично форматує контент.

10 Zoho Show - це онлайн-програма для створення презентацій, яка надає користувачам доступ до різних інструментів для створення презентацій, включаючи текст, зображення, відео та анімаційні ефекти.

Обираючи програму для створення комп'ютерних презентацій, важливо враховувати потреби та рівень досвіду.

### **6. Використання анімаційних ефектів у комп'ютерних презентаціях.**

Анімаційні ефекти можуть бути корисним інструментом для додавання візуального інтересу та акцентування уваги до комп'ютерної презентації. Однак важливо використовувати анімаційні ефекти доречно і помірковано, оскільки їх надмірне використання може відволікати увагу і знижувати загальну ефективність презентації.

Зазначемо кілька порад щодо використання анімаційних ефектів у комп'ютерних презентаціях:

- Використовуйте анімацію економно і лише тоді, коли вона додає цінності презентації.
- Використовуйте анімацію для виділення ключових моментів або підкреслення важливої інформації.
- Уникайте використання анімації, яка є надто складною або за якою важко стежити.
- Будьте послідовними у використанні анімації протягом усієї презентації.
- Дотримуючись цих порад, можна ефективно використовувати анімаційні ефекти в комп'ютерних презентаціях.

### **7. Графічне подання даних у комп'ютерних презентаціях.**

Графічне представлення даних може бути потужним інструментом для передачі складної інформації у чіткій і зрозумілій спосіб. У комп'ютерних презентаціях графічне представлення даних часто використовується для ілюстрації тенденцій, закономірностей і взаємозв'язків між різними змінними.

Існує багато різних типів графіків і діаграм, які можна використовувати для представлення даних у комп'ютерних презентаціях, зокрема такі:

- Лінійні графіки: лінійні діаграми часто використовують для ілюстрації тенденцій у часі, наприклад, зміни цін на акції або зростання населення.
- Гістограми: гістограми корисні для порівняння даних між різними категоріями або групами, наприклад, даних про продажі різних продуктів.
- Кругові діаграми: кругові діаграми часто використовують, щоб показати відносні пропорції різних категорій, наприклад, відсоток доходу компанії, який надходить з різних джерел.
- Діаграми розсіювання: корисні для відображення взаємозв'язку між двома змінними, наприклад, кореляції між доходом і рівнем освіти.

При створенні графіків і діаграм для комп'ютерних презентацій важливо враховувати такі фактори:

- Зрозумілість: графік або діаграма повинні бути легкими для читання і розуміння, з чіткими підписами і легендами.
- Доречність: представлені дані повинні відповідати темі презентації та підтримувати основну ідею.
- Точність: представлені дані повинні бути точними та актуальними, з посиланням на джерела, якщо це необхідно.
- Послідовність: графіки та діаграми повинні бути послідовними з точки зору стилю та форматування, щоб уникнути плутанини або відволікання уваги.

Використання графічного представлення даних у комп'ютерних презентаціях дозволяє зробити складну інформацію більш доступною та цікавою для аудиторії, а також ефективно донести до неї ключові ідеї та висновки.

## **Тема 10. Цифрові інструменти для наукових здобутків.**

### **ПЛАН:**

- 1. Використання сучасних інформаційних технологій для пошуку наукової інформації.**
- 2. Спеціалізовані наукові сервіси та робота з ними.**
- 3. Наукометричні, реферативні, бібліографічні міжнародні бази даних (*Web of Science, Scopus, Google Scholar, Simao Journal & Country Rank (SJR), Index Copernicus*).**
- 4. Пошук статей у наукометричних базах *Scopus* та *WoS*.**
- 5. Призначення, етапи створення та редагування *ORCID*.**
- 6. Індекси цитування. Створення наукових профілів дослідників. Цитування в *Google Scholar*.**

### **1. Використання сучасних інформаційних технологій для пошуку наукової інформації.**

Цифрові інструменти стали невід'ємною частиною наукової діяльності, зокрема в пошуку наукової інформації. Швидкий розвиток інформаційних технологій сприяє доступності великої кількості даних, що раніше були недосяжними для більшості дослідників. Це дозволяє значно прискорити наукові дослідження та зробити їх більш ефективними та точними. У цьому допомагають різноманітні цифрові інструменти для пошуку наукової інформації, які ми розглянемо далі. Один з найпопулярніших цифрових інструментів для пошуку наукової інформації - це *Google Scholar*. Він забезпечує доступ до широкого спектру наукових досліджень, включаючи наукові статті, тези, книги, дисертації та інші джерела. *Google Scholar* дозволяє швидко знаходити інформацію за ключовими словами, автором, назвою дослідження та іншими критеріями. Інший популярний інструмент для пошуку наукової інформації - це *ResearchGate*. Це соціальна мережа для науковців, де вони можуть знайти інформацію про наукові дослідження, ділитися своїми дослідженнями та спілкуватися зі своїми колегами. *ResearchGate* дозволяє науковцям завантажувати свої статті, знаходити співавторів для спільного дослідження та обговорювати свої наукові праці.

Окрім цього, існує також ряд інших цифрових інструментів для пошуку наукової інформації, які можуть бути корисними для дослідників. Наприклад, *Mendeley* - це безкоштовний менеджер наукової літератури, який дозволяє зберігати, організовувати та ділитися науковими публікаціями. Цей інструмент також надає можливість створювати списки літератури для підготовки

досліджень та публікацій.

Крім того, Zotero - це ще один популярний менеджер наукової літератури, який дозволяє зберігати, організувати та ділитися науковими публікаціями. Цей інструмент також надає можливість створювати бібліографічні списки та вставляти цитати в документи.

Окрім цього, цифрові інструменти для пошуку наукової інформації можуть бути корисними для проведення метааналізу досліджень. Наприклад, система Cochrane Library надає доступ до метааналізів наукових досліджень з медицини та здоров'я. Ця система дозволяє науковцям здійснювати систематичний огляд наявних досліджень та знаходити нові напрямки дослідження.

Крім того, цифрові інструменти можуть бути корисними для візуалізації наукових даних та створення графіків та діаграм. Наприклад, Tableau - це інтерактивний інструмент для візуалізації даних, який дозволяє створювати графіки, діаграми, карту та інші типи візуалізації даних.

## **2. Спеціалізовані наукові сервіси та робота з ними.**

За останні кілька десятиліть інформаційні технології зазнали значного розвитку, що спричинило зростання кількості наукової інформації та поширення можливостей її використання. Відтак, з'явилися спеціалізовані наукові сервіси, які допомагають дослідникам у пошуку, зборі та обробці наукових даних.

Одним із таких сервісів є Mendeley. Це безкоштовний менеджер документів, який дозволяє керувати збіркою наукових досліджень, відслідковувати цитування, зберігати та ділитися своїми дослідженнями з колегами. Mendeley також дозволяє створювати бібліографічні списки та автоматично генерувати посилання у форматі, необхідному для наукового видання. Крім того, Mendeley має велику базу наукових досліджень, що дозволяє легко знайти необхідну інформацію для наукових досліджень.

Для пошуку наукових досліджень в певних галузях знань використовують спеціалізовані сервіси. Наприклад, сервіс PubMed спеціалізується на біомедичних дослідженнях, тоді як IEEE Xplore - на наукових дослідженнях в галузі інформаційних технологій та електроніки. Особливість таких сервісів полягає в тому, що вони дозволяють швидко знаходити інформацію, що стосується конкретної галузі знань, знижуючи час на пошук.

Крім того, для більш глибокого аналізу даних використовуються спеціалізовані наукові сервіси, які дозволяють проводити більш складні дослідження. Наприклад, сервіси для аналізу геномних даних, які дозволяють здійснювати дослідження в галузі генетики та біології. Такі сервіси дозволяють виконувати різноманітні аналізи даних, візуалізувати результати та визначати потенційні закономірності в досліджуваній області.

Для роботи з даними в галузі соціології та політичної науки використовуються сервіси, які дозволяють зібрати та аналізувати соціальні мережі, створювати та використовувати бази даних зі статистичними даними.

Наприклад, сервіси такі як Gephi та NodeXL дозволяють візуалізувати та аналізувати соціальні мережі, знаходити ключових гравців та визначати їхні взаємодії.

Крім того, існують сервіси для аналізу текстів, які дозволяють здійснювати автоматичний аналіз та кластеризацію текстів, знаходити ключові слова та фрази, теми та залучені автори. Такі сервіси дозволяють виконувати аналіз досліджень та наукових публікацій, а також використовувати ці дані для подальшого дослідження.

Одним з найбільш важливих сервісів для наукової громадськості є Open Access (відкритий доступ). Це глобальний рух, що прагне забезпечити вільний доступ до наукової інформації для всіх зацікавлених. Open Access сприяє поширенню наукових знань та забезпеченню доступу до них широкому загалу. Це також підвищує видимість та цитованість досліджень, що може мати позитивний вплив на кар'єру науковців. За останні роки відбулося значне зростання кількості наукових видань, які надають доступ до своїх статей в режимі Open Access. Також з'явилися спеціалізовані Open Access репозиторії, які збирають та розповсюджують наукову інформацію у відкритому доступі.

Одним з прикладів спеціалізованих наукових сервісів є arXiv - репозиторій наукових досліджень в галузі фізики, математики, комп'ютерних наук та інших наукових дисциплін. arXiv дозволяє науковцям швидко публікувати свої дослідження та отримувати зворотний зв'язок від колег. Оскільки arXiv забезпечує відкритий доступ до наукових досліджень, це дозволяє забезпечити більш швидко та ефективно поширення наукових знань.

Ще одним прикладом є PLOS (Public Library of Science) - видавництво, яке прагне забезпечити відкритий доступ до наукових досліджень у всіх наукових галузях. PLOS публікує наукові статті та книги в режимі Open Access, що дозволяє забезпечити доступ до наукової інформації широкому загалу та забезпечити максимальний вплив на результати досліджень.

### ***3. Наукометричні, реферативні, бібліографічні міжнародні бази даних (Web of Science, Scopus, Google Scholar, Simao Journal & Country Rank (SJR), Index Copernicus).***

Наукометричні, реферативні та бібліографічні бази даних є невід'ємною складовою сучасної наукової діяльності, оскільки дозволяють швидко та зручно знайти потрібну інформацію про дослідження, наукові статті та публікації.

Одним із таких сервісів є Scopus. Цей сервіс надає доступ до величезної бази наукових досліджень з усього світу, яку регулярно оновлюється. Scopus дозволяє швидко знаходити наукові статті, книги, конференції та інші джерела, а також визначати цитування та індекс Хірша для конкретних науковців та наукових досліджень. За допомогою Scopus можна отримати доступ до актуальної інформації про тенденції в науковому дослідженні та нові наукові розробки.

Ще одним важливим сервісом для наукових дослідників є Web of Science -

інформаційна система, що містить базу даних наукових досліджень та журналів. Web of Science дозволяє здійснювати пошук за ключовими словами, авторами, науковими журналами та іншими параметрами. Крім того, сервіс надає можливість стежити за цитуванням наукових досліджень та аналізувати їх вплив на наукову галузь в цілому.

Google Scholar - це ще одна важлива наукометрична база даних, яка надає доступ до наукових публікацій з усього світу. Google Scholar містить мільйони наукових статей, книг, конференційних матеріалів та інших джерел, що розподілені в багатьох різних дисциплінах.

Однією з головних переваг Google Scholar є те, що вона є безкоштовною та відкритою для всіх користувачів. Крім того, Google Scholar надає можливість шукати наукові статті, що є цитованими та індексованими в інших наукометричних базах даних, таких як Web of Science та Scopus.

Google Scholar також надає користувачам можливість відстежувати цитування своїх власних наукових публікацій та отримувати повідомлення про нові статті, які були опубліковані в їх обраних наукових журналах.

Однак, незважаючи на всі переваги, Google Scholar не є ідеальною базою даних. Наприклад, вона може містити дублікати статей або неправильні записи, а також не завжди має точну інформацію про відомості авторів чи їхніх інституцій. Тому для отримання точної та повної інформації про наукові дослідження, корисно використовувати декілька різних баз даних одночасно.

Scimago Journal & Country Rank (SJR) - це наукометрична база даних, яка оцінює наукові журнали на основі їх впливовості та цитованості. Це дозволяє науковцям визначати, які журнали є найбільш престижними та які публікації мають найбільший вплив на наукову спільноту. SJR оцінює більше ніж 34 000 наукових журналів з більш ніж 239 країн світу. SJR базується на метриці цитування H-індексу, який враховує не тільки кількість цитувань статті, але й кількість статей, які були цитовані. Це дає більш точне представлення впливу журналу на наукову спільноту. SJR також надає користувачам можливість порівнювати різні журнали за кількістю публікацій, цитованістю та іншими параметрами. Ще одна важлива база даних - це Index Copernicus. Вона є реферативно-бібліографічною базою даних, яка забезпечує доступ до великої кількості наукових журналів, книг, дисертацій, конференційних матеріалів та інших публікацій. База даних містить більше ніж 8 000 журналів з більш ніж 80 країн світу. Index Copernicus оцінює якість наукових публікацій на основі різних критеріїв, таких як наукова оригінальність, науковий рівень та наукова репутація авторів. Крім того, база даних надає можливість розшукати публікації за різними параметрами, такими як автор, назва, ключові слова, тематика та інші.

Основною метою Index Copernicus є підвищення якості наукових публікацій та наукової діяльності загалом шляхом відбору та просування тільки найкращих публікацій. База даних надає можливість не тільки знайти потрібну інформацію, але і створювати персональні профілі, додавати відгуки та коментарі до статей.

Обидві бази даних, SJR та Index Copernicus є дуже корисними для наукової спільноти, оскільки дозволяють швидко та зручно знайти потрібну інформацію про наукові публікації та журнали. Крім того, вони допомагають науковцям відслідковувати тенденції та напрямки наукових досліджень, що дозволяє їм розвиватись та вдосконалювати свою наукову діяльність.

Однак, варто зазначити, що оцінка якості наукових досліджень та публікацій на основі цитованості та індексів є лише одним зі способів оцінки наукової продуктивності. Інші фактори, такі як наукова оригінальність, вплив на практику та соціальну значимість, також мають важливе значення для оцінки якості наукових досліджень.

Узагалі, наукометричні, реферативні та бібліографічні бази даних є важливим інструментом для наукової спільноти, оскільки дозволяють швидко та зручно знайти необхідну інформацію про дослідження, наукові статті та публікації, а також відстежувати тенденції в науці.

#### **4. Пошук статей у наукометричних базах Scopus та WoS.**

У сучасній науковій спільноті одним з найважливіших етапів досліджень є пошук та аналіз статей та наукових публікацій. Це необхідно для того, щоб бути в курсі останніх тенденцій та новинок у своїй області, а також для підготовки власних наукових публікацій. Для пошуку статей науковці використовують різні наукометричні бази даних, такі як Scopus та WoS.

Scopus та WoS - це дві з найбільш відомих та популярних наукометричних баз даних, які надають доступ до більш ніж 70 000 наукових журналів, книг, дисертацій, конференційних матеріалів та інших публікацій з усього світу. Обидві бази даних мають великий обсяг інформації та забезпечують високу якість даних, тому вони є основними джерелами для пошуку наукових публікацій.

Для того, щоб знайти статті у базах Scopus та WoS, необхідно знати, як правильно скласти запит. Перш за все, слід враховувати, що обидві бази даних працюють зі своєю власною класифікацією тем, тому для пошуку важливо обрати відповідні ключові слова. Для цього слід ретельно ознайомитись з тематикою та специфікою своєї наукової галузі та скласти запит, який максимально точно відобразить тему, що вас цікавить.

Наступним кроком в процесі пошуку є аналіз отриманих результатів. Результати можуть бути відсортовані за різними параметрами, такими як дата публікації, кількість цитувань, імпаکت-фактор, автор, журнал тощо. Важливо враховувати ці параметри при виборі статей для подальшого використання у своєму дослідженні.

Крім того, наукометричні бази даних дозволяють створювати акаунти для користувачів та зберігати знайдені статті у списку відкладених, що дозволяє зручніше організувати процес пошуку та відбору необхідної літератури. Також вони надають можливість створювати алерти, які сповіщають про нові публікації на задану тему, що дозволяє бути в курсі останніх досліджень та публікацій у



вибраній галузі науки.

Пошук статей у наукометричних базах Scopus та WoS дозволяє науковцям знайти потрібну інформацію про дослідження, наукові статті та публікації. Ці бази даних надають доступ до великої кількості наукової літератури, що дозволяє науковцям визначити, які журнали є найбільш престижними та які публікації мають найбільший вплив на наукову спільноту.

Важливо пам'ятати, що результати пошуку в наукометричних базах даних не є повним списком наукових публікацій на задану тему. Науковці повинні використовувати декілька джерел інформації та проводити ретельний аналіз отриманих результатів для забезпечення повної та об'єктивної оцінки стану дослідження.

Наукометричні бази даних Scopus та Web of Science (WoS) містять значну кількість наукових публікацій з різних галузей знань, але їх інтерфейс може бути трохи складним для новачків. Ця інструкція допоможе вам зрозуміти, як самостійно шукати статті в Scopus та WoS.

#### 1. Реєстрація та вхід у систему.

Першим кроком буде зареєструватися та увійти до обраної бази даних. Це можна зробити, перейшовши на сайт Scopus ([www.scopus.com](http://www.scopus.com)) або Web of Science ([www.webofknowledge.com](http://www.webofknowledge.com)). Для реєстрації необхідно ввести свої особисті дані, адресу електронної пошти та створити пароль.

#### 2. Пошук за ключовими словами.

Наступним кроком є введення ключових слів для пошуку статей. У більшості випадків, пошук в Scopus та WoS можна здійснювати одночасно. На головній сторінці кожної бази даних є поле для пошуку, де можна ввести ключові слова.

#### 3. Використання фільтрів.

Коли введено ключові слова, можна використовувати фільтри, щоб скоротити список результатів. Фільтри можуть бути різними для кожної бази даних, але зазвичай вони включають наступне:

- ✓ рік публікації: можна обрати конкретний рік або діапазон років, щоб скоротити кількість результатів пошуку.
- ✓ тип публікації: можна обрати статті, книги, рецензії, конференції тощо.
- ✓ автор: можна шукати публікації лише одного автора або групи авторів.
- ✓ мова.

За допомогою різних фільтрів можна зменшити кількість отриманих результатів і знайти тільки потрібні статті. Фільтри можуть включати такі параметри, як рік публікації, мова, автор, тип публікації, країна тощо. Виберіть ті фільтри, які найбільше підходять для вашого дослідження.

#### 4. Обрання статті для завантаження

Після того, як здійснено вибір потрібних фільтрів та отримано результати,

необхідно вибрати статті для завантаження. Зазвичай, можна завантажити статті повністю або переглянути абстракти для того, щоб визначити релевантність дослідження.

5. Скачування статті та складання бібліографії.

Коли обрано статті, які підходять для дослідження, необхідно зберегти їх на комп'ютер. Потім скласти бібліографію, яка включатиме всі джерела, які використовувалися для дослідження.

6. Перевірка цитованості статей.

Один з головних критеріїв, які використовуються для визначення наукової впливовості є цитованість статей. Перед тим, як використовувати статті для дослідження, необхідно перевіряти як часто вони були цитовані в інших наукових публікаціях. Це допоможе оцінити вплив статей та визначити релевантність дослідження.

7. Оцінка якості статей.

Якщо стаття була опублікована у науковому журналі з високим імпаکت-фактором, це не означає, що вона є високоякісною та відповідає потребам.

### **5. Призначення, етапи створення та редагування ORCID.**

ORCID (Open Researcher and Contributor ID) - це унікальний ідентифікатор дослідника, який дозволяє науковцям легко та точно ідентифікувати себе та свої наукові досягнення. ORCID було започатковано у 2012 році і з того часу стало важливою складовою наукометричної інфраструктури. Розглянемо призначення, етапи створення та редагування ORCID.

Призначення ORCID. ORCID забезпечує унікальний ідентифікатор дослідника, який може бути використаний у будь-яких наукових публікаціях, звітах та дослідницьких проектах. Ідентифікатор ORCID дозволяє зв'язувати наукові досягнення дослідника з його профілем, що забезпечує більш точну оцінку внеску дослідника у наукову спільноту. Крім того, ORCID дозволяє автоматично оновлювати дані дослідника в різних базах даних та інтернет-ресурсах, що зменшує час, необхідний для ведення профілю.

Етапи створення ORCID. Створення ORCID складається з наступних етапів:

1. Реєстрація на сайті ORCID. Для створення ORCID необхідно перейти на сайт [www.orcid.org](http://www.orcid.org) та створити акаунт. Для цього необхідно ввести свою електронну адресу та вибрати пароль. Після реєстрації користувач отримує свій унікальний ідентифікатор ORCID ID, який може використовувати в майбутньому для зв'язку з іншими системами та платформами.
2. Заповнення профілю. Після реєстрації на сайті ORCID необхідно заповнити профіль. Для цього необхідно ввести особисту інформацію, таку як: ім'я, прізвище та посада, а також інформацію про свої наукові досягнення - публікації, проекти та звіти.

### 3. Підтвердження електронної адреси.

Крім того, ORCID надає зручний інтерфейс для збереження та управління інформацією про свої публікації та інші досягнення в галузі науки. Користувачі можуть додавати нові записи, редагувати існуючі, вказувати їх характеристики, такі як: назва журналу, автори, рік публікації, DOI та інші. Також можна завантажувати PDF-версії своїх публікацій, щоб інші користувачі могли з легкістю ознайомитися зі змістом досліджень.

Однією із переваг ORCID є те, що користувач може легко і швидко передавати свої дані до інших наукових баз даних, таких як Scopus, WoS, PubMed та ін. Це дозволяє забезпечити більш точну та повну інформацію про авторів публікацій та досліджень, що збільшує їхню релевантність та вплив на наукову спільноту.

### **6 Індеси цитування. Створення наукових профілів дослідників. Цитування в Google Scholar.**

Індекс цитування є одним з ключових показників наукової продуктивності дослідника та популярно використовується у наукометриці та оцінці наукової репутації. Індекс цитування відображає кількість цитувань наукових публікацій, які були отримані дослідником, або журналом, в якому вони були опубліковані. Індекс цитування допомагає визначити вплив статей та авторів на наукову спільноту, а також дозволяє порівнювати рівень наукової продуктивності різних дослідників та установ.

Створення наукового профілю дослідника - це важлива складова наукової діяльності, оскільки дозволяє зібрати інформацію про всі наукові публікації дослідника на одному місці. Це може бути корисним для надання інформації про свої наукові досягнення, пошуку можливих співробітників, а також для підтримки співпраці з іншими дослідниками та установами. Одним зі способів створення наукового профілю є реєстрація у системі ORCID.

Google Scholar є однією з найпопулярніших наукометричних баз, яка надає можливість вивчення цитування наукових досліджень. Цитування в Google Scholar є важливим інструментом, який дозволяє дослідникам вивчати, як статті та ідеї використовуються в інших наукових дослідженнях. В цілому, цитування може слугувати ознакою визнання наукової діяльності дослідника, а також є важливою частиною наукометричної оцінки в університетах та дослідницьких інститутах.

Загалом, цитування в Google Scholar досить просте. Все, що потрібно зробити, це знайти статтю або автора і переглянути їх цитування.

### **Основна література:**

1. Близнюк Т. О. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.

2. Вraith Г. Я. І. А. Кадієвська. Роль філософії в сучасному суспільстві. *Гілея : науковий вісник*. 2020. Вип. 153 (2). С. 173-177.
3. Вraith Г. Я. Кадієвська І. А. Освіта як провідний чинник духовного розвитку. *Матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, присвяченої 30-річчю створення кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності та 205-річчю Університету Ушинського «Освіта та соціалізація особистості» (22-23 квітня 2022)*. Одеса. 2022.
4. Гайдаржи В. І., Ізварін І. В. Бази даних в інформаційних системах. Видавництво: Університет "Україна", 2018. 418 с.
5. Гуревич Р. С. Кадемія М. Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти. Вінниця: ООО „Планер”, 2015. 366 с.
1. Корж О. В., Свистун Н. І., Василів В. В. Дистанційна освіта в Україні: проблеми та перспективи. Видавництво "Педагогічна думка", 2020. - 224 с.
2. Горбунова М. В., Соломченко О. І. Онлайн-навчання: проблеми та перспективи. Видавництво "Академвидав", 2019. - 192 с.
3. Рославцева Л. М. Цифрові технології в освітньому процесі. Видавництво "ТОРСІНГ ПЛЮС", 2017. - 304 с.
4. Руденко О. І., Гречаник В. І. Дистанційне навчання: технології та методика. Видавництво "МП Лисенка", 2021. - 312 с.
5. Тарасова А. О., Крупко А. І. Дистанційна освіта: історія, сучасний стан та перспективи розвитку. Видавництво "Лібра", 2020. - 224 с.
6. Москаленко Л. В. Основи дистанційного навчання. Видавництво "Фенікс", 2018. - 192 с.
7. Колосовська Ю. А. Онлайн-навчання: підготовка, організація та методика. Видавництво "Основа", 2019. - 240 с.
8. Савченко М. І. Дистанційна освіта: теоретичні та методичні засади. Видавництво "Київський університет", 2018. - 176 с.
9. Смілянська І. І., Гузій С. В. Цифрові технології в освіті: створення інтерактивних середовищ. Видавництво "Лібра", 2021. - 320 с.
6. Махней О. В. Практикум з LaTeX: методичні рекомендації. Івано-Франківськ: Голіней, 2018. 36 с.
7. Мельничук І. М. Основи педагогіки та психології вищої школи : Навчальний посібник. Тернопіль : Вектор, 2018. 336 с.
8. Нагаєв В. М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Харків : «Стильна типографія», 2019. 267 с.
9. Осипова Т. Ю. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальних дисциплін «Сучасні інноваційні технології педагогічної підтримки студентів» для здобувачів вищої освіти третього

(освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2020. 26 с.

10. Про інформацію: Закон України прийнятий Верховною Радою України 06.10.2000 № 1642-III зі змін. URL: [www.nau.kiev.ua](http://www.nau.kiev.ua)

11. Пшенична О. С. Інформаційні технології у вищій школі: методичні рекомендації до лабораторних занять. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 98 с.

12. Теорія і методика викладання в вищій школі. Конспект лекцій з навчальної дисципліни: навч. посіб. для підготовки докторів філософії очної форми навчання, які навчаються за спеціальністю 133 «Галузеве машинобудування» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: І. О. Казак. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 116 с.

#### **Додаткова література:**

1. Дьоміна В. М. Інформаційні технології у наукових дослідженнях. Методичні вказівки та завдання для практичних занять і самостійної роботи здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня освіти. Харків: ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, 2019. 166 с.

2. Житеньова Н. В. Візуальні дидактичні засоби: створення та використання в освітній практиці : навч.-метод. посіб.; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : Мітра, 2019. 88 с.

3. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. Н. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник. За ред. проф. І. В. Зайченка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с.

4. Климова К. Я. Культура спілкування як елемент педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. Вип. 31 (41). К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 76–79.

5. Міжнародні наукометричні бази даних: види та особливості. URL: <https://www.perspektyva.in.ua/naukovyj-prostir/porady-naukovtsyu/mizhnarodni-naukometrychni-bazy-danyh/>

6. Нікітенко О. М., Дейнеко Ж. В. Особливості створення анімаційних зображень для навчання видавничою системою LaTeX. PRINT, MULTIMEDIA & WEB: тези доп. VI Міжнар. наук.-техн. конф. 17-21 травня, 2022 р. С. 155-156.

7. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посібник / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.

8. Сучасні тенденції у філософії освіти : європейські практики та національні перспективи : [монографія]/(рукопис). Г. Я Врайт, Р. В. Губань, С. С. Єрмакова та ін. Харків: Факт. 2020. 120 с.

#### **Інформаційні ресурси:**

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт. URL:<http://www.nbuv.gov.ua>
2. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL:  
<http://odnb.odessa.ua/>
3. Бібліотека Університету Ушинського: офіційний сайт. URL :  
<https://library.pdpu.edu.ua/>
4. Бібліотека філософа: офіційний сайт. URL : <https://platona.net/load/>
5. Бібліотека університету імені Т. Г. Шевченка: офіційний сайт. URL:  
<http://philsci.univ.kiev.ua>
6. Наукове пізнання: методологія та технології. URL : <http://np.pdpu.od.ua>
7. Перспективи. Соціально-політичний журнал. URL:  
<http://perspektyvy.pdpu.od.ua/>